

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Державний біотехнологічний університет

Науково-навчальний центр
«Культура іноземної та української наукової мови»

**Методичні рекомендації
для слухачів наукових курсів
«КУЛЬТУРА НАУКОВОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ»**

Харків
ДБТУ
2023

Методичні рекомендації для слухачів наукових курсів «Культура наукової англійської мови» / укладачі: А. О. Колесник, Л. В. Герман, Є. С. Ємельянова, О. А. Анастасьєва, М. І. Крупей, О. О. Мануєнкова, О. М. Муравйова, Л. А. Подворна, І. В. Удовенко. – Х. : ДБТУ, 2023. – 116 с.

Укладачі: Колесник А.О., Герман Л.В., Ємельянова Є.С., Анастасьєва О.А., Крупей М.І., Мануєнкова О.О., Муравйова О.М., Подворна Л.А., Удовенко І.В.

Рецензент: канд. філол. наук, професор Руденко С.М.

Кафедра мовної підготовки

Ухвалено навчально-методичною радою факультету менеджменту, адміністрування та права ДБТУ

Протокол від 23 березня 2023 року № 6

© Колесник А.О., Герман Л.В.,
Ємельянова Є.С., Анастасьєва О.А.,
Крупей М.І., Мануєнкова О.О.,
Муравйова О.М., Подворна Л.А.,
Удовенко І.В., укладачі, 2023
© Державний біотехнологічний
університет, 2023

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. Переклад наукового тексту	5
1.1. Завдання теорії наукового перекладу	5
1.2. Види перекладу	9
1.3. Адекватність і точність перекладу	12
1.4. Дослівний і буквальний переклад	13
1.5. Типи відповідників при перекладі	15
1.6. Закономірності пропусків та включень під час перекладу	19
1.7. Види значення слова	21
1.8. Вибір слова із синонімічного ряду при перекладі	24
1.9. Переклад інтернаціоналізмів	27
1.10. Переклад слів, що означають специфічні реалії	29
1.11. Переклад науково-технічних текстів	32
1.12. Передача власних імен та географічних назв при перекладі	34
1.13. Контекстуальні заміни при перекладі	37
1.14. Особливості перекладу вільних словосполучень. Переклад атрибутивних сполучень	43
1.15. Переклад фразеологічних одиниць	49
1.16. Порядок слів і структура речення при перекладі	53
1.17. Членування та об'єднання речень при перекладі	56
1.18. Граматичні порівняння в процесі перекладу	58
1.19. Переклад конструкцій, які не мають формальних відповідників в українській мові. Переклад пасивних конструкцій	60
1.20. Переклад конструкцій, які не мають формальних відповідників в українській мові. Переклад синтаксичних комплексів – інфінітивних, дієприкметникових, герундіальних	63
1.21. Переклад конструкцій, які не мають формальних відповідників в українській мові. Переклад абсолютних конструкцій	69
Практичні вправи з перекладу наукових текстів	71
Розділ 2. Реферування та анотування наукового тексту	84
2.1. Що таке реферат?	84
2.2. Як написати реферат	85
2.3. Що таке анотація?	86
2.4. Як написати анотацію	88
2.5. Синтаксичні структури, які використовуються в анотації	89
Практичні вправи з реферування та анотування наукових текстів	93

ВСТУП

В сучасному суспільстві наука виконує не лише епістеміологічні, а й інноваційні, і соціально-культурні функції. Постійне інтегрування науки у нові соціальні практики, які реалізуються за допомогою використання інформаційних та комп'ютерних технологій, поступово призводить до необхідності розуміння науки як форми для широкого міжнародного обміну. Єдність теоретичних, прагматичних та соціокультурних аспектів сучасного наукового дискурсу визначає сутність інноваційної бази інформаційного суспільства.

Методичні рекомендації адресовано слухачам наукових курсів «Культура наукової англійської мови». Їх створено для заключної підготовки студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, який передбачає здобуття особою знань, умінь і навичок, достатніх для успішного виконання фахових обов'язків за обраною спеціальністю, що забезпечить необхідну для фахівця комунікативну спроможність в сферах професійного та ситуативного спілкування в усній і письмовій формах. В основу курсу покладено положення, згідно з яким володіння іноземною мовою розглядається як невід'ємна частина професійної підготовки сучасного науковця, акцентується увага на важливості знання іноземної мови для дослідницької роботи.

Саме тому першою і найголовнішою метою методичних рекомендацій є підготовка молодих науковців для планування та участі у наукових конференціях та інших наукових заходах, до опису власних наукових досліджень та подальшої їх публікації у міжнародних наукових виданнях.

Велика увага в них приділяється основам наукового перекладу. Специфіка англійської та української мов така, що буквальний переклад неможливий. Щоб висловлювати свої думки англійською, потрібно дуже добре уявляти лексико-синтаксичну структуру мови англійського наукового тексту. Друга мета цієї роботи – навчити лексико-синтаксичним кліше, найбільш характерним для мови науки.

Методичні рекомендації складені на основі оригінальних наукових текстів. Лексико-синтаксичні структури, включені до них, характерні для будь-якої спеціальності в галузі технічних, соціальних, природничих та інженерних знань. Однак лексичне наповнення прикладів, пояснень та мікротекстів вузькоспеціальне, як і будь-яка наукова стаття чи реферат. У зв'язку з цим весь підібраний матеріал має розглядатися лише як зразок для аналізу, модель для складання аналогічних текстів наукового дискурсу.

РОЗДІЛ 1

ПЕРЕКЛАД НАУКОВОГО ТЕКСТУ

1.1. ЗАВДАННЯ ТЕОРІЇ НАУКОВОГО ПЕРЕКЛАДУ

Переклад – це дуже давній вид людської діяльності. Без нього важко уявити такі добре відомі історичні факти, як утворення великих імперій, населених багаточисленними багатомовними народами, панування культури однієї нації, яка має більший соціальний престиж, розповсюдження релігійних та соціальних вчень тощо.

Прикладами найдавніших відомих нам перекладів можна вважати переклади Біблії. Як відомо, Старий Завіт первісно був написаний старовинною єврейською мовою (гібрім), яка з часом стала мертвою. У II–I ст. до н.е. був зроблений переклад Біблії арамейською мовою (т.зв. Таргумім, від арамейського «таргум» – пояснення), у II–III ст. – грецькою мовою (Переклад Сімдесятьох або Септуагінта. За переказом, він був зроблений за 72 дні 72 старійшинами на о. Фарос під Олександрією), у IV ст. – латинською (так званий простонародний або *Vulgata*).

Як бачимо, уже в той час переклад був важливою складовою життя суспільства. Однак, за останні десятиліття масштаби перекладацької діяльності настільки виросли, що є всі підстави говорити про початок нового етапу в історії перекладу. У XX столітті значно розширилися міжнародні контакти. На карті світу з'явилося багато нових незалежних держав, виникли численні міжнародні та регіональні організації держав. Бурхливий розвиток науки і техніки викликав велику потребу в активному обміні інформацією. Щороку в світі відбувається багато міжнародних конференцій, зустрічей, нарад. Значно виріс об'єм міжнародної торгівлі, інтенсивність дипломатичної діяльності, міжнародної кореспонденції. Розширилися культурні зв'язки між народами, насправді масового характеру набув туризм.

Усі ці зміни в житті людства викликали небачену до цього часу потребу в перекладах та перекладачах. За короткий час у світі з'явилося багато секцій, агентств та бюро перекладів, відділів та інститутів інформації, методичних видань, які виходять одночасно декількома мовами. Перекладацькою діяльністю займаються тисячі спеціалістів різного профілю, референтів, інформаторів, секретарів.

Не існує повних статистичних даних про загальний об'єм перекладацької роботи у світі. За далеко неповними даними ЮНЕСКО щороку в світі видається біля 40 тисяч перекладних видань, тобто 100 книг в день. Крім того, виконується велика кількість перекладів для внутрішніх потреб найрізноманітніших організацій та підприємств. Виникли нові підвиди перекладу (синхронний переклад, переклад кінофільмів, телепередач, судовий переклад тощо). У грудні 1954 року відбувся установчий конгрес Міжнародної федерації перекладачів (ФІТ), котра об'єднала письмових перекладачів багатьох країн світу. Синхронні перекладачі також створили самостійну організацію – Міжнародну асоціацію синхронних перекладачів (АІК).

Роль перекладача є величезною і до нього ставляться високі вимоги. Він повинен вільно володіти двома мовами, бути високоосвіченою людиною з широкими та багатосторонніми знаннями. Перекладач повинен, крім того, добре розбиратися в предметі перекладу. Якщо йдеться про перекладача суспільно-політичного тексту, то він повинен бути в курсі міжнародних подій, знати політичну систему, економіку, географію, адміністративний устрій тощо. Перекладач повинен вивчати культуру, історію, літературу інших народів і особливо народу тієї країни, з мови якого він перекладає. Він повинен знати побут і звичаї цього народу.

Значне збільшення масштабів та значення перекладацької діяльності не могло не привернути уваги вчених. Уже в давні часи робилися спроби якось осмислити процес перекладу, виявити основні труднощі в його реалізації та їх причини, виробити принципи та рекомендації, які перекладачі могли б використовувати в роботі. Про переклад висловлювалися у своїх роботах багато видатних майстрів слова: Цицерон, Роджер Бекон, Данте, Сервантес, Мартін Лютер, Гете, О. Пушкін. Активно займалися перекладом та його проблемами Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка, П. Грабовський.

Однак лише у середині ХХ століття процес перекладу став об'єктом всебічного наукового дослідження. У цей період робляться перші спроби створити теоретичну модель перекладацького процесу, описати саме ті сторони цього процесу, котрі визначають його своєрідність, відрізняють його від інших видів мовленнєвої або літературної діяльності.

Кожна наука стає самостійною, коли вона має свої об'єкт, предмет і термінологію. Свої об'єкт, предмет і термінологію повинна мати і наука про переклад, якщо вона претендує на самостійність. Що ж повинна вивчати наука про переклад, або як її часто ще називають перекладознавство, перекладологія і навіть транслатологія? Більшість дослідників вважає, що наука про переклад вивчає і повинна вивчати процес перекладу. Під процесом перекладу звичайно розуміють міжмовні перетворення, трансформацію тексту на одній мові в текст іншою мовою. Такі перетворення обов'язково обмежені рамками двох конкретних мов. Тим самим завдання науки про переклад зводяться до порівняльного вивчення двох мовних систем, до деякого комплексу проблем часткової теорії перекладу. Однак процес перекладу не є простою заміною одиниць однієї мови одиницями іншої мови. Процес перекладу як специфічний компонент комунікації з використанням двох мов завжди є діяльністю людини, в ньому акумулюються проблеми філософії, психології, фізіології, соціології та інших наук, не кажучи вже про лінгвістику, залежність перекладу від якої немає необхідності доказувати.

Слід зазначити, що процес перекладу вужче меж об'єкту науки про переклад. Процес перекладу сам включений в комунікацію, і не в звичайну, а в комунікацію з використанням двох мов. І хоча процес перекладу складає її специфіку, її центральну ланку, тим не менше науці про переклад доводиться вивчати і умови народження вихідного тексту, і умови сприйняття тексту перекладу, і соціальний статус комунікантів, і мовленнєву ситуацію, і різні

супутні явища, – все, що входить в складне поняття комунікації з використанням двох мов, яка й складає об'єкт науки про переклад. Моделювання комунікації з використанням двох мов, накопичені про неї знання складають об'єкт науки про переклад. Чим точнішими є методи пізнання комунікації з використанням двох мов і особливо процесу перекладу, тим достовірнішу теорію перекладу ми маємо. Ось чому важливо дослідити не тільки лінгвістичну частину об'єкту науки про переклад, а й весь об'єкт науки про переклад в цілому.

Виділення самостійного об'єкта і відповідно предмета науки про переклад не дозволяє вважати переклад розділом мовознавства. Це положення підтверджується і існуванням в перекладі своєї власної термінології (синхронний переклад, буквалізми, відповідники та ін.). Таким чином, існують три умови, які дозволяють розглядати науку про переклад як самостійну науку. В науки про переклад є свої об'єкт, предмет і термінологія.

Процес перекладу, що складає специфіку комунікації з використанням двох мов, має свої суттєві особливості. Перша особливість полягає в його різноманітності. Переклад може здійснюватися письмово і усно, із сприйняттям вихідного тексту через навушники і візуально, в спокійній обстановці кабінету і в напруженій обстановці переговорів. Перекладатися можуть художня проза і наукова стаття, вірші і листівки ворога, розмовні кліше в побутовій ситуації і діалектизми в мові обвинуваченого чи свідка на судовому засіданні. Переклад може здійснюватися з англійської мови на українську, з української на французьку, з італійської на японську і в будь-якій комбінації двох існуючих у світі мов.

Іншою особливістю процесу перекладу є «невловимість» деяких його сторін. Дослідник зазвичай має у своєму розпорядженні два тексти (вихідний і перекладу), а що відбувається в голові перекладача, як перекладач працює – про це можна лише здогадуватися. Все це спонукає або обмежуватися вивченням результатів міжмовних перетворень, або застосовувати метод «чорної скриньки» при дослідженні процесу перекладу, тобто до вимірювання даних на вході (текст оригіналу) і даних на виході (текст перекладу). Цей метод дозволив не лише вийти за межі лінгвістики на емпіричному рівні дослідження, але й зробити перспективні для теорії перекладу висновки (наприклад, про тенденції перекладу збільшувати складову величину тексту, про вплив прецизійних слів на процес усного перекладу, про організуючу роль лексичних одиниць з нульовою та повторною інформацією при оформленні перекладу тощо).

Предметом лінгвістичної теорії перекладу є порівняльне вивчення мовних засобів різних мов і їхнього використання в процесі перекладу. В основі порівняння різних мов лежить безпосередній і нерозривний зв'язок між мовою і мисленням. Перекладач може порівнювати слова і фрази різних мов, тому що може порівнювати думки та поняття, які ними виражаються.

Нерозривність зв'язку між мовою та мисленням забезпечує можливість спілкування, обміну думками між людьми, які розмовляють не тільки однією і тією ж мовою, але й різними мовами. Таке різномовне спілкування здійснюється при допомозі перекладу. Закони мислення, закони логіки для всіх народів Землі

одинакові. Однак вираження думки в кожній мові підкоряється закономірностям, які специфічні для того чи іншого народу, оскільки кожна мова розвивається за своїми внутрішніми законами.

1.2. ВИДИ ПЕРЕКЛАДУ

Теорія перекладу охоплює загальні для всіх видів перекладу питання. Специфічні проблеми послідовного, синхронного перекладу або перекладу з листа, які розглядаються у відповідних теоріях, незмінно зводяться до функціонування розумових механізмів, знакового способу перекладу та до інших питань, які не виходять за рамки теорії перекладу. Перед усним перекладом, як і (поки що) перед машинним, не стоїть проблема жанрового характеру тексту, проблема передачі стилістичних тонкощів оригіналу. Перекладати художні твори усно немає сенсу: навіть досвідчені перекладачі не здатні зберегти інваріант, а тому переклад перестає бути перекладом. В усному перекладі на перше місце висувається проблема функціонування навичок та умінь і допоміжних засобів перекладу (система записів, технічне обладнання). Подальший поділ теорії усного перекладу пов'язаний саме з умовами роботи перекладача.

Дещо інакше виглядає справа з письмовим перекладом. Функціонування розумових механізмів перекладача відбувається у відносно спокійних умовах. У письмовому перекладі на перше місце висувається теоретичний аспект роботи перекладача, вміння правильно оцінювати і вибирати мовні засоби, зберігати стиль оригіналу. Так, письмовий переклад художньої літератури дуже відрізняється від перекладу інших текстів. Мова художніх творів характеризується образними засобами, ритмікою мови, індивідуальним стилем автора. Передача образних засобів мови, стилістичних особливостей письменника більше залежить від літературного таланту перекладача, від його відчуття мови, ніж від вироблених у нього автоматичних навичок.

Інакше повинен працювати перекладач наукового матеріалу. В наукових текстах міститься багато термінів, фактів, в яких можна розібратися тільки маючи відповідну підготовку. Успіх роботи перекладача в науковій сфері визначається більше його знаннями, вмінням оперувати термінологією, аніж перекладацькими навичками. Все це свідчить про те, що письмовий переклад отримує свою специфіку лише в зв'язку з особливостями вихідних текстів, з особливостями використаних в них мовних засобів.

Мовні засоби визначають жанровий характер текстів, який і є основою для класифікації письмового перекладу і визначає правомірність виділення теорії художнього перекладу і теорії спеціального перекладу.

Теорія художнього перекладу – «найдревніша» з теорій перекладу. Навіть сьогодні багато авторів свої теоретичні положення про переклад розробляють у сфері художньої літератури, тобто в поняттях і термінах літературознавства. Ця обставина є цілком закономірною і її наслідком є широке використання методів порівняльного стилістичного аналізу оригіналу твору і його перекладу. Праці в області теорії перекладу художньої літератури не тільки зробили свій вклад в загальну теорію перекладу, але й започаткували розробку загальнотеоретичних проблем перекладу.

У центрі уваги теорії спеціального перекладу знаходяться терміни і кліше. Терміни групуються за термінологічними номенклатурами, які обслуговують

різні галузі знань. Терміни разом з поняттями, які вони позначають, утворюють закриті системи, які слід вивчити, щоб успішно працювати у військовому, економічному, технічному, суспільно-політичному та інших видах перекладу. Незалежно від галузці знань переклад текстів, насичених термінологією і кліше, пов'язаний з єдиним колом проблем, сукупність яких і є теорією спеціального перекладу. Так одна і та ж теорія спеціального перекладу обслуговує діаметрально протилежні області знань: космос і сільське господарство, юриспруденцію і біотехніку. Спеціальний переклад акумулює різні види перекладу, серед яких на перше місце виступають суспільно-політичний, військовий і технічний.

Таким чином, науці про переклад необхідно мати загальну теорію перекладу, яка охоплює все те, що є типовим для будь-якого виду комунікації з використанням двох мов. Науці про переклад важливо мати теорії перекладу, побудовані на специфіці машинного, усного, художнього і спеціального перекладу. Послідовний поділ перекладу, що враховує найсуттєвіші відмінності в самому процесі перекладу, можна представити у вигляді схеми (рис. 1).

Рисунок 1 – Послідовний поділ перекладу

До цього часу йшлося про загальну теорію перекладу і її розділи (письмовий переклад, усний переклад, художній переклад і т. ін.), тобто про абстрактну модель перекладу, яка включає все те, що повторюється в кожному конкретному процесі перекладу. Процес перекладу завжди зв'язаний з двома конкретними мовами. Переклад, конкретизований двома мовами, описується уже не загальною, а частковою теорією перекладу, в рамках якої особливо багато доводиться займатися співставленням двох мов.

1.3. АДЕКВАТНІСТЬ І ТОЧНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ

Переклад – це відтворення оригіналу засобами іншої мови із збереженням єдності змісту і форми. Ця єдність досягається цілісним відтворенням ідейного змісту оригіналу в характерній для нього стилістичній своєрідності на іншій мовній основі. Шлях до досягнення такої єдності не лежить через встановлення формальних відповідників. Співставлення засобів різних мов, навіть найбільш віддалених, можливе лише шляхом співставлення функцій, які виконують різні мовні засоби. Звідси точність перекладу полягає у функціональній а не формальній відповідності оригіналу.

Це положення вимагає пояснення на конкретному прикладі. У кожній мові існують свої граматичні, лексичні та стилістичні норми, дійсні тільки для даної мови. При переході до вираження думки на іншій мові необхідно знайти такі засоби і, в першу чергу, такі граматичні форми, які б так само відповідали змісту, так само зливалися б з ним, як зливається із своїм змістом форма оригіналу.

Перекладемо фразу, типову для англійських метеорологічних зведень:
Mist covered a calm sea in the Straits of Dover yesterday.

Недосвідчений перекладач скоріше всього збереже і синтаксичну конструкцію, і порядок слів оригіналу:

Туман покривав спокійне море в протоці Па-де-Кале.

Однак такий переклад навряд чи буде сприйматися читачем як метеозведення.

Структура цього англійського речення різко відрізняється від прийнятого в таких випадках оформлення думки в українській мові. Необхідно знайти в українській мові таку форму, яка б відповідала змісту, складала з ним повну єдність. Для українського метеорологічного зведення набагато звичнішим є використання у цьому випадку двох самостійних речень:

Вчора над протокою Па-де-Кале стояв туман. Море було спокійним.

Хоча на перший погляд такий переклад може здатися «вільним», однак не тільки за змістом, але й за стилем він повністю відповідає оригіналу. Саме в такому перекладі відтворюється єдність змісту та форми. такий переклад ми називаємо адекватним.

Очевидно, що з вищесказаного не можна зробити висновок, що адекватність і точність перекладу – одне і те ж.

Адекватність – це більш широке поняття, ніж точність. В поняття адекватність входить передача стилістичних і експресивних відтінків оригіналу. Крім того, навіть при відсутності формальної точності передачі окремих слів та словосполучень переклад в цілому може бути адекватним. А нерідко буває і так, що переклад є адекватним саме завдяки порушенню цієї елементарної і поверхової точності. Коли окремі, дрібні, деколи неперекладні елементи тексту передаються у повній відповідності з ідейно-художнім задумом автора, переклад досягає високого ступеня адекватності.

1.4. ДОСЛІВНИЙ І БУКВАЛЬНИЙ ПЕРЕКЛАД

У залежності від ступені володіння перекладачем іноземною мовою процес перекладу може відбуватися по-різному. Перекладач-професіонал розуміє іноземний текст і без перекладу; тому переклад для нього тісно пов'язаний із підбором засобів вираження. У процесі навчального перекладу розуміння іншомовного тексту часто не тільки не може передувати перекладу, але й досягається через переклад або з його допомогою. Перекладачу-початківцю нерідко самому потрібен переклад для повного розуміння оригіналу. Тому для нього процес перекладу складається, принаймні, з трьох етапів: 1) аналіз тексту, що перекладається; 2) чорновий (часто дослівний) переклад; 3) адекватний літературний переклад.

Під дослівним перекладом розуміють відтворення конструкції оригіналу без будь-яких змін і без суттєвої зміни порядку слів у реченні. Під буквальним перекладом слід розуміти переклад по зовнішній (графічній або фонетичній) подібності між іноземним та українським словом або словосполученням, без врахування смислових відмінностей між ними. звідси зрозуміло, що дослівний переклад за певних умов є цілком закономірним явищем, а буквальний не допускається ніколи.

Дослівний переклад, свого роду «фотографія» оригіналу, може служити початковим етапом для розшифровки складних місць оригіналу. Однак, якщо в тексті є синтаксичні конструкції, яких немає в українській мові, то дослівний переклад тільки ускладнить розуміння значення оригіналу.

Наприклад, дослівний переклад наведених нижче речень не сприяє правильному їх розумінню:

He had his photo taken.

Він мав свою фотографію зробленою.

The court martial had the spy shot.

Військово-польовий суд мав шпигуна розстріляним.

Правильний переклад:

Він сфотографувався.

Шпигуна розстріляли за вироком військово-польового суду.

Буквалізм є основною перешкодою в роботі перекладачів-початківців, свого роду їх «дитячою хворобою». Слід розрізняти буквалізм етимологічний, тобто зв'язаний із походженням слова, та буквалізм семантичний, тобто зв'язаний із його значенням.

Етимологічний буквалізм полягає у використанні при перекладі зовнішньо схожого слова чи словосполучення, котре не відповідає за своїм значенням слову або словосполученню оригіналу:

<u>complexion</u> – the natural colour or appearance of the skin on your face	<u>комплекція</u> – будова тіла
<u>decade</u> – a period of ten years	<u>декада</u> – десять днів
<u>manufacturer</u> – a company or industry that makes large quantities of goods	<u>мануфактурник</u> – власник мануфактури

patron – <u>formal</u> someone who uses a particular shop, restaurant or hotel; customer	патрон – начальник, хазяїн, покровитель
landlord – 1. the man that you rent a room, building or piece of land from; 2. a man who owns or is in charge of a pub	лендлорд – (іст) поміщик

Під семантичним буквализмом розуміють використання при перекладі загального, як правило, найвідомішого значення слова або словосполучення замість конкретного:

Слово	Загальне значення	Конкретні значення
man	людина	мужчина, солдат, робітник і т.д.
house	дім	житло, приміщення, будівля і т.д.

Буквальний переклад фразеологічних одиниць призводить в кращому разі до порушення норм української мови, а нерідко і до смислових помилок. Наприклад, фразеологічний зворот:

to call names

перекладається «сварити», а не «називати імена».

Тут слід зупинитися на понятті калька, яке часто плутають з буквализмом. Калька ж особливою формою запозичення шляхом дослівного перекладу. Це є слова або словосполучення, які створені із мовного матеріалу мови перекладу під впливом морфологічної структури іноземного слова чи словосполучення. Калька може бути повною, коли відтворюються всі елементи оригіналу у відповідній формі:

- *a mission of good will* – місія доброї волі;
- *good neighbourly relations* – добросусідські відносини;
- *ammortization of debt* – (деколи) амортизація боргу
або частковою, коли спостерігаються деякі розходження у формі:
war effort – воєнні зусилля (однина : множина)

Калькування (як повне, так і неповне) часто зустрічається при перекладі термінів та термінологічних виразів, а також фразеологічних зворотів, у т.ч. приказок і прислів'їв:

- *the air-lift* – повітряний міст;
- *on the brink of war* – на грані війни;
- *better late than never* – краще пізно, ніж ніколи

Однак словотворення при калькуванні не може бути необмеженим. у цьому випадку свого роду корективом є суспільна практика: вона або сприймає кальку, або відкидає її. Прийнята калька фіксується в мові, входить в її склад у якості слова або словосполучення. Але часто зустрічаються кальки, які існують дуже короткий час і потім зникають. Прикладом такої кальки може бути переклад англійського слова *camelry* (*a force of men mounted on camels* – New Webster's

Dictionary, 1993). Це слово перекладалося один час «верлюдерія» (по зразку «кавалерія»), але це слово не увійшло в словник і залишилося лиш мовним жартом (зараз його перекладають «отряд на верблюдах, войска на верблюдах» – Большой англо-русский словарь, 1979).

Калькування – один із шляхів збагачення словника мови, оскільки вона не є порушенням мовних норм, яким буквалізм.

1.5. ТИПИ ВІДПОВІДНИКІВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

Основне завдання перекладача – створення адекватного перекладу, який відтворює як зміст, так і форму оригіналу засобами іншої мови. Основними сходинками, які ведуть до цієї мети, є три типи закономірних відповідників – еквіваленти, аналоги і описовий переклад.

Еквівалент – це постійний рівнозначний відповідник певному слову або словосполученню в іншій мові, який в абсолютній більшості випадків не залежить від контексту.

У різних мовах еквівалентними є, в основному, спеціальні терміни, власні імена, географічні назви, а також позначення історичних, етнографічних та інших реалій, які мають єдиний закріплений традицією переклад в інших мовах. Але не тільки терміни мають постійні відповідники–еквіваленти. Так, *apple* завжди перекладається яблуко, *tiger* – тигр, *fish* – риба. Однак, ці еквіваленти є незмінюваними тільки у прямому значенні і рідше – у переносних. Так, *bad egg* – (перен.) підозріла особа, небезпечний тип; *queer fish* – (перен.) дивак, дивна людина, тобто одного постійного еквіваленту тут немає. У випадку ж *the apple of the eye* – зіниця ока це є еквівалент, оскільки тут ми маємо справу з анатомічним терміном.

Аналіз двомовних словників показує, що тільки окремі конкретні значення слова можуть мати свій еквівалент в іншій мові. Так, наприклад, слово *opposition* перекладається еквівалентом опозиція тільки як політичний термін (у парламентському і партійному житті), але в широкому, нетермінологічному значенні це слово може мати в залежності від контексту різні відповідники (опір, протидія, заперечення, протести і т. ін.) Отже, кожне із часткових конкретних значень слова може мати свій відповідник.

Еквіваленти словосполучень зустрічаються частіше, ніж еквіваленти слова. Словосполучення *the House of Commons* завжди перекладається Палата громад, *common fraction* – простий дріб, *common law* – звичаєве право, тоді як слово *common* не перекладається еквівалентом: *common* adj 1) загальний, спільний; 2) громадський, общинний; публічний; 3) поширений, загальновідомий; загальноприйнятий; 4) звичайний; простий, елементарний; 5) мат. простий; 6) грубий, вульгарний, банальний; 7) грам. загальний.

Еквівалентами переважно перекладаються стійкі та фразеологічні сполучення. Уже те, що вони часто зустрічаються в мові, спонукає перекладачів шукати для кожного з них постійні відповідники в українській мові. Можливо, такі еквіваленти як люди доброї волі, переговори на найвищому рівні, переговори на близькій відстані не є найкращими, але для перекладача не

залишається нічого іншого, як підкоритися тому, що стало загальноприйнятим у мові. Звичайно, мовна норма складається не відразу, і не раз траплялося так, що початковий переклад замінювався іншим. Так, в кінці 1946 року в радянських газетах з'явився термін злочинці війни (від французького *criminels de guerre*). Але дуже скоро він замінився іншим словосполученням – воєнні злочинці.

Другим типом відповідника є переклад з допомогою аналога – одного із декількох можливих синонімів. У будь-якому двомовному словнику іноземному слову звичайно відповідає декілька українських синонімів. Вибір слова з ряду синонімів при перекладі визначається контекстом. Таким чином, якщо еквівалент завжди один, то аналогів обов'язково повинно бути декілька.

Оскільки синоніми можуть бути не тільки смисловими, але й стилістичними, то вибір аналога при перекладі звичайно залежить не тільки від смислового значення слова, але й від його стилістичного забарвлення. Так, дієслово *to cook* перекладається аналогами куховарити, готувати (страву); варити, смажити, пекти, серед яких перших два є стилістичними синонімами, а останніх три – смисловими.

Переклад при допомозі аналога – вищий ступінь з точки зору перекладацької майстерності і методики перекладу. Еквівалент завжди один, і якщо він відомий перекладачу, то зробити переклад неважко. При перекладі аналогом потрібно вміти вибрати з декількох синонімів один, найбільш придатний у всіх відношеннях, причому не завжди його можна знайти у словнику. Про способи вибору слова із синонімічного ряду буде йтися далі. Якщо ж у двомовному словнику немає потрібного значення слова, необхідно звернутися до тлумачного або синонімічного іншомовного словника. Знання іншомовного синоніма-аналога також може наштовхнути перекладача на правильне вирішення завдання.

Так, при перекладі речення:

They have wantonly denied peoples their lawful right of self-determination.

значення слова *wantonly* не можна визначити з допомогою англо-українського словника: *wantonly* – безглуздо, безцільно, без мети; без упину; без будь-якої причини, безпричинно.

Однак The Concise Oxford Dictionary дає в синонімічному ряду *wanton* слово *irresponsible*, що і є потрібним нам значенням слова: Вони безвідповідально позбавили народи їх законного права на самовизначення.

Слова-еквіваленти складають особливу категорію у двомовних (перекладних) словниках. В Англо-російському словнику проф. В.К. Мюллера слова, які мають один-єдиний, тобто еквівалентний переклад, складають приблизно 10% всіх слів словника. І часто буває так, що деякі слова, зафіксовані у словнику як такі, що мають еквіваленти, на практиці виявляються несправжніми еквівалентами. Так дієслово *to abbreviate* у словнику перекладається еквівалентом скорочувати. Насправді ж воно може вживатися в значенні урізувати або стискати. Цей приклад свідчить про неповноту варіантів перекладу, які подаються в словниках.

Слова багатозначні, які розпадаються на ряд значень, можуть в залежності від своєї смислової структури мати в українській мові для окремих значень еквівалент, тоді як інші значення цього слова можуть бути представлені аналогами. Так, Англо-український словник М.І. Балла подає такі значення для іменника *object*:

object n 1) предмет; річ; 2) об'єкт; 3) мета; 4) грам. додаток; 5) філос. об'єкт; 6) розм. недоладна людина; незвичайна, безглузда річ.

Як бачимо, у двох значеннях (1 та 6) *object* перекладається аналогами, а в чотирьох інших – еквівалентами. Ще один приклад:

cord n 1) віршовка; шнур; шнурок; 2) товста струна; 3) рl перен. окови, кайдани; тенета; узи; 4) анат. зв'язка; 5) спинний мозок; 6) пуповина; 7) ел. шнур; 8) текст. корд; 9) рубчик (на тканині); 10) рl штани з рубчастого плісу; 11) корд (міра дров)

Таке ж явище спостерігається і серед слів-омонімів. Один з омонімів може мати в українській мові еквівалент, в той час як інші представлені аналогами. так, іменник *stock* має такі значення, які в українській мові передаються еквівалентами: 1) запас; 2) сировина. Омоніми цього слова перекладаються такими еквівалентами: 1) ложе (рушниці); 2) міцний бульйон; 3) бот. левкой; 4) іст. широка краватка, шарф; 5) рl мор. стапель; 6) рl іст. колодки. Поряд з цим, наступні значення іменника *stock* представлені в українській мові аналогами: 1) опора, підпора; 2) рід, сім'я; 3) порода, плем'я; 4) облігації, цінні папери, фонди.

Серед абстрактних імен ми знаходимо багато таких слів, які у свідомості англійця є єдиними поняттями, в той час як у перекладному словнику вони фіксуються як багатозначні завдяки диференціації цього єдиного поняття в українській мові. Самостійні значення слова розділяються в словниках арабськими цифрами, а значення, отримані в результаті диференціації поняття, розділяються комою або крапкою з комою:

Suggest v – 1) пропонувати, радити; 2) вселяти (думку); навівати; викликати (асоціацію); підказувати (щось); натякати (про щось); наводити (на думку); говорити, свідчити (про щось); означати; 3) висувати як можливу обставину (як можливе припущення).

Крім еквівалентів та аналогів в двомовних словниках застосовується ще один спосіб розкриття значення іншомовного слова – пояснювальний або описовий переклад. Як видно з назви, при цьому виді перекладу замість самого слова вживається його пояснення. Такий прийом перекладу або, точніше, інтерпретації слова звичайно застосовується в тих випадках, коли у словниковому складі мови, на яку робиться переклад, немає ні еквівалента, ні аналогів, які відповідають значенню слова чи словосполучення оригіналу. Найчастіше описово перекладаються слова, котрі позначають поняття або явища, які відсутні в нашому житті, а тому вони не мають в українській мові спеціальних слів для їх позначення. Наприклад, *high tea* – вечірній чай із закускою після раннього обіду; *affirmative action* – дії, спрямовані проти дискримінації по відношенню до певних груп населення.

З наведених прикладах видно, що описовий переклад не передає стилістичних особливостей слова і знімає його експресивне забарвлення.

Крім еквівалентів, аналогів і описового перекладу у розпорядженні перекладача є ще один метод перекладу, який є найвищим ступенем перекладацької майстерності при виборі відповідників і в той же час не піддається уніфікації і не фіксується у словниках. Це є контекстуальна заміна і про неї буде йтися окремо далі.

1.6. ЗАКОНОМІРНОСТІ ПРОПУСКІВ ТА ВКЛЮЧЕНЬ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ

При перекладі для точної передачі змісту оригіналу часто потрібен пропуск того чи іншого слова або виразу, що пояснюється неспівпадінням засобів вираження у різних мовах.

Коли йдеться про пропуск слів у перекладі, то мається на увазі пропуск тільки повнозначних слів, а не допоміжних чи службових. Так, не можна вважати пропуском той факт, що ми не перекладаємо допоміжні та напівдопоміжні дієслова. Вони хоч і не перекладаються окремо, але знаходять те або інше вираження при перекладі в обраній формі слова.

Наприклад: *I have read your book.* – Я прочитав вашу книжку (форма Present Perfect передана в українській мові доконаним видом дієслова).

He threw the door open. – Він розчинив двері (значення аналітичної конструкції to throw open передається вживанням суфікса роз-).

Повнозначні слова пропускаються при перекладі у тих випадках, коли в англійському тексті вони необхідні як елемент структури для зв'язку окремих частин, а в українському тексті вони є зайвими:

He received and answer to say/saying that his friend was coming to see him.

Він отримав відповідь, що його товариш збирається відвідати його.

Six o'clock saw the President of the board enter his study.

Рівно о шостій голова правління увійшов до свого кабінету.

У більшості випадків можливість (а деколи і необхідність) пропуску слова або навіть деколи і декількох слів залежить від умов контексту, які важко піддаються узагальненню. Деколи в перекладі є можливим пропустити цілу смислову групу, наприклад:

In summer he usually wore a flannel suite that always creased in the wrong places and never in the right ones.

Влітку він звичайно ходив у фланелевому костюмі зі складками завжди не там, де треба.

Разом з тим, ні один значущий елемент речення не може бути пропущений, якщо це шкодить точності передачі змісту або стилю оригіналу. Ніякі довільні скорочення, які викликаються звичайно складністю розв'язання тієї чи іншої перекладацької задачі, при перекладі не допускаються.

Так само не допускаються і довільні додавання до тексту. Такі додавання не тільки спотворюють стиль автора, але й деколи призводять до фактичних та смислових помилок. Наприклад, у романі У. Теккерея «Ярмарок пихи» автор у характерній для нього спокійній манері пише:

We must now take leave of Arcadia ... and travel back to London to inquire what has become of Miss Amelia.

Російський перекладач XIX століття І. Введенський перетворює цю досить флегматичну оповідь у шалений галоп:

Марш! Марш! По железной дороге, в Лондон, на Россель Сквер, к старикам Седли ...

Крім того, перекладач забуває, що дія роману відбувається у 1815 році, коли залізниці ще не було.

Таке трактування оригіналу, внесення в переклад яких би то не було невиправданих оригіналом поправок і доповнень не повинно допускатися.

Однак, відмінності між мовами в області граматичної будови і словарного складу, а також фразеології та стилю нерідко викликають необхідність додавання слів, а деколи і цілих виразів, яких немає в оригіналі. Ці додавання у перекладі можуть бути виправдані:

- застосуванням описового перекладу;
- у випадку логічного розриву в думці в тексті оригіналу;
- міркуваннями стилістичного порядку;
- прийомом компенсації втрат.

Усі перераховані вище прийоми є засобами досягнення єдиної цілі – адекватності перекладу.

1.7. ВИДИ ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

Лексичне значення слова не є однорідним. У лексикології під цим поняттям об'єднують:

- предметно-логічне;
- номінативне;
- емоційно-експресивне;
- контекстуальне.

Предметно-логічне значення слова, яке також називають основним або прямим, – це вираження словом загального поняття про предмет або явище через одну із його ознак. Слова-поняття, які мають предметно-логічне значення, найчастіше представлені у словниках декількома аналогами.

Номінативне або називне значення слова називає окремо взятий предмет. Оскільки номінативне значення мають власні імена, географічні назви, реалії, тобто слова-назви, а не слова-поняття, то природно, що саме слова цієї категорії звичайно перекладаються постійними рівнозначними відповідниками, тобто еквівалентами.

Експресивне значення може бути закладене у самій семантиці деяких слів. Візьмемо, для прикладу, такі англійські слова як *mother, radiant, to love* або українські батьківщина, ласкавий, веселий. Експресивне значення слова викликає почуття, емоції, певне відношення до даного предмету або явища. Такі слова як радість, веселий, війна, сумувати звичайно викликають у всіх людей однакові емоції. Можна сказати, що такі слова мають об'єктивне експресивне значення. Об'єктивне експресивне значення може також вижатися і формою слова, суфіксом, що надає слову емоційного відтінку – *рученька, ручисько; doggie, brooklet*.

Як правило, у поетичному творі автор намагається уникати слів, позбавленого експресивного значення. Так, у поемі «Мідний вершник» О.С. Пушкін жодного разу не називає Петербург, де відбуваються описувані події, Петербургом. Це або Петрополь, або Петра твореньє, або град Петров, або Петроград (зауважимо, що у О.С. Пушкіна слово Петроград – поетичний неологізм. Санкт-Петербург було перейменовано у Петроград у 1915 році, під час війни з Німеччиною). Усі наведені синоніми мають одне і те ж експресивне значення, але їх експресивні відтінки різні.

Однак, у багатьох випадках воно не є якістю, яка притаманна даному слову за його природою. Експресивне значення може отримувати також слово номінативного значення, якщо вино вжите у незвичайній функції, у незвичайному оточенні. Навіть власні імена та географічні назви можуть набувати експресивного значення:

- to pass the Rubicon* – перейти Рубікон, прийняти важливе рішення
- to meet one's Waterloo* – зазнати поразки.

Емоційне значення може бути суб'єктивним, коли воно виражає індивідуальне відношення мовця до предмета або дії.

В експресивному значенні завжди проявляється суб'єктивна оцінка – позитивна або негативна. Особливо яскраво емоційне значення виражене у

прикметниках. У виборі прикметника уже відображається суб'єктивне відношення до описуваного предмету або явища, оскільки прикметник виділяє якусь одну ознаку предмета. Підсилення експресивного значення прикметників нерідко відбувається за рахунок ослаблення предметно-логічного значення, що розширює можливості сполучення прикметників зі словами. У деяких прикметників і утворених від них прислівників предметно-логічне значення зникає майже повністю, і тоді вони можуть перетворюватися у слова-підсилювачі (*intensives*):

jolly (*good fellow*) = *very* – основне значення радісний, веселий; приємний;

awfully (*nice*) = *very* – основне значення жахливо

Цього не можна не приймати до уваги при перекладі.

Експресивне значення не завжди супроводжує предметно-логічне. Деколи воно з'являється лише у певному контексті. Наприклад, у реченні

China is a large country

слово *country* має лише предметно-логічне значення:

Китай – велика країна.

А в реченні

We are ready to do our best for our country

це слово набуває експресивного значення. У наведеному контексті воно явно має значення батьківщина:

Ми готові зробити все для своєї батьківщини

Таким чином, завдяки набутому експресивному значенню одне і те ж слово може перекладатися різними способами.

Прикметники, що мають експресивне забарвлення і надають висловлюванню емоційного забарвлення, вимагають перекладу словами, рівноцінними їм в експресивному плані. Вони перекладаються ніби більш «вільно», ніж прикметники, що не мають емоційного значення:

the ghastly blunder of the Suez war

Словникове значення прикметника *ghastly*:

1) страшний, жахливий; 2) примарний, облудний; 3) мертвотний, мертвотно-блідий; 4) похмурий; 5) смертельний.

Сильне експресивне значення слова *ghastly* у сполученні із слово *blunder* дає перекладачу підстави перекласти його більш виразним словом жахливий, фатальний.

Слово із одним і тим же предметно-логічним значенням у різних мовах може набувати в них різного експресивного значення, що необхідно враховувати при перекладі. У фразі

The endless resolutions adopted by the National Peace.

Слово *endless* не можна перекладати словом безконечний, оскільки цей український прикметник звичайно надає слову негативного забарвлення (занадто довгий; той, що набрид; одноманітний). Тому прикметник *endless* слід перекласти словом численні, котре не несе в собі негативної оцінки і не спотворює відношення комуністичної газети *Daily Mirror* до Національного комітету захисту миру. Перекладач повинен пам'ятати, що співпадіння

предметно-логічного значення не завжди означає співпадіння експресивного, а тому слід дуже уважно відноситися до експресивного значення слова, оскільки воно може викликати як позитивні, так і негативні асоціації – факт, який має велике значення для перекладу.

І, на завершення, **контекстуальне значення слова** – це значення, яке реалізується тільки у певному контексті і яке не фіксується у словниках. Його знаходження є найбільш складним завданням при перекладі, оскільки воно, як правило, не може бути наперед передбаченим і зафіксованим у словнику.

Перекладачу необхідно пам'ятати, що контекстуальне значення – це часткове, побічне значення слова, яке реалізується лише у певному контексті. Воно далеко не завжди співпадає із загально прийнятим і найбільш розповсюдженим значенням слова.

At that time, the silk workers were carrying on a strike in some 150 mills and shops. The American Federation of labor claimed 6,783 strikers, and the Communists 5,000. These doubtless overlap.

Словникове значення слова *overlap* «частково перекривати, накладатися» у даному випадку не підходить. Контекстуальне значення – «бути членом обидвох організацій» – правильно розкриває зміст фрази:

У той час у шовкопрядильній промисловості США розпочався страйк. Ним були охоплені близько 150 шовкопрядильних та шовкоткацьких фабрик. За даними Американської федерації праці страйкували 6 783 чол., за даними Компартії – 5 000. Без сумніву, частина страйкуючих були членами обидвох організацій.

Слід наголосити, що контекстуальне значення слова, хоч воно і непостійне, не є випадковим. Такі значення не фіксуються у словниках, але є ніби «закладені» у слові, будучи його потенційними значеннями, які можуть виявлятися в залежності від контексту. Тому між контекстуальним значенням і основним предметно-логічним значенням завжди існує зв'язок, і перекладач може легко «перекинути місток» від значення, поданого у словнику, до значення, яке виникає контекстуально.

In an atomic war women and children will be the first hostages.

Англо-український словник дає тільки одне значення слова *hostage* – заручник. У наведеному прикладі це слово очевидно набуває значення жертва. Це контекстуальне значення потенційно закладене в логічному, оскільки закладник може загинути, стати жертвою.

Жінки і діти стануть першими жертвами в атомній війні.

Слід звернути особливу увагу на роль контексту при перекладі десемантизованих слів, тобто слів, які набули дуже широкого значення завдяки тому, що вони вживаються у найрізноманітніших лексичних словосполученнях, наприклад, слова *a thing, a point, a case, to fail, a failure, facilities, a matter etc.* У деяких випадках ці слова виконують тільки граматичну функцію і вживаються у ролі так званих опорних слів (*prop-words*), як, наприклад, у сполученні *poor thing*, де іменник *thing* є опорним словом, і все словосполучення може бути перекладене українським словом *бідолаха*,

сердешний. Завдяки невизначеності свого значення такі десемантизовані слова мають дуже широку сполучуваність, що своєю чергою ще більше сприяє їх десемантизації. Тому переклад їх звичайно повністю залежить від контексту.

Ще один приклад:

a point of interest – цікаве питання; цікавий момент (у даному випадку для перекладу вжито десемантизоване українське слово момент).

Her case is different. Її справа/випадок полягає зовсім в іншому.

Часто контекст не обмежується одним–двома реченнями. Деколи при перекладі доводиться брати до уваги більш широкий контекст – декілька речень, абзац, розділ, а то й весь твір в цілому. Так, наприклад, у розділі 53 роману «Ярмарок пихи» У. Теккерей описує, як, несподівано повернувшись з боргової тюрми, Родон Кроулі застає свою дружину з лордом Стайном. Автор пише про неї:

The wretched woman was in a brilliant full toilette.

В Англо-українському словнику М.І. Балла серед значень слова *wretched* знаходимо:

1) нещасний, жалюгідний; 3) мерзенний, огидний.

Який же з цих двох варіантів обрати? Протягом всього роману У.Теккерей виступає як мораліст. Він засуджує аморальність знаті, негативно відноситься до безпринципності Беккі Шарп. Керуючись цим, на нашу думку, перекладач повинен вибрати друге значення слова *wretched*. Без звертання до широкого контексту, перекладаючи це слово як нещасна, перекладач зробив би грубу помилку.

Таким чином, перекладач завжди повинен звертатися до контексту для розкриття значення слова і адекватної його передачі у перекладі.

1. 8. ВИБІР СЛОВА ІЗ СИНОНІМІЧНОГО РЯДУ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

Існування в мові лексичної синонімії ставить перед перекладачем особливі завдання. Абсолютних синонімів дуже мало. Крім того, синоніми не завжди можуть замінити один одного. Вони можуть бути придатними в одному контексті і виявитися непридатними в іншому. При аналізі та виборі одного із синонімів необхідно розрізняти синоніми:

– смислові (ідеографічні), які відрізняються відтінками значення, ступенем інтенсивності вираження поняття;

– стилістичні, які відрізняються емоційною забарвленістю або відношенням до різних стилів;

– фразеологічні, які відрізняються своєю сполучуваністю з іншими словами.

У двомовному словнику звичайно синоніми, що представляють різні значення і відтінки значень слова, розділені арабськими цифрами, крапкою з комою, комою.

Як приклад диференціації смислових синонімів проаналізуємо статтю *design* в Англо-українському словнику М.І. Балла: *design* 1. n 1) задум; намір, план; 2) часто pl злий намір (умисел); 3) рел. боже провидіння; 4) мета; 5) творчий

задум, проект; 6) креслення. ескіз, конструкція; 7) малюнок, візерунок; 8) дизайн; композиція; 9) твір мистецтва.

Як бачимо, всередині синонімічного ряду 1) значення намір і план розділені комою, в той час як значення задум і намір – крапкою з комою. Перших два згаданих синоніми, очевидно, є ближчими за значеннями, ніж друга пара. У всіх інших синонімічних рядах (крім 8) подаються синоніми, близькі за значеннями.

Для співставлення смислових та стилістичних синонімів розглянемо словникову статтю *delay* з того ж словника: *delay* 1. n 1) затримка; припинення; 2) відкладання, відстрочення; 3) уповільнення; зволікання

Ці три ряди синонімів відрізняються як за смисловими відтінками (наприклад, затримка і припинення; уповільнення і зволікання), так і у стилістичному плані. Зволікання характеризується більш високим стилістичним забарвленням, а відстрочення – своїм книжно-офіційним забарвленням. Отже, ці синоніми стилістичні. Оскільки слово зволікання у сучасній українській мові вживається тільки у сталих зворотах (без зволікання, справа не терпить зволікання), його слід вважати фразеологічним синонімом слова відкладання.

У зв'язку з особливостями свого історичного розвитку англійська мова надзвичайно багата синонімами. Це синонімічне багатство англійської мови широко використовується у всіх стилях письмового мовлення. Синоніми вживаються для підсилення висловлювання, для уточнення поняття, для уникнення повтору тощо.

Покажемо на прикладах різне використання синонімів і можливий їх переклад українською мовою в залежності від їх функції в реченні.

Джон Голсуорсі «Сага про Форсайтів». Описуючи одного з героїв, Босіні, яким його бачить інший герой, молодий Джоліон, автор використовує два синоніми, які відрізняються відтінком значення і ступенем інтенсивності:

The man was unusual, not eccentric, but unusual.

Прикметник *unusual* має значення незвичайний, дивний. У даному контексті його слід було б передати українським словом незвичайний, але з міркувань милозвучності (невдале близьке співзвуччя слів незвичайний і ексцентричний) доводиться вдаватися до описового синоніма – не такий, як всі:

Ця людина не така як всі, у ньому не було нічого ексцентричного, просто він саме не такий, як всі.

Наступна послідовність синонімів явно має емпатичний характер:

This conscious, deliberate, calculated policy ...

Перекладач повинен зберегти у перекладі наростання інтенсивності значення, яке так явно відчувається в англійському реченні:

Ця свідомо, умисно, наперед продумана/розрахована політика ...

Було б помилкою вважати, що в кожному окремому випадку синонім виконує тільки одну функцію. Часто синоніми вживаються одночасно і для уточнення, і для підсилення поняття:

In other words, for 110 French killed, over 5,000 Algerians have been massacred.

Іншими словами, за 110 вбитих французів було знищено більше 5 тисяч алжирців.

Слово *massacred* вказує на масове кровопролиття, тому, протиставляючи число вбитих французів величезному числу витих алжирців, автор статті протиставляє синоніми *killed* і *massacred*. Але, крім того, слово *massacred* додатково виражає відношення автора статті до описуваних подій.

Синоніми в англійській мові вживаються настільки широко, що в ній утворилися традиційні синонімічні парні словосполучення. Такі парні словосполучення зустрічаються у всіх стилях мови.

Традиційні синонімічні пари часто не зберігаються у перекладі, деколи через відсутність відповідного синоніма в українській мові, інколи ж тому, що така пара може сприйматися в українській мові тільки як плеоназм.

The purposes of Western nations in pouring arms into the Middle East have been open and unconcealed. Західні держави ніколи не приховували своїх цілей, поставляючи зброю на Близький Схід.

Прислівник ніколи частково передає емфазу, яка створена в англійській мові синонімічною парою, котра не може бути збережена у перекладі (відкриті і неприховані).

Парні синоніми не завжди зберігаються і при перекладі дипломатичних і юридичних документів, що вимагають максимальної точності:

just and equitable (peace) – справедливий (мир) *null and void* – недійсний *The proposal was rejected and repudated.* Пропозиція була відхилена.

Через особливості розвитку англійської мови синонімічні пари і ряди часто утворюються із слів різного походження – германського і романського:

слова германського походження	слова романського походження
<i>begin</i>	<i>commence</i>
<i>book</i>	<i>volume</i>
<i>strong</i>	<i>violent</i>

Звичайно слова романського походження є книжними, а слово германського – стилістично нейтральним. Перекладач повинен звертати увагу на приналежність слова до певного словникового пласту, оскільки це має велике значення при перекладі таких пар.

Слід відзначити так звані контекстуальні синоніми, тобто слова, які не є синонімами у власному значенні слова, але які сприймаються як такі у даному контексті. У контексті може виявитися потенційне значення слова. Цим фактом і пояснюється виникнення контекстуальних синонімів.

This stern, sordid and grinding policy

Словникове значення цих прикметників: *stern* – суворий *sordid* – відштовхуючий, підлий *grinding* – важкий; той, що вимучує; виснажливий

Слово *stern* у цьому синонімічному ряду є стрижневим, і у сполученні з ним прикметники *sordid* і *grinding* стають його синонімами з більш інтенсивним значенням:

Ця сувора, жорстока і антигуманна політика.

Було би помилково вважати, що вибір синонімів стосується лише лексики. Нерідко буває так, що знайдений смисловий відповідник слову оригінала не може бути використаний через невідповідність граматичної форми слова. У таких випадках треба знайти інший, відповідний даному контексту граматичний синонім. У газеті Times в статті про розгром французької армії після седанського прориву (1940 р.) була така фраза:

An incompetent or treacherous officer failed to destroy the Rhine bridge.

1.9. ПЕРЕКЛАД ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМІВ

Інтернаціоналізми або інтернаціональні слова – це слова або вислови, які належать до спільного за виникненням фонду ряду мов, близьких за походженням або подібних за своїм культурним розвитком. Вони звичайно або запозичені безпосередньо з якогось джерела, або через іншу мову.

З точки зору перекладача ці слова можна умовно розділити на дві групи. Перша – це власне інтернаціоналізми, які мають одне і те ж значення у мовах оригіналу та перекладу, наприклад:

англ. *sport* – укр. спорт

англ. *football* – укр. футбол

Ці слова співпадають як за формою, так і за значенням і в мові перекладу існують еквіваленти для їх перекладу. Враховуючи це, переклад власне інтернаціоналізмів не створює для перекладача ніяких труднощів.

Друга група – так звані **псевдоінтернаціоналізми** – в українській мові мають:

1. зовсім інше значення, ніж в інших мовах;
2. вужче значення;
3. ширше значення.

Передача слів першої групи викликає певні труднощі. Перекладач, природно, згадує, перш за все, однокорінне слово, яке, однак, в українській мові має інше значення. Наприклад:

rent – *the money that someone pays for the use of a room, a house etc. that belongs to someone else* / **рента** – вид прибутку з капіталу, землі, майна, що його власники регулярно одержують незалежно від заняття підприємницькою діяльністю;

complexion – *the natural colour or appearance of the skin on your face* / **комплексія** – будова тіла;

compositor – *someone who arranges letters, pictures etc. on a page before they are printed* / **комполітор** – автор музичного твору;

decade – *a period of ten years* / **декада** – проміжок часу в десять днів, десятиденка;

ammunition – *bullets, shells etc. that are fired from guns* / **амуніція** – речі (крім одягу і зброї), які становлять спорядження військовослужбовця;

prospect – *a possibility that something you hope for will happen soon* / **проспект** – 1) широка пряма вулиця в місті; 2) поширений виклад плану, зміст якої–небудь

наукової праці, учбового посібника; 3) рекламна листівка або брошура з описом товару та умов торгівлі;

pathetic – *something or someone that is pathetic is so useless, unsuccessful or badly done that they annoy you* / **патетичний** – пристрасний, піднесений, пафосний, притаманний творам літератури, музики, кіно, театру тощо;

sympathetic – *willing to try to understand someone else's problems and give them any help they need* / **симпатичний** – який викликає почуття прихильності, доброзичливості;

trivial – *unimportant or of little value* / **тривіальний** – звичайний, заяложений, позбавлений оригінальності.

Прикладом другої групи може служити слово *meeting*, яке далеко не завжди відповідає українському слову мітинг. Основне значення англійського слова – *an event at which people meet to talk and decide things*. Наприклад, *a meeting of old friends*. Значення політичні збори є вторинним. Українське слово агонія має вузьке значення останні, переважно рухові, прояви життєвих функцій, що передують смерті. В англійській мові, крім значення *very severe pain*, воно має значення *a very sad, difficult, or unpleasant situation*:

It was agony not knowing if she would live. She was in agony of tears.

Слова цієї групи є особливо небезпечними для перекладача, оскільки вони є інтернаціональними тільки в одному із своїх значень. До них відносяться багато слів, які означають професію, рід занять:

director – 1. *one of the committee of top managers who control a company*; 2. *the person who gives instructions to the actors, cameraman in a film or a play*; 3. *someone who is in charge of a particular activity or organization* / **директор** – керівник установи, підприємства чи навчального закладу;

engineer – 1. *someone who designs the way roads, bridges, machines etc. are built*; 2. *someone who controls the engines on a ship or aircraft*; 3. *BrE someone who repairs electrical or mechanical equipment*; 4. *soldier in the army who designs and builds roads, bridges etc*; 5. *AmE someone who drives a train* / **інженер** – спеціаліст з вищою технічною освітою;

president – 1. *the official leader of a country that does not have a king or a queen*; 2. *the person in charge of a club, college, government department, etc*; 3. *AmE the head of a business, bank etc*; 4. *head of the meeting* / **президент** – 1. виборний голова, керівник товариства, організації, установи тощо; 2. в ряді країн глава держави

student – 1. *someone who is studying at a school, university etc*; 2. *be a student of sth – to be very interested in a particular subject* / **студент** – учень вищого навчального закладу.

З наведених прикладів видно, як уважно потрібно перекладачу перевіряти по контексту та словнику значення подібних слів.

Прикладом третьої підгрупи може служити слово бригадир, яке, крім значення військове звання, має в українській мові ще й значення керівник виробничого підрозділу (бригади). В англійській мові однокорінне слово

brigadier має тільки одне значення – *a high military rank in the British army or the person who has this rank*.

Псевдоінтернаціональні слова другої і третьої груп часто бувають нездоланною проблемою для недосвідчених перекладачів. Недарма їх називають «удавані або фальшиві друзі перекладача» (*translator's false friends*). Зустрічаючись з ними, перекладач мимоволі згадує етимологічно тотожне українське слово і забуває, що його значення та вживання не співпадають із значенням та вживанням відповідного англійського слова.

З проблемою «удаваних друзів перекладача» зустрічаються не лише початкуючі, але й досвідчені перекладачі. Прикладом такої помилки може служити наступний фрагмент перекладу роману Чарльза Діккенса «Девід Коперфільд», зроблений російським перекладачем І. Введенським:

"Now, my dear Dora, you must know that I never said that." "You said I wasn't comfortable", said Dora. "I said the housekeeping wasn't comfortable"

«Но ты должна знать, душенька, что я этого никогда не говорил». «Ты сказал, что я некомфортабельна». «Совсем нет. Я сказал, что в нашем хозяйстве нет комфорта».

Перекладач не врахував, що слово *comfortable* має ще й значення спокійний, задоволений.

Деякі помилки у перекладі псевдоінтернаціональних слів міцно укорінилися у перекладацькій практиці, наприклад, слово *dramatic* у виразі *a dramatic changes* має значення *sudden, striking, impressive*, однак досить часто це словосполучення перекладається драматичні зміни.

У деяких випадках власне інтернаціоналізм не може бути вжитим при перекладі у зв'язку з різною сполучуваністю слів у різних мовах або через причини стилістичного характеру:

... he was strongly built, with curly hair that seemed to show all the vitality of a fine constitution.

Слово *constitution* у цьому прикладі вжито у значенні *the ability of your body to fight disease and illness*. В українській мові слово конституція також має це значення (комплекс функціональних та анатомічних особливостей організму людини, що визначає його реакцію на різні (в т.ч. й хвороботворні) впливи зовнішнього середовища). Однак у такому значенні це слово є спеціальним медичним терміном. І тому неможливо у наведеному художньому тексті вжити:

* ... він був міцної статури, а його кучеряве волосся, здавалося, говорило про життєздатність і здорову конституцію.

Правильним буде:

про життєздатність здорового організму.

1.10. ПЕРЕКЛАД СЛІВ, ЩО ОЗНАЧАЮТЬ СПЕЦИФІЧНІ РЕАЛІЇ

Перекладач повинен знати не тільки мову, але й життя, побут, історію, географію, культуру, державний та політичний устрій тих країн, з мови яких

ведеться переклад. Незнання реальної дійсності, яка стоїть за словами, нерозуміння реалій часто призводить грубих помилок у перекладі.

У ряді перекладів роману У. Теккерея «Ярмарок пихи» («Vanity Fair») допущені помилки у передачі деяких реалій. Так, в одному з розділів дорослий син священника Б'юта Кроулі заходить до вітальні через вікно. В оригіналі, однак, знаходимо, що він заходив *through the parlour window*.

В У. Теккерея це означає *French windows – a pair of light doors made of glass in a frame, usually opening out on to a garden or balcony*.

В іншому місці у деяких перекладах залишається непереказаним біблеїзм (до речі, біблеїзми часто зустрічаються не тільки у класиків ХІХ ст., але й в сучасних англомовних авторів, у тому числі і в публіцистиці). Один з героїв роману, старий Седлі, незадоволений тим, що його син ніяковіє перед дівчатами:

I've no patience with Jos and his dendified modesty. It is out-Josephing Joseph.

У підкресленій фразі міститься посилення на біблейську легенду про Йосифа Прекрасного (Книга Буття: 39). У літературі цей образ вживається як втілення високоморальної людини, яка не піддається ніяким спокусам. У згадуваних перекладах ця алюзія, як правило, пропускалася.

Ще один приклад. У перекладі повісті А. Крісті «П'ятеро поросят» (Донецьк, видавництво «Донбасс», 1991 р.) є таке речення:

Вони пішли стежкою і опинилися біля будинку – старого, але ще гарного, в грузинському стилі приміщення.

Перекладач при роботі над твором не задумався над тим, що в англійському містечку, де відбувається дія повісті, не могло бути старих будівель в грузинському стилі. Йшлося ж про *Georgian style* – георгіанський стиль, тобто стиль часів правління королів Георгів.

При перекладі необхідно враховувати, що перший поверх у Великобританії – *ground floor*, у Франції – *rez-de-chasse*, а у Сполучених Штатах Америки – *first floor*.

Вираз

He pulled the window up / down,

що означає

Він відкрив / закрив вікно,

оскільки у Сполучених Штатах та Великобританії вікна відкриваються вгору, може викликати при перекладі проблеми подвійного характеру. З одного боку, переклад

Він підняв / опустив вікно

буде незрозумілим читачеві, який не знайомий з цією особливістю англійських чи американських будинків. З іншого ж боку, варіант перекладу

Він відкрив / закрив вікно,

не завжди підходить, оскільки по-перше, втрачається національний колорит, а, по-друге, далі в тексті можуть бути сцени, пов'язані саме з цією конструктивною особливістю вікон.

Не можна перекладати вигук підчас виступу оратора

Hear! Hear!

як

Слушайте! Слушайте!,

оскільки в оригіналі це не заклик до уваги, а вираз повного схвалення того, що говорить оратор.

Так само помилкою буде в тексті з американського життя перекладати речення

He was whistled by the audience.

як

Публіка його освистала,

оскільки в США свистом виражається схвалення.

Кожен раз, коли перекладачеві зустрічається слово, в значенні якого він сумнівається по суті, тобто коли йому не зрозуміло, яка реальна дійсність стоїть за цим словом, він повинен в'яснити значення цієї реалії. Якщо він не знаходить відповіді у словниках, то необхідно звертатися до довідників, до спеціальної літератури, за консультацією спеціалістів. Нижче подаємо два переклади уривку з роману Дж. Голсуорсі «Лебедина пісня» ("The Swan Song"):

"What do you think about this strike, Coker?" The almost hairless man lowered the Sautern.

"Got nobody in it, Sir, if you ask me."

"What makes you say that?"

"If it had anybody in it, Sir, they'd have had the railings of Hyde Park up by now"

Ось як цей фрагмент переклала О. Мініна (1930 р.):

– Что вы думаете об этой стачке, Кокер? Лысый, лишённый всякой растительности человек стал наливать сотерн.

– Неосновательно задумано, сэр, если вы спрашиваете моё мнение.

– Что заставило вас так думать?

– Будь иначе, сэр, они давно вывернули бы ограду Гайд-парка.

Переклад П. Лоріє (1953 р.):

– А вы, Кокер, что скажете о стачке? Лысый слуга наклонил бутылку сотерна.

– Неосновательно задумано, сэр, если вы уж меня об этом спрашиваете.

– Почему вы так думаете?

– А было бы основательно, сэр, Хайд Парк был бы закрыт для публики.

Вираз *to have something up* може перекладатися вирвати і закрити. Яке ж з двох значень у наведеному прикладі є правильним?

Відповідь на це запитання можна знайти в роботах з історії Англії. Після ознайомлення з ними неважко встановити, що в дні заворушень натовп нерідко перевертав огорожу Гайд Парку. Звідси, у другому перекладі, який за своїми літературними якостями набагато вищий першого, зроблена помилка при передачі цієї реалії.

До специфічних реалій слід віднести і форми ввічливого звертання та назви мір та ваг.

Як правило, форми ввічливого звертання при перекладі транслітеруються:

sir – сєр, *mister* – містер, *miss* – міс.

Виключенням є дипломатичні документи і офіційні газетні повідомлення, у яких ці слова перекладаються українськими відповідниками:

Mrs Bush – пані Буш.

Назви мір та ваг при перекладі зберігаються:

a pound – фунт;

ounce – унція;

pint – пінта.

Однак, слід зазначити, що при передачі одиниць вимірювання, виражених у національній системі, перекладач повинен прийняти рішення щодо необхідності їх переведення у метричну систему. При інформаційному перекладі, тобто коли важливо точно передати інформацію, збереження цих вимірів лише б заважало сприйняттю цієї інформації. Тому таку заміну необхідно проводити уже в самому тексті. При перекладі художнього ж тексту така заміна в тексті призводить до втрати національного колориту. Тому якщо виникає необхідність у такій заміні, то її варто робити у примітці.

Характерною особливістю англійської мови є незвичайно точна вказівка мір, ваг, відстаней, часу, кількості (наприклад, слів) і т.п. навіть у тих випадках, коли, здавалося б, для цього немає необхідності. При перекладі така точність не передається, оскільки вона нехарактерна для української мови:

six months – півроку;

eighteen months – півтора року;

a dozen of eggs – десяток яєць.

Two million words were ready in 1939. – У 1939 році була написана більша частина книги.

1.11. ПЕРЕКЛАД НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ

Науково-технічні тексти характеризуються особливим стилем, який відрізняє їх від інших типів текстів. При перекладі таких текстів ця особливість створює додаткові труднощі та проблеми.

Серед лексичних труднощів науково-технічного перекладу В.І. Карабан виокремлює «багатозначність слів (термінів) та вибір адекватного словникового відповідника або варіанту перекладу слова (терміна), особливості вживання загальнонародних слів в науково-технічних текстах, правильне застосування того чи іншого способу перекладу лексики. визначення межі припустимості перекладацьких лексичних трансформацій, переклад термінів-неологізмів, аббревіатур, такі «фальшиві друзі» перекладача, як псевдоінтернаціоналізми. лексикалізовані форми множини іменників та терміни-омоніми, етноспецифічна лексика і етнонаціональна варіантність термінів, іншомовні слова і терміни в англійських науково-технічних текстах, різного роду власні імена і назви (фірм, установ і організацій) тощо» (ч. II, с. 12–13). До граматичних відмінностей автор відносить особливості граматичної будови мови, форми і традиції письмового наукового мовлення. «Так, в англійських фахових текстах значно частіше, ніж в українських, вживаються форми пасивного стану та неособові форми дієслова, дієприкметникові звороти й специфічні синтаксичні конструкції, особові

займенники першої особи однини та одночленні інфінітивні й номінативні речення тощо» (ч. I, с. 14).

Основна складність перекладу науково–технічних текстів, а саме переклад термінів, полягає у розкритті та передачі засобами української мови іншомовних реалій. Було би невірним говорити про переклад термінів як таких. Обов'язковою умовою повноцінного перекладу будь-якого спеціального тексту, особливо науково-технічного, – повне розуміння його перекладачем. Механічне заучування термінів, без проникнення у їх сутність, без знання самих явищ, процесів та механізмів, про які йдеться в оригіналі, може призвести до грубих помилок у перекладі. Перекладач повинен детально вивчити ту область науки і техніки, в якій він працює. Тільки тоді він зможе сміливо користуватися відповідними термінологічними словниками.

Однак, у спеціальному тексті нерідко буває елемент новизни, який є особливо цікавим для читача, але пов'язаний із вживанням нових термінів, ще не зафіксованих у словниках. Зрозуміло, що такі випадки можуть створювати серйозні проблеми для перекладача. Основна умова подолання цієї труднощі полягає у детальному аналізі описуваного явища і передачі його термінами, що вже є усталеними в науці. Актуальні наукові проблеми, найновіші технічні винаходи і відкриття висвітлюються у друкованих виданнях і перш за все – у періодичних виданнях, до яких і повинен звертатися перекладач. Велику допомогу може надати тут консультація фахівця в даній галузі. Спочатку необхідно точно встановити, у чому полягає описувана в іноземномовному перекладі проблема і в чому полягають проблеми її викладу в перекладі. Як уже вказувалося, проблема може полягати в описі нових процесів або найновішої апаратури. Перекладач повинен уважно співставити усі випадки вживання нових термінів або місць, які важко передаються засобами української мови, щоб із загального змісту тексту скласти собі чітке уявлення про описувану проблему.

Будь-який науковий текст характеризується певною повторюваністю термінів. Тому для правильної передачі значення незнайомого і відсутнього у словниках терміна або термінологічного сполучення дуже важливо врахувати і співставити всі випадки його вживання в даному тексті і лише після цього спробувати в'яснити значення терміну шляхом ознайомлення із спеціальною літературою з даного питання. Велику допомогу перекладачеві може надати уже існуюча перекладна література з даного питання, особливо якщо є можливість порівняти оригінал і переклад.

1. 12. ПЕРЕДАЧА ВЛАСНИХ ІМЕН ТА ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

Саме при передачі власних імен та географічних назв найбільш виразно проявляється тенденція до встановлення еквівалентів. Існує три способи передачі власних назв у перекладі: **транслітерація**, **транскрипція** або **транскрибування** та **калькування**.

При **транслітерації** іноземні власні імена та географічні назви передаються буквами українського алфавіту без врахування особливостей вимови:

Hull – Гуль;

Walter – Вальтер;

Worcester – Ворчестер;

Hudson – Гудзон.

Правила транслітерації встановлюються спеціальними стандартами. Міжнародним стандартом ISO 9:1995 Information and documentation – Transliteration of Cyrillic characters into Latin characters – Slavic and non-Slavic languages, встановленим Міжнародною організацією стандартизації (International Organization for Standardization – ISO), встановлені правила передачі власних імен та географічних назв мов, які користуються кирилицею, латинським шрифтом. Приклад цієї таблиці можна знайти за адресою

<http://kodeks.uni-bamberg.de/AKSL/Schrift/Transliteration.htm>

Однак, слід зазначити, що у практичному застосуванні при передачі тої чи іншої назви конкретною мовою часто спостерігається відхід від цього стандарту. Так, наприклад, українські літери ч, ш, щ згідно зі стандартом ISO 9:1995 потрібно передавати літерами č, š, ŝ та буквосполученням šč відповідно:

Щащенко – *Ščadenko*;

Шевченко – *Ševčenko*.

Але при передачі українських власних імен конкретними мовами частіше застосовуються відповідні словосполучення, характерні для цих мов. Так, в каталозі Бібліотеки Конгресу США поряд з англійською транслітерацією прізвища Т.Г.Шевченка *Shevchenko* зустрічається німецький варіант *Schewtschenko*, французький *Chevtchenko* та польський *Szewczenko*.

Комісією української правничої термінології Верховної Ради України розроблено обов'язковий для використання у правничих та офіційних текстах стандарт транслітерації українських власних імен та географічних назв літерами та буквосполученнями латинського алфавіту. Цю транслітераційну таблицю можна знайти за адресою <http://www.rada.kiev.ua/translit>.

Для передачі іншомовних назв та імен українською мовою велику допомогу можуть надати різні довідники (див. напр., Бендзар Б., Бобинець С.; Гиляревский Р.С., Старостин Б.А.).

Транскрипція або транскрибування полягає у **фонетичній** передачі імені, тобто так, як воно звучить на іноземній мові:

Brighton – Брайтон;

New York – Нью-Йорк.

Два зазначені вище способи перекладу часто об'єднують під єдиною назвою транскодування. Розрізняють чотири види транскодування:

- транскрибування або транскрипція;
- транслітерування;
- змішане транскодування (переважне застосування транскрибування із елементами транслітерування);
- адаптивне транскодування (коли форма слова в вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу) (Карабан В.І., ч. 1, с. 21).

Переклад шляхом **калькування** полягає у дослівному перекладі власного імені по частинах з наступним складанням цих частин в одне ціле:

Cape of Good Hope – Мис Доброї Надії;

New South Wales – Новий Південний Уельс.

Калькування можна застосовувати тільки тоді, коли утворений таким чином перекладний відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові.

Слід зазначити, що єдиної чіткої системи принципів передачі власних імен та назв не існує. Велике значення тут має традиція. Тільки намаганням зберегти традиційне написання імен, відомих у нас здавен, можна пояснити той факт, що поряд із транскрибуванням імен *George* (Джордж), *Charles* (Чарльз), *William* (Уїльям або Вільям) зберігаються транслітеровані імена королів: Георг IV (*George IV*), Карл I (*Charles I*) чи Вільгельм Завойовник (*William the Conqueror*). Немає єдності у передачі, наприклад, і англійської літери *w*. Так, ми пишемо Вальтер Скот (*Walter Scott*), але Уолл Стрит (*Wall Street*).

Останнім часом спостерігається тенденція до переходу від транслітерації до транскрипції, особливо у передачі географічних назв. Так, *Worcester* поряд з традиційним Ворчестер часто передається Вустер, *Hull* – Хелл (традиційне Гуль). Проте, *Texas* за традицією залишається Техасом. І ця непослідовність заходить так далеко, що *New Hampshire* передається як Нью-Гемпшир (транскрипція), а *New Orleans* – Новий Орлеан (комбінація калькування та транскрипції з французької вимови).

Часто можна відзначити і непослідовність і в передачі прізвищ. Так, англійські прізвища, які закінчуються на *-eu* та *-au* передаються по-різному:

Теккерей (*Thackeray*),

але

Гакслі (*Huxley*), Прістлі (*Priestley*).

Деякі географічні назви мають різні форми у різних мовах. При перекладі за основу треба брати ту форму, яку вони мають у себе на батьківщині:

нім. *Aachen* – фр. *Aix-la-Chapelle* – гол. *Aken* – укр. Аахен;

пол. *Warszawa* – англ. *Warsaw* – укр. Варшава;

італ. *Venezia* – англ. *Venice* – укр. Венеція;

гол. *den Haag* – англ. *the Hague* – укр. Гаага.

Назви газет та журналів, як правило, транскрибуються:

Times – Таймс;

Interational Herald Tribune – Інтернешенел Геральд Тріб'юн.

Однак і тут існує традиційна передача стосовно відомих історичних видань, які передаються калькуванням:

"*L'Ami du Peuple*" – «Друг народу» (газета, яку видавав Ж.-П. Марат);

"*Rheinischen Zeitung*" – «Рейнська газета» (редактор – К. Маркс).

При передачі назв наукових журналів, як правило, також застосовується транскодування (транскрипція або транслітерація). Однак, досить часто поряд з транскодуванням застосовують і калькування:

"*Chemical Abstracts*" – «Кемікел ебсрктс» («Хімічний реферативний журнал»)

"*Solid State Physics*" – «Солід стейт фізікс» («Фізика твердого тіла»).

Назви наукових або технічних установ перекладаються:

Institute of Biochemistry – Інститут біохімії;

Car Development Centre – Центр проектування автомобілів.

Якщо ж до складу назви входить антропонім, то у перекладі додається слово імені:

M. Planck Institute – Інститут ім. М. Планка

Bertran Russel Centre – Центр імені Бертрана Расселла.

Назви підприємств транскодуються. Деколи до назви додається загальний іменник, який визначає вид підприємства:

Dow Chemical – (концерн) Доу Кемікал;

Coca-Cola – (компанія) Кока-Кола;

Texaco – нафтодобувна компанія Тексако.

Якщо загальний елемент входить до складу назви (*company, corporation*), то він не перекладається:

Harris Paint Company – Гарріс Пейнт Компані;

Sony Corporation – Соні Корпорейшн.

Абревіатури у складі назв підприємств звичайно транскрибуються:

LG – Компанія Ел-Джі;

СНС Ltd. – Сі-Ейч-Сі Лімітед.

При перекладі назв організацій спостерігається деяка неоднозначність: як правило, вони перекладаються, але зустрічаються й випадки транскодування:

Federal Bureau of Investigation – Федеральне бюро розслідувань;

Central Intelligence Agency – Центральне розвідувальне управління,

але:

Scotland Yard – Скотланд Ярл.

1.13. КОНТЕКСТУАЛЬНІ ЗАМІНИ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

При роботі з текстом перекладачеві не раз доводиться зустрічатися з випадками, коли «щоб вірно передати той чи інший образ або фразу в перекладі їх потрібно повністю змінити» (В.Г. Белінський). У чому ж суть цих змін?

Перш за все, слід зауважити, що вживаючи термін контекстуальна заміна, ми маємо на увазі використання у перекладі іншого слова або словосполучення (чи образу) замість того, які в мові перекладу формально відповідають слову або словосполученню оригіналу. Тому коли в мові перекладу немає формальних відповідників оригінальному слову чи словосполученню, говорити про заміну було б невірно. Дещо спрощуючи питання, можна сказати, що контекстуальна заміна передбачає відмову від використання існуючих еквівалентів або аналогів.

Чим може бути викликана така відмова? Із самого терміна контекстуальна заміна уже зрозуміло, що її причиною є особливості контексту, точніше незвичайне вживання слова або словосполучення у певному контексті. Розглянемо такий приклад:

The ridiculous letters the Liberals sent to Mr. Churchill declaring that Tories must not use the word Liberal in describing their policies, for electoral reasons, are a bad joke.

Як перекласти у цьому контексті словосполучення *a bad joke*? У більшості випадків це буде поганий жарт. Але тут, очевидно, інше значення: якщо ліберали пішли на таке приниження, то їм не до жартів. Логічно продовжуючи думку, приходимо до такого варіанту перекладу:

Не від хорошого життя направили ліберали це сміховинне послання, в якому вони заявляли, що консерватори не повинні користуватися словом «ліберальний» для викладення своєї політики підчас передвиборної кампанії

Знайдений варіант перекладу *a bad joke* – не від хорошого життя є контекстуальним і підійде далеко не в кожному випадку. Це яскравий приклад контекстуальної заміни.

Контекстуальні заміни можна розбити на 5 самостійних прийомів перекладу:

- диференціація і конкретизація понять;
- генералізація понять;
- логічний розвиток понять при перекладі;
- антонімічний переклад;
- компенсація втрат при перекладі.

Диференціація і конкретизація понять при перекладі.

З явищем багатозначності англійських слів перекладачеві доводиться зустрічатися на кожному кроці. Але поряд зі словами, які мають декілька окремих, часткових значень, є й такі, які мають одне недиференційоване значення, яке при перекладі розпадається на ряд часткових. Наприклад, іменник *meal* має значення прийняття їжі; їда, харчування, але воно може позначати і сніданок, і обід, і вечерю. Іменник *mount* взагалі означає тварина під сідлом, але в конкретному тексті це або кінь, або верблюд, або мул і т.д.

Особливо поширені дані слова в області абстрактних понять. Такі слова, як *mind*, *spirit*, *attitude* і цілий ряд їм подібних не мають в українській мові таких же загальних недиференційованих відповідників, і перекладачеві доводиться вибирати одне із часткових значень там, де автор англійського тексту не задумуючись користується одним і тим же поняттям.

Навіть без прикладів зрозуміло, що при перекладі слова *attitude* важко знайти в українській мові загальне слово, яке б покривало всі чотири основні значення цього слова: відношення, поведінка, позиція, політика.

Звичайно, вищесказане не означає, що в українській мові немає слів, які виражають широкі узагальнення. Навіть перерахованим вище англійським словам можна знайти настільки ж недиференційовані відповідники: *mind* – інтелект, *spirit* – дух, *feeling* – відчуття, *attitude* – реакція на щось. Але ці відповідники не є еквівалентами, оскільки наведені українські слова не дають повної відповідності англійським словам ні у смисловому, ні в експресивно–стилістичному відношенні і навряд чи вони будуть доречними у перекладі будь–якого (наприклад, побутового) тексту.

Щоб побачити, яка велика кількість близьких значень пересікаються в англійських абстрактних словах–поняттях і наскільки складним і відповідалним є завдання перекладача при їх диференціації, достатньо проаналізувати основні значення слова–поняття *feeling*:

feeling n 1) відчуття, почуття, чуття; усвідомлення; 2) чутливість; 3) емоція, почуття; 4) звич. рl чуття, переживання; 5) співчуття, симпатія; доброта; б) хвилювання, збудження; 7) думка, враження; сприйняття; розуміння (мистецтва тощо); 8) емоційна атмосфера; настрої; 9) передчуття

Диференціація значень відбувається як у вузькому, так і у широкому контексті. Деколи вона можлива навіть у рамках словосполучення, а в інших випадках необхідне залучення контексту речення, абзацу або навіть всього матеріалу, який перекладається.

The modern American trade union movement, arising out of the big industrial expansion and labor struggles ... was organized nationally the same year I was born, the American Federation of Labor having been organized in Pittsburgh on November 15, 1881 (W.Foster The Twilight of World Capitalism)

Сучасний американський профспілковий рух, що розгорнувся в результаті великого промислового піднесення і безперервного загострення боротьби робітничого класу ... оформився у загальнонаціональному масштабі у рік мого народження: 15 листопада 1881 року у м. Піттсбургу була створена Американська федерація праці.

Якщо у другому випадку значення слова *labor* розкривається уже в межах словосполучення *American Federation of Labor*, то диференціація значення *labor* у словосполученні *labor struggles* можлива тільки з урахуванням змісту всього речення.

Для правильної диференціації значення слова необхідно знати явище конкретної дійсності, яке стоїть за ним. Це особливо важливо, коли поряд із диференціацією відбувається і конкретизація абстрактних понять. Так, іменник

board, родове поняття якого виражається словосполученням колегіальний орган управління, диференціюється і конкретизується як правління, президія, бюро, рада, міністерство, колегія, департамент тощо. Словосполучення *public school* (Великобританія) можна конкретизувати лише за умови, що відомо, про яку саме із приватних шкіл йдеться (Ітон, Вінчестер чи Гарроу).

Генералізація понять

Набагато рідше при перекладі з англійської мови на українську спостерігається зворотне явище: заміна конкретного, видового поняття більш абстрактним, родовим. Деколи цього вимагає логіка побудови думки.

So much so that today (money still in control in all lands of the press, the radio, the moving picture, the telephone, the officials of state, their banks and means of transportation, their police and hired agents), you have a never-ending downpour of lies concerning this vast program ... (Th. Dreiser Essays and Letters)

У перекладі ввідного речення – оскільки у всіх країнах гроші ще контролюють пресу, радіо, кіно, державний апарат, банки і транспорт – слово телефон було би недоречним. Необхідно замінити його більш широким поняттям засоби зв'язку, яке логічно входить у наведене перерахування.

Слід зауважити, що оскільки застосування генералізації може призводити до певної втрати (точності) інформації, використовувати її слід обережно, у тих випадках, коли вживання у перекладі словникового відповідника, що перекладається, може призвести до порушення граматичних або стилістичних норм мови перекладу.

Логічний розвиток понять при перекладі

Цей різновид контекстуальних заміन полягає в тому, що при відсутності або непридатності українського слова-поняття використовується інше, тісно зв'язане з ним поняття, що логічне витікає з нього. Так, наприклад заголовок газетної статті

Women Man Ships

найкраще перекласти

Жінки ведуть кораблі

хоча дієслово *to man* має словниковий відповідник комплектувати особовим складом.

Time's up, Joe. –

говорить лондонський службовець товаришеві в барі підчас обідньої перерви, і перекладач абсолютно правильно уникає прямого відповідника Наш час закінчився або Перерва закінчилася, оскільки ці вирази, особливо перший, недостатньо розмовні. У цьому випадку найкраще перекласти

Час йти, Джо.

По-суті, ми тут маємо справу із заміною явища його причиною або наслідком.

The direct contrary is the truth.

не можна перекладати дослівно

Прямо протилежне є істиною.

оскільки це не відповідає духові української мови. Замінюючи саме явище його причиною, перекладемо

Насправді все зовсім навпаки або це зовсім не відповідає дійсності.

Перекладаючи фразу

The statement has been overtaken by time.

необхідно відмовитися від дослівного варіанту Час перегнав це твердження як від нісенітниць і передати наслідок:

Це твердження відстало від життя.

Шляхом логічного розгортання дії, якості, ознаки предмету ми приходимо до такого перекладу, який відповідає нормам сполучуваності слів в українській мові.

Прийом логічного розгортання думки часто є безумовно необхідним при перекладі для точного вираження змісту висловлювання. Наприклад, у статті до 100-річчя чартистського руху автор пише:

The Tenth of April indicated with unmistakable clarity just how the capitalist class, with its hangers-on, will always contemplate the prospect of the triumph of the working class (Daily Worker) .

Дієслово *to contemplate* має такі словникові відповідники:

1) споглядати; пильно розглядати; 2) міркувати, обмірковувати; 3) мати намір, збиратися; 4) очікувати, розраховувати

Очевидно, що автор цієї статті в комуністичній газеті аж ніяк не хоче сказати, що клас капіталістів пасивно чекає перемоги робітничого класу, навпаки, він показує, як активно капіталісти готуються до боротьби. Тому логічним буде поняття *contemplate* у перекладі розвинути:

Десяте квітня із усією ясністю показало, як капіталісти та їх приспівники мобілізують свої сили, щоб не допустити перемоги робітничого класу.

або

... готуються дати відсіч переможному наступу робітничого класу.

Крайнім випадком логічного розвитку понять при перекладі є прийом перекладу «від зворотного» або антонімічний переклад.

Антонімічний переклад

Приєм антонімічного перекладу полягає у передачі поняття протилежним, часто із запереченням, тобто антонімом українського відповідника даного слова. Антонімічний переклад нерідко буває якщо не єдиним, то найбільш зручним прийомом передачі смислового та стилістичного значення багатьох виразів. Про це свідчить хоч би ряд прикладів з англо-українського словника:

Take your time. – Не поспішай.

Take it easy. – Не утруднюйте себе./ Не хвилюйтеся./ Не беріть до серця.

Mind your own business. – Не твоє діло!/ Не втручайся в чужі справи!

to keep one's head. – не розгубитися

to have clean hands in the matter – не мати (ніякого) відношення до якоїсь справи.

Антонімічний переклад у більшості випадків є одним із можливих варіантів, але у наведених прикладах він є явно найкращим, а деколи і єдиним.

Коли англійське слово або вираз, що передається прийомом антонімічного перекладу, вжите в оригіналі у заперечній формі, то переклад буде мати стверджувальну форму:

Don't sit up, I'll be late. – Не чекайте на мене, лягайте спати.

Особливо важливо вміти застосувати прийом антонімічного перекладу у тих випадках, коли в українській мові немає точного словникового відповідника англійському слову і коли з міркувань стилістичного характеру небажано вдаватися до описового перекладу. Наприклад, при перекладі наступної фрази з Польового статуту армії Великобританії ця необхідність виникає через відсутність формального відповідника іменнику *inferiority*:

The adoption of the defensive does not necessarily imply weakness or inferiority.

Замінивши поняття *inferiority* його антонімом *superiority*, ми легко дамо точний смисловий і стилістичний відповідник оригіналу:

Перехід до оборони не обов'язково означає слабкість тих, хто обороняється чи перевагу сил противника.

Ще один приклад:

They nodded to each other by way of breaking the ice of unacquaintance
(*Th.Hardy, The Three Strangers*)

Значення іменника *unacquaintance* можна передати тільки описово: той факт, що вони були незнайомі. Але такий розгорнутий переклад зовсім не підходить для художнього перекладу. Найкращим виходом буде антонімічний переклад:

Вони поклонилися один одному щоб зав'язати знайомство.

Але антонімічний переклад деколи дає найкраще вирішення і при повній можливості прямого перекладу.

The police were on show discreetly, but under cover was every able-bodied man of the force.

Для цього речення можливий прямий переклад шляхом конкретизації:

Поліцейські показувалися/ з'являлися лиш невеликими групами ...

але набагато краще передає зміст висловлювання антонімічний переклад:

Поліція трималася в тіні.

Особливо часто антонімічний переклад застосовується при перекладі фразеологічних одиниць. В англійській мові є багато таких фразеологічних одиниць, значення яких може бути передано (без втрати ідіоматичності) лише протилежним поняттям із запереченням.

He has a ready tongue. – Він за словом у кишеню не лізе.

No time like the present. – Лови момент.

To be weighed and found wanting. – Не витримати випробування./ Не виправдати надій.

Як видно з прикладів, антонімічний переклад – контекстуальний у повному змісті слова – є одним з найбільш гнучких способів передачі відтінків оригіналу.

Компенсація втрат при перекладі

Приєм компенсації втрат полягає у передачі смислового або стилістичного відтінку не там, де він виражений в оригіналі. Дуже часто один стилістичний засіб замінюється при компенсації втрат іншим. Необхідність у компенсації виникає в зв'язку з тим, що у ряді випадків неможливо знайти повний відповідник (тобто смисловий і експресивно-стилістичний) для передачі у перекладі окремого елемента оригіналу.

Якщо необхідно пожертвувати або стилістичним забарвленням, або експресивною напруженістю слова при перекладі, то слід в першу чергу намагатися зберегти експресивну спрямованість. Це значить, що перекладаючи, наприклад, яке-небудь сленгове (жаргонне) словечко, перекладач перш за все повинен забезпечити точність передачі смислового і експресивного значення слова, жертвуючи, в крайньому випадку, його жанрово-стилістичним забарвленням. Але якщо це забарвлення має принципове значення для стилю оригіналу, його обов'язково слід передати в перекладі, хоча би і в іншому реченні, для чого і служить прийом компенсації втрат.

У чудовій за своєю рельєфністю характеристиці Джонаса Чезлвіта (Ch.Dickens Martin Chuzzlewit) міститься алегорія, яка у багатьох перекладах випала:

The education of Mr. Jonas had been conducted on the strictest principles of the main chance. The very first word he learned to spell was gain, and the second (when he got into two syllables), money.

Воспитание мистера Джонаса было самое строгое и с колыбели имело в виду главным образом корысть. Первое слово, которое он научился складывать, было «деньги», а второе (когда он добрался до трёхсложных слов) – «нажива». (переклад Н. Дарузес).

В оригіналі йдеться не про суворість самого виховання, а про суворе дотримання принципу, що головне в житті – нажива (Ч. Діккенс делікатно називає його *the main chance* – головний шанс). Критичне відношення автора до такого виховання підкреслюється ще й тим, що він позначає його цілком лицемерним іносказанням, яке, на жаль, не передане у перекладі. Але перекладач намагається компенсувати цю втрату, підсилюючи відтінки іронії у подальшому викладі. Звернемо також увагу на те, що переклад слів *gain* і *money* також є своєрідною компенсацією: адже по Діккенсу першим словом, яке навчився

писати Джонас, було нажива, а другим – гроші. Але по-російськи, у зв'язку з іншою кількістю складів, природно ці слова переставити.

1.14. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВІЛЬНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ. ПЕРЕКЛАД АТРИБУТИВНИХ СПОЛУЧЕНЬ

Корінні розбіжності в об'ємі значень слів і в їх сполучуваності в англійській та українській мовах особливо яскраво проявляються при перекладі словосполучень. Якщо який-небудь член речення виражений не словом, а словосполученням, то це словосполучення, незалежно від того, чи воно є фразеологічним, чи вільним, має певну смислову самостійність.

The Poor Law was instituted under Elizabeth.

Закон про опіку над бідними був прийнятий за часів королеви Єлизавети.

The vagueness of the definition makes for poor law.

Неточність формулювання підриває силу закону.

У першому реченні *Poor Law* – фразеологічний термін, який перекладається традиційним еквівалентом. У другому ж випадку *poor law* – вільне словосполучення, переклад якого може колитися, однак, навколо одного і того ж значення: закон, що не досягає мети, незадовільний/поганий закон. Це вільне сполучення слів може перекладатися одним із цілого ряду аналогів. У даному випадку йдеться про те, з якої причини закон є незадовільним.

Основна відмінність між перекладом вільних словосполучень і фразеологічних одиниць полягає в тому, що вільні словосполучення не мають еквівалентів в інших мовах. І, навпаки, фразеологічні одиниці, які не створюються знову, а відтворюються в мовленні в готовому вигляді, уже однією своєю повторюваністю спонукають перекладачів встановлювати для їх передачі постійні еквіваленти.

Оскільки у вільному словосполученні кожен його компонент зберігає своє початкове значення, переклад такого словосполучення може бути аналітичним. Іноді він може ґрунтуватися на одному з компонентів. Наприклад, у сполученні дієслово + додаток навіть коли обидва його компоненти зберігають свою семантику, переклад цілого вираз залежить здебільшого від додатка:

<i>to take prisoner</i>	брати в полон
<i>to take fish</i>	ловити рибу
<i>to take in the act</i>	застати на місці злочину
<i>to take a biscuit</i>	з'їсти тістечко
<i>to take wine</i>	пити вино
<i>to take a train</i>	сісти на поїзд

У кожній мові існує багато традиційних сполучень слів, обмежених, з одного боку, їх семантикою, а з іншою – суспільною практикою їх вживання. Такі традиційні словосполучення далеко не завжди співпадають у різних мовах. Збереження у перекладі словосполучень, типових для іншої мови, було б буквалізмом і порушенням норм мови, на яку робиться переклад. Тому при

перекладі таких словосполучень на українську мову слід користуватися існуючими у ній відповідними по змісту словосполученнями:

high hopes – великі надії/сподівання

breakneck rapidity – шалена/карколомна швидкість

trains/ buses run – поїзди/автобуси їздять

Один і той же прикметник в англійській мові може сполучатися з різними іменниками, але при перекладі цих сполучень на українську мову доводиться звичайно користуватися різними прикметниками в зв'язку з різною сполучуваністю в українській та англійській мовах:

<i>bad</i>	<i>headache</i>	<u>сильний</u> головний біль
	<i>mistake</i>	<u>груба</u> помилка
	<i>debt</i>	<u>неповернутий/ невивпачений/ безнадійний</u> борг
	<i>wound</i>	<u>важка</u> рана
	<i>egg</i>	<u>тухле</u> яйце
	<i>apple</i>	<u>гниле</u> яблуко

Крім різниці у сполучуваності, в українській мові відіграє свою роль і ступінь конкретності означуваного слова і звичне вживання (традиція):

French	<i>scent</i>	<u>французькі</u> парфуми
	<i>President</i>	президент <u>Франції</u>

Western	<i>powers</i>	<u>західні</u> держави
	<i>consultations</i>	консультації <u>західних держав</u>
	<i>ministers</i>	міністри <u>західних держав</u> <u>західні</u> міністри

В останньому випадку має місце перехідний варіант.

Переклад атрибутивних сполучень

Атрибутивні сполучення із складним синтаксичним зв'язком між компонентами є одним із характерних явищ англійської мови. Ці конструкції мають такі особливості:

1. Між членами атрибутивного словосполучення можуть бути дуже широкі семантичні зв'язки.

Переклад подібних сполучень вимагає правильного розкриття смислових зв'язків між компонентами:

<i>a sick man</i>	хвора людина
<i>a sick bed</i>	ліжко для хворого
<i>a sick room</i>	лікарняна палата

Особливо велике значення правильне розкриття смислових зв'язків між компонентами атрибутивного сполучення має в тих випадках, коли в якості означення виступають іменники:

<i>war years</i>	воєнні роки
<i>war sufferings</i>	страждання, викликані війною
<i>war heroes</i>	герої війни
<i>war rehabilitation</i>	відновлення руйнувань, викликаних війною

<i>labour union</i>	робітничий союз
<i>labour delegate</i>	делегат від робітників
<i>labour spy</i>	шпигун компанії, який слідкує за робітниками

Часто буває так, що в залежності від контексту в атрибутивних сполученнях можуть мінятися види семантичних зв'язків:

<i>Warsaw proposals</i>	варшавські пропозиції (зроблені у Варшаві)
	пропозиції Варшави (уряду Польщі)
	пропозиції стосовно Варшави

Розшифрувати ці зв'язки у багатьох випадках допомагає контекст і знання реалій. А ці зв'язки можуть бути досить оригінальними і несподіваними. Так, в одній американській газеті була опублікована стаття під таким заголовком:

Vatican Protests

Тільки після прочитання статті, дізнавшись про конкретні реалії, які стоять за цим заголовком, можна було встановити правильні смислові зв'язки і зробити вірний переклад:

Протести англійських студентів у Лондоні проти призначення американського посла у Ватикані

2. Другою особливістю атрибутивних словосполучень є існування так званих багаточленних атрибутивних груп із складними семантичними зв'язками всередині групи

У таких словосполученнях вимога правильного розкриття смислових зв'язків між компонентами набуває особливого значення. Так, у словосполученні

London County Council

перших два компоненти утворюють єдність, до якої відноситься третій:

рада графства Лондон

Ще один приклад:

The American Labor Party Political Action Committee Election Campaign Planning Board

Смислові групи у цьому словосполученні виділені різними кольорами.

Цікаво прослідкувати шлях утворення таких багаточленних атрибутивних словосполучень. Розглянемо його на такому прикладі:

poll tax – виборчий податок (США);

poll tax states – штати, в яких сплачується виборчий податок;

poll tax states governors – губернатори штатів, в яких сплачується виборчий податок;

poll tax states governors' conference – конференція губернаторів штатів, в яких сплачується виборчий податок;

poll tax states governors' conference resolutions – рішення, прийняті на конференції губернаторів штатів, в яких сплачується виборчий податок;

poll tax states governors' conference resolutions implementation – реалізація рішень, прийнятих на конференції губернаторів штатів, в яких сплачується виборчий податок.

У сполученні

oil fields air surveying

означуваним елементом є єдність третього і четвертого компонентів, тоді як перші два складають визначальну єдність:

повітряна розвідка родовищ нафти

Важливо також правильно виділити фразеологічну одиницю, яка входить до складу багаточленних атрибутивних сполучень, і, з іншого боку, вміти відрізнити її від омонімічного вільного словосполучення:

London Indian Summer School

Ця школа, звичайно, не має нічого спільного з фразеологізмом *Indian Summer* – бабине літо, а є вільним сполученням слів:

Літня школа для індологів у Лондоні

Правильне виділення словосполучень всередині багаточленних атрибутивних словосполучень дає можливість правильно провести розчленування атрибутивної групи:

a strong party / man – людина, яка завжди приєднується до сильної партії; перебіжчик; людина без принципів;

a strong / party man – сильний політичний лідер/діяч.

Багаточленні атрибутивні сполучення, особливо ті, які вживаються в якості газетних заголовків, нерідко містять пропущені для стислості елементи, які мають на увазі:

London ship repairers' redundancy strike – Страйк протесту проти звільнення робітників через надлишок робочої сили на англійських судноремонтних підприємствах

Таким чином, порядок перекладу багаточленних атрибутивних сполучень повинен бути наступним:

- перекладач повинен пам'ятати, що головне слово групи – останній іменник;
- виділити словосполучення, котрі мають зв'язний смисл;
- переклад починається з головного слова групи, тобто з кінця атрибутивної групи;
- шліфовка перекладу.

Переклад з кінця атрибутивної групи особливо рельєфно виступає в тих словосполученнях, де кожен компонент зберігає свою самостійність:

London airport customs officials – представники митниці в Лондонському аеропорту

3. Існування атрибутивних груп з внутрішньою предикацією, коли в якості означення виступає ціле речення.

There was a man with don't-say-anything-to-me-or-I-shall-contradict-you face.

The judge's face wore the usual I-knew-they-were-guilty-or-along expression.

При перекладі таке означення виділяється в окрему фразу із зв'язками говорило; було написано; всім своїм видом показував; ніби хотів сказати.

4. Четвертою особливістю атрибутивних груп є те, що вони можуть приймати суфікс, який формально прикріплюється до останнього іменника, а фактично відноситься до всієї атрибутивної групи.

Mr N is a sound sleeper [sound sleep] + er

Суфікс *-er* може відноситися як до постійної характеристики (як у попередньому прикладі), так і до тимчасової якості:

present writer – той, хто пише; автор цих рядків а *heartly eater* – любитель попоїсти а *Fifth columnist* – член/діяч п'ятої колони;

a strong Navalist – прихильник (створення) сильного Військово-морського флоту.

Підсумовуючи вищесказане, визначимо основні способи перекладу атрибутивних груп:

- переклад англійської атрибутивної групи українською атрибутивною групою;

green tree – зелене дерево

- переклад англійської атрибутивної групи прийменниковим словосполученням

a profit's drive – гонитва за наживою;

The Folly Square Trial – суд на Фоллі-сквер;

- Переклад дієслівно-прислівниковим словосполученням

My daughter is a good dancer. – Моя дочка добре танцює

It was a long walk. – Йти довелося довго;

- переклад із заміною означення на іменник

I decided to visit my astronomical friend. – Я вирішив відвідати свого друга-астронома;

I like his Australian wife. – Мені подобається його дружина-австралійка.

- переклад з переносом означення

Having corrupt alliance with employers the reactionary TV bosses disrupted every progressive movement.

Вступивши в союз з підприємцями, продажні реакційні керівники телебачення ...

На цьому випадку зупинимося детальніше. Тут ми маємо справу з так званими перенесеними епітетами. В англійській мові вони зустрічаються

набагато частіше, ніж в українській. Особливістю цих епітетів є те, що вони логічно, по змісту сполучаються не з тим словом, з яким вони граматично зв'язані, і через те вони набувають особливої виразності.

George smoked a thoughtful pipe.

По смислу епітет *thoughtful* відноситься не до слова *pipe*, а до слова *smoked*:

У глибокій задумі Джордж палив люльку

Peter and Joan snatched a hasty luncheon at the restaurant.

Пітер і Джоан нашвидкруч поснідали в ресторані.

Епітет *hasty* характеризує спосіб дії, а не слово *luncheon*.

Перенесений епітет є одним із різновидів метафоричного епітета. Найбільш поширеним типом перенесеного епітета є епітет, який переносить дію або якість, ознаку людини на предмет: *a thoughtful pipe* – задумався той, хто курил, а не його люлька; *a hasty luncheon* – не сніданок поспішав, а герої швидко поснідали. У наведених прикладах епітет характеризує агента дії.

Ще декілька прикладів.

It is inevitable that the mind should recall the early horrors of the factory system in Lancashire (A.Hutt The Conditions of the Working Class in Britain)

Сполучення ранні жахи є неможливим в українській мові і вимагає заміни:

Не можна не згадати всі жахи фабричної системи в Ланкаширі у ранній період її розвитку.

Епітет у наведеному прикладі синтаксично визначає слово *horrors*, а логічно відноситься до словосполучення *factory system*.

She caught a horrid glimpse of the apparition.

Вона вжахнулася, побачивши привида.

При появі привида її охопив жах.

Вона побачила жахливого привида.

У комедії У. Шекспіра «Як вам це подобається» (*As You Like It*) старість і голод називаються *weak evils* не тому, що вони самі по собі слабкі, а тому, що вони ослаблюють людину. І в цьому випадку *weak* логічно не визначає слова, до якого воно відноситься синтаксично. При перекладі з англійської мови на українську такі епітети рідко зберігаються, оскільки в українській мові вони були б дуже незвичайними (поезія, гра слів, жарт). В англійській мові подібні епітети дуже поширені і зустрічаються не тільки в художній літературі.

... bending his Irish pen to the Doric he [the poet] writes ...

Означення *Irish* відноситься логічно не до слова *pen*, а до *he*. Незвичайне вживання перетворює його в епітет. Збереження цього перенесеного епітета у перекладі неможливе, тому *Irish* слід віднести до того слова, до якого воно відноситься логічно, тобто до слова *poet*.

Звернувшись до діалекту, ірландський поет пише ...

- Переклад англійської атрибутивної групи з перестановкою членів *administrative efficiency* – ефективно/ вміле керівництво/ управління
- Описовий спосіб

To watch it happen was a thrilling sight. – Дух перехоплювало, коли дивився на те, що відбувалося.

1.15. ПЕРЕКЛАД ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Однією з основних особливостей фразеологічних одиниць, яка відрізняє їх від вільних словосполучень, є ідіоматичність. Саме через цю характеристику загальне значення фразеологізму не дорівнює сумарному значенню його компонентів, часто це значення не має нічого спільного із значеннями слів, які входять до нього:

to show white feather – бути боягузом.

Багато фразеологізмів виникли на основі якогось історичного факту:

to dine with Duke Humphrey – залишитися без обіду.

[Один час боржники в Лондоні ховалися від своїх кредиторів у Соборі святого Павла, де, серед інших, знаходиться і гробниця герцога Гамфрі; на запитання, де він буде обідати, боржник відповідав, що обідатиме з герцогом, тобто ніде].

У фразеологізмах часто міститься метафоричний елемент. Їх не можна перекладати дослівно. У багатьох випадках вони мають явно виражене національне забарвлення. Це все та ряд інших факторів призводить до того, що фразеологічні одиниці часто не мають абсолютних відповідників в іншій мові. Складність перекладу ідіом полягає у тому, що перекладач повинен уміти їх розпізнати і підшукати відповідний український варіант.

З точки зору перекладу фразеологічні звороти – приказки та прислів'я – зручно розділити на 3 групи.

До першої групи відносяться такі прислів'я та приказки, які повністю співпадають з українськими – як по смислу, так і по формі, тобто по описуваному образу або складових компонентах:

All that glitters is not gold.

Не все те золото, що блищить.

As a man sows, so shall he reap.

Як посієш, так і пожнеш.

New brooms sweep clean.

Нова мітла по-новому мете.

[Неспівпадіння числа в українській та англійській приказці в останньому прикладі не має суттєвого значення, тому ми включаємо його в першу групу].

Такі приказки та прислів'я, які повністю співпадають в різних мовах, мають своїм джерелом загальний прототип і часто є калькою з грецької або латинської, рідше інших мов.

До другої групи належать прислів'я і приказки, які співпадають по змісту, але не співпадають за образом, який лежить в їх основі:

Too many cooks will spoil the broth.

У семи нянчок дитя без носа.

As well be hanged for a sheep, as for a lamb.

Сім бід – один одвіт. Сім смертям не бути, а одної не минути. Раз козі смерть.

To buy a pig in a poke.

Купити kota в мішку.

При перекладі таких фразеологічних одиниць рекомендується користуватися саме такими відповідниками, які закріпилися в мові, оскільки при їх перекладі перекладач повинен притримуватися принципу перекладу чогось звичного таким же звичним. У протилежному випадку приказка або прислів'я викличе у читача враження чогось несподіваного та оригінального. Тому англійську приказку

At a snail's pace – Як на волах.

не можна перекладати

Із швидкістю равлика.

До третьої групи відносяться приказки та прислів'я, які не мають відповідників в українській мові – ні за змістом, ні за образом. Вони перекладаються або описово, або при допомозі приказки, створеної перекладачем.

Little pitchers have long/wide ears.

Діти люблять слухати розмови дорослих. В малих дітей великі вуха.

Як приклад вдалого відтворення приказки у перекладі можна навести англійський переклад такого місця роману Л. Толстого «Война и мир»:

Ерема, Ерема, сидел бы ты дома, точил свои веретена.

Jerome, Jerome, do not roam, but mind spindles at home. (Переклад А. і Л. Мод).

Незважаючи на те, що перекладачі вжили іноземне ім'я, вони дуже вдало зберегли римовану форму приказки, її ритмічну рівновагу, не кажучи вже про те, що вони дуже вірно передали її зміст.

Прислів'я і приказки часто мають чітко виражений національний характер, тому вони не можуть бути використані при перекладі, не дивлячись на те, що вони повністю співпадають по змісту. Так, англійську приказку

to carry coal to Newcastle

не можна перекладати російською приказкою

ездить в Тулу со своим самоваром

оскільки це внесло би в переклад чуже національне забарвлення. У таких випадках доводиться або давати близький до оригіналу переклад, робити описовий переклад або перекласти цю приказку із зміною образу:

Ніхто не возить вугілля в Ньюкасл.

Робити щось безглузде/ недоцільне/ непотрібне.

В ліс дрова возити. В криницю воду лити.

Образні фразеологічні звороти, побудовані у вигляді порівнянь, з точки зору перекладу можна поділити на ті ж три групи, що і прислів'я та приказки.

До першої групи відносяться фразеологічні звороти, які мають повну образну та змістову відповідність в мові оригіналу та в мові перекладу:

cold as ice

холодний, як лід;

sweet as honey

солодкий, як мед.

До другої групи відносяться фразеологічні звороти, які виражають ту саму думку, але за допомогою іншого образу:

as old as the hills

старий, як світ;

as hungry as a hunter

гоłodний, як вовк/ собака/ пес.

До третьої групи відносяться такі порівняння, які не мають собі подібних в українській мові:

as brown as a berry

дуже темний/ дуже загорілий/ шоколадного кольору.

Як видно з прикладів, вирази першої групи не створюють проблем при перекладі. Вирази другої групи звичайно перекладаються українськими аналогами. Однак тут перекладач повинен керуватися уже згадуваним принципом – перекладати щось звичне таким же звичним. Образ, пов'язаний із словом, у таких порівняннях настільки зрісся з ним, що майже не сприймається як образ, і в багатьох випадках є зовсім стертим. Було би помилкою зберегти слово, яке входить у таке словосполучення, оскільки у перекладі даний фразеологічний зворот звучав би штучно і незвично, що внесло би в переклад те, чого немає в оригіналі: була б повернута яскравість звичному стертому образу, Тому приказку

to sleep like a log

слід перекладати

спати як убитий/ спати без задніх ніг

а не

спати як колода.

Фразеологічні звороти, що входять до третьої групи, звичайно перекладаються описово, по змісту.

До фразеологічних зворотів відносяться також і крилаті вирази та посилення, що широко вживаються у різних типах мовлення та стилях мови. До їх числа відносяться і різні цитати – літературного характеру, біблеїзми, висловлювання історичних осіб тощо. При їх передачі перекладач повинен керуватися традицією, що існує в українській мові, незалежно від словникового значення слів, що входять до складу виразу. Тут часто спостерігається розходження між українською та англійською мовами. Одне і те ж слово, що входить до складу різних виразів в англійській мові, може вимагати перекладу різними словами у зв'язку з усталеною в українській мові традицією. Порівняємо, для прикладу, два такі вирази:

massacre of the innocent massacre of Saint Bartholomew.

У першому випадку слово *massacre* перекладається вбивство/побиття немовлят. У другому ж воно взагалі не перекладається, оскільки дана історична подія відома в українській мові як Варфоломійська ніч.

Підсумовуючи вищесказане, подамо основні способи перекладу фразеологічних одиниць.

1. Найкращий спосіб – передати фразеологізм фразеологізмом. Це є можливим тоді, коли англійська та українська мови запозичили фразеологічний зворот з інших мов (найчастіше класичних).

Strike while the iron is hot.

Куй залізо, поки гаряче.

2. Переклад фразеологічним аналогом, тобто використання в українській мові фразеологічних одиниць, які мають те саме значення, але які побудовані на іншому образі. При такому перекладі слід враховувати, що український образ повинен бути нейтральним щодо національного забарвлення:

Can the leopard change his spots?

Природу не виправиш. Горбатого могила справить.

Але не: рос. Черного кобеля не отмоешь добела.

3. Переклад калькою, тобто спроба скопіювати англійський образ і створити свою фразеологічну одиницю. При такому способі треба пам'ятати, що:

- образ повинен бути зрозумілим, метафоричне, переносне значення повинно виходити з прямого значення:

Little pitchers have long ears.

У малих дітей великі вуха.

- якщо в перекладі є реалія, то вона повинна бути зрозумілою українському читачеві:

To carry coal to Newcastle.

Ніхто не возить вугілля в Ньюкасл.

- перекладові слід надати форму фразеологізму:

Rome was not built in a day.

Не одразу Рим будувався.

4. Описовий переклад, відмова від перекладу фразеологізмом:

to cut off with a shilling

залишити без спадщини.

1.16. ПОРЯДОК СЛІВ І СТРУКТУРА РЕЧЕННЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

З точки зору перекладача було би правильніше говорити не про порядок слів, а про порядок розташування членів речення або смислових груп, оскільки в процесі перекладу важливо визначити найкращий їх порядок при даній структурі речення.

Як відомо, в англійській мові порядок слів, як правило, служить граматичним засобом встановлення функції слова в реченні. Тому англійське речення відрізняється набагато жорсткішим і постійнішим порядком слів, ніж в українській мові.

В українській мові, у порівнянні з англійською, порядок слів є більш вільним. Але необхідно мати на увазі, що свобода розташування членів речення в українській мові є відносною. Порядок слів завжди підкоряється певним нормам і завжди виконує ті чи інші граматичні, смислові чи стилістичні функції.

Достатньо порівняти просте англійське речення *He can do it* з можливими українськими варіантами його перекладу, щоб зрозуміти, які насправді безмежні можливості розташування слів приховані в українському синтаксисі. Безперечно, можуть зустрітися випадки, коли замість елементарного *Він може зробити це* буде необхідним варіант, в якому логічно підкреслюється підмет або додаток: *Це зробити може він*. Коротше кажучи, всі 24 можливі варіанти в українському перекладі можуть бути реалізовані в залежності від завдань висловлювання, що диктуються контекстом. Але в англійській мові ми маємо єдиний сталий еталон розповідного речення *He can do it* і ніякий інший порядок слів неможливий (якщо не брати до уваги дуже рідкого *Do it he can.*).

Із сказаного вище витікає, що оптимальний порядок слів в українській мові не може бути встановлений в окремо взятому, ізольованому реченні, вирваному з контексту. Необхідно вирішувати питання порядку слів принаймні в межах абзацу, враховуючи взаємодію речень, котрі входять до нього.

Однак, деякі закономірності розміщення слів при перекладі з англійської мови виявляються вже при розгляді перекладу окремих речень. Візьмемо, для прикладу, декілька типових за своєю структурою коротких повідомлень:

Los Angeles law firm Lewis, D'Amato, Brisbois and Bisgaard has recently opened its office in Ulan Bator.

Three Welsh Language Society members were arrested at the National Eisteddfod yesterday.

У цих прикладах ми маємо справу з типовою структурою короткого повідомлення в англійській мові: на першому місці – група підмета, за нею – група присудка. Основне, центр повідомлення, стоїть на першому місці. Деталі

повідомляються в кінці речення. Такий же порядок слів зберігається в повідомленнях із вказанням на джерело:

The US Air Force is planning to have 131 wings – more than 23,000 planes and 975,000 men by mid-1956, Mr Charles Wilson, Secretary of Defense, announced in Washington yesterday in a House of Representatives Committee.

При перекладі українською мовою порядок слів буде протилежним. В українському реченні на першому місці виявиться другорядний член – обставина, на другому – присудок і на останньому – підмет. Таке розміщення слів є звичайним для українського розповідного речення, в якому міститься повідомлення, всі елементи якого є новими для читача. Перенесення обставин місця та часу на перше місце пояснюється тим, що їх постпозиція по відношенню до присудка веде до більшого смислового виділення обставин. Тому в українському реченні обставини часто виносяться на перше місце, якщо на них не робиться смислового наголосу.

Розглянемо складніший приклад:

United States and Chinese negotiators held the fifth session of their talks on the problem of civilian repatriation at UN Office in Geneva today.

Сьогодні у Відділенні ООН в Женеві відбулося п'яте засідання представників США і Китаю з питання репатріації цивільних осіб.

Переклад цього речення вимагає докорінної перебудови його структури:

- всі три обставини часу і місця (*at UN Office in Geneva today*) поставлені на початок речення;
- підмет англійського речення з його означенням (*United States and Chinese negotiators*) передано означенням у родовому відмінку, що відноситься до підмета: засідання представників США і Китаю;
- прямий додаток *the fifth session of their talks* став підметом;
- присудок, як і в попередніх випадках, стоїть перед підметом;
- означення до слова *talks* (*on the problem of civilian repatriation*) довелося перекласти як репатріація цивільних осіб, оскільки англійському прикметникові *civilian* в українській мові відповідає сполучення іменника з прикметником цивільна особа.

Однак, слід пам'ятати, що навіть у найпростіших коротких повідомленнях вибір порядку слів тісно пов'язаний із структурою речення. Для англійської мови характерна централізація структури простого речення, що виражається у побудові речення навколо єдиного організуючого центру – підмета. Така централізованість дає можливість включати в одне просте речення два (а деколи і більше) однаково важливих повідомлення, які в перекладі звичайно розділяються.

The Democratic Party is defeated in the US Congress elections.

Якщо цією єдиною фразою обмежується повідомлення про вибори до американського Конгресу та їх результати, то в перекладі логічно розділити його на два речення:

У США відбулися вибори до Конгресу. Демократична партія зазнала поразки.

Звичайно, можливим є і дослівний варіант перекладу:

На виборах до Конгресу США Демократична партія зазнала поразки.

Однак, перший варіант має ту перевагу, що у ньому підкреслюється актуальність повідомлення: не викликає сумніву той факт, що йдеться про вибори, які щойно відбулися.

Логічному виділенню у перекладі підлягає не окреме слово, а, як правило, ціла смислова група:

A surprise for the coming session is being confectioned at the Wednesday gatherings of a young hostess not a hundred miles from Westminster (J.Galsworthy).

Центром повідомлення в даному реченні є група підмета *a surprise for the coming session*. Ця група, як правило, займає в англійському реченні перше місце. На другому місці стоїть присудок *is being confectioned*. І, нарешті, останнє місце займають обставини місця і часу. У перекладі буде діаметрально протилежний порядок слів: на першому місці – обставинні слова, потім – присудок і нарешті центр повідомлення – підмет:

В будинку одної молоді леді, недалеко від Вестмінстерського абатства по середах відбуваються збори, на яких готується сюрприз для наступної парламентської сесії.

Слід, однак, зазначити, що вирішальне значення для визначення порядку слів всередині абзацу мають стилістичні норми мови, на яку робиться переклад. Найважливішими міркуваннями при порівняннях порядку слів в англійському та українському абзацах є неможливість монотонної побудови періоду в українській мові, тоді як в англійському абзаці декілька речень підряд можуть мати однакову структуру:

A terrible restlessness that was akin to hunger afflicted Martin Eden. He was famished for a sight of the girl whose slender hands had gripped his life with a giant's grasp. He could not steel himself to call upon her. He was afraid that he might call too soon and be guilty of an awful breach of that awful thing called etiquette. He spent long hours in the Oakland and Berkley libraries ... (J. London)

Беспокойное томление, похожее на муки голода, овладело Мартином. Он изнывал от желанія увидеть вновь девушку, чьи нежные руки с неожиданной цепкостью захватили всю его жизнь. Пойти к ней он не решался. Он боялся, что это будет слишком скоро и он таким образом нарушит страшный свод правил,

именуемый хорошим тоном. Он проводил долгие часы в Оклендской и Берклейской библиотеках ... (переклад під редакцією К. Калашнікової)

При перекладі необхідно урізноманітнити порядок слів, щоб не було чотирьох речень підряд з підметом-особовим займенником на початку.

Слід також згадати ще один конкретний випадок необхідності перестановки при перекладі. В англійській мові у підрядному реченні, що передує головному, підмет часто буває виражений займенником, а в головному – іменником. В українській мові такий порядок логічно неможливий:

When she entered the room, the teacher saw the students writing.

Коли викладач зайшла в аудиторію, вона побачила, що студенти пишуть.

Якщо при перекладі зберегти для вираження підмета у першому реченні займенник, а в другому – іменник, то складеться враження, що йдеться про дві різні особи:

Коли вона зайшла в аудиторію, викладач побачила, що ...

Такий порядок пояснюється тим, що в англійській мові домінує синтаксичний принцип: при спільності логічного суб'єкта підмет підрядного речення виражається займенником, а підмет головного – іменником. В українській мові іменником виражається підмет того речення, яке стоїть першим, незалежно від того, головне це речення, чи підрядне.

1.17. ЧЛЕНУВАННЯ ТА ОБ'ЄДНАННЯ РЕЧЕНЬ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

У попередньому розділі уже розглядалися випадки необхідності розділу англійських речень при перекладі, головним чином з міркувань різної структури речення. Необхідно розрізняти зовнішнє і внутрішнє розчленування. При зовнішньому розчленуванні одне речення оригіналу перетворюється у перекладі в два або декілька речень. При внутрішньому розчленуванні просте речення оригіналу замінюється складним. При перекладі з англійської мови набагато частіше доводиться вдаватися до розчленування, ніж до об'єднання речень. Це пояснюється централізованістю структури англійських речень.

Внутрішнє розчленування речень буває необхідним при перекладі при перекладі синтаксичних комплексів (інфінітивних, дієприкметникових, герундіальних), які перекладаються складними реченнями:

The danger of flooding is believed to be over.

Є підстави вважати, що небезпека повені минула.

They saw the whole town shattered to a heap of ruins.

Вони бачили, як ціле місто перетворилося у руїни.

Your having been ill makes no difference.

Те, що ви були хворі, нічого не міняє.

Що ж стосується внутрішнього розчленування, то його необхідність нерідко диктується слабкістю смислових зв'язків між частинами англійського речення, що пояснюється тенденцією англійського синтаксису до об'єднання в одному реченні не зовсім однорідних думок.

Деколи збереження структури речення ускладнюється різноплановістю думок, які містяться у ньому, особливо, коли в одному реченні об'єднані повідомлення, котрі відносяться до різного часу:

And here at times, when his mother's father's financial difficulties were greates, they would be found thinking, or as Asa Griffith was wont helplessly to say at times, praying their way out, a rather ineffectual way, as Clyde began to think later.

(Th.Dreiser, An American Tragedy)

І тут же в періоди найбільших фінансових труднощів батько й мати сиділи і роздумували, або як деколи безпомічно говорила Ейса Гріфітс, молили бога вказати їм вихід із положення. Пізніше Клайд зрозумів, що це їм мало допомагало.

Побудова речень навколо якогось елемента, який є свого роду його смисловим центром, характерне для стилю коротких повідомлень і кореспонденцій англійської преси. Автори таких повідомлень намагаються включити в одне речення якомога більше деталей:

Thousands of Algerians tonight fled from the "dead city" of Orleansville after a twelve-second earthquake had ripped through Central Algeria, killing an estimated one thousand one hundred people.

Смисловим центром цього речення є підмет підрядного речення (*earthquake*), а не підмет головного речення (*thousands of Algerians*). Навколо цього смислового центру групуються всі інші елементи речення – де відбувся землетрус, як довго він тривав, скільки людей загинули. При перекладі це речення краще розбити на два або навіть три незалежних речень:

Сьогодні вночі тисячі алжирців втекли від землетрусу із «мертвого міста» Орлеансвіля. Землетрус, який тривав дванадцять секунд, охопив центральні райони Алжиру. Як вважають, загинули тисяча сто чоловік.

Прийом об'єднання двох і більше речень оригіналу в одне речення при перекладі застосовується як для уточнення змісту, так і з стилістичною метою. Найчастіше до нього доводиться вдаватися, коли зв'язок між сусідніми реченнями настільки тісний, що їх формальне об'єднання диктується побудовою української фрази.

Об'єднання речень при перекладі може бути доцільним, коли жодне з них не містить закінченої думки:

The Chartists had not planned to assemble in arms on Kennington Common. Or march thence to the Houses of Parliament.

Чартисти ї не думали про те, щоб прийти у Кеннінгтонський парк із зброєю в рукахі організувати похід до парламенту.

У цьому випадку немає підстав залишати логічно тісно зв'язані між собою думки розділеними.

Ще один приклад:

We were overjoyed – there was about a week to go – until we saw the "premises". Our faces fell, our hearts sank.

Ми раділи, адже залишався ще майже тиждень, але коли ми побачили приміщення, обличчя у всіх витягнулися, настрій упав.

Передача ввідного речення в перекладі ввідним реченням небажана, оскільки це порушило б смисловий зв'язок. Тому речення але коли ми побачили приміщення краще об'єднати з другим реченням

У деяких випадках необхідність об'єднання речень диктується стилістичними завданнями висловлювання. Підкреслення протиставлення у наступному прикладі посилюється при об'єднанні двох речень, які несуть це значення:

Once again the choice opens before the people. But it is no longer 1918. Nor is it 1938. The whole balance of forces is profoundly changed.

Народ знову стоїть перед вибором. Але тепер уже не 1918 рік і навіть не 1938. Розстановка сил докорінно змінилася.

Розчленування і об'єднання речень при перекладі тісно пов'язані із вибором синтаксичних конструкцій.

1.18. ГРАМАТИЧНІ ПОРІВНЯННЯ В ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ

Навіть при мисленні рідною мовою мовець, а тим більше той, хто пише, вибирає найбільш відповідну синтаксичну структуру не зразу, а після деяких роздумів і порівнянь синтаксичних варіантів. Тим більше значення мають пошук і вибір граматичних форм при перекладі. Це особливо стосується тих випадків, коли іншомовна форма має якусь іншу специфіку і в українській мові важко або неможливо знайти формальні відповідники. Тоді важливо знати, якими граматичними засобами можна найкраще передати думку, виражену іншомовною граматичною формою або синтаксичною конструкцією.

I wanted to have done it myself.

He hoped to have succeeded.

She promised to have come.

Яке граматичне значення перфектного інфінітива у наведених прикладах? І як виразити це значення у перекладі? Граматичне значення у всіх трьох випадках одне і те ж: значення нереалізованої дії, вираженої дієсловом-присудком. Відповідно, ці речення можна було б перекласти:

Я хотів зробити це сам, але не зробив.

Він сподівався на успіх, але не мав його.

Вона обіцяла прийти раніше, але не прийшла.

Однак, такий переклад був би несправедливим по відношенню до української мови. Адже і в українській мові можна знайти спосіб так само коротко виразити ідею нереалізованої дії, як і українській мові. Для цього потрібно лиш відійти від копіювання форми англійської конструкції:

Я хотів було зробити це сам.

Він марно сподівався на успіх.

Вона тільки пообіцяла прийти раніше.

У першому випадку, тобто для англійських дієслів, що виражають бажання, намір, прагнення в минулому часі з перфектним інфінітивом, для перекладу на українську мову можна застосовувати форму так званого «недійсного способу» (термін А.А. Шахматова). В інших випадках передача значення нереалізованої дії можлива тільки лексичними засобами. Заміна граматичних засобів лексичними і, навпаки, лексичних граматичними – цілком закономірне і дуже поширене явище при перекладі.

Між граматичними формами і синтаксичними конструкціями різних мов неможливо встановити такі відповідники, які б не залежали від їх лексичного значення. Можна намітити лише функціональні відповідники, які ґрунтуються на передачі одних і тих же (або приблизно тих же) граматичних значень. При визначенні граматичних відповідників необхідно враховувати лексичне наповнення і стилістичну функцію конструкції. Тільки такі порівняння можуть мати значення для теорії і практики перекладу.

При виборі граматичних варіантів у процесі перекладу важливо враховувати основні лінії розбіжності граматичної будови англійської та української мов.

Одна із найважливіших розбіжностей – централізованість структури простого речення в англійській мові, що виражається у побудові речення навколо єдиного організуючого центру – підмета. Для цього англійська мова використовує наступні засоби:

- 1) сполучення пасивного стану з активним в однорідних членах-присудках;
- 2) синтаксичні комплекси;
- 3) подвійне керування;

4) прийменникові конструкції.

Перший, другий та четвертий засоби будуть розглядатися окремо. Що ж стосується подвійного керування, то ця характерна особливість англійської мови вимагає обов'язкової зміни конструкції (її децентралізації) при перекладі. В українському реченні два дієслова-присудки не можуть керувати одним і тим же додатком, якщо для одного з дієслів цей додаток є прийменниковим, а для іншого – безприйменниковим:

President Roosevelt summoned and was joined by Harry Hopkins in the afternoon.

У перекладі цього речення слід зробити внутрішнє розчленування:

Президент Рузвельт викликав до себе Гаррі Гопкінса, який приїхав до нього в той же день.

Таким же чином, в українській мові неможливою є конструкція з двома дієслівними присудками, які керують одним додатком, але з різними прийменниками:

They are not represented in but handled by the British Foreign Office (Th.Dreiser This is Churchill's Democracy)

Міністерство закордонних справ Великобританії їх не представляє, але воно розпоряджається ними на власний розсуд.

Як видно з прикладів, при перекладі конструкцій з подвійним керуванням перебудова структури речення є обов'язковою.

Іншою важливою особливістю англійської граматичної будови є існування конструкцій, граматичне значення яких розкривається поза рамками самої конструкції. До таких конструкцій відносяться складний додаток, складний підмет, абсолютні звороти та деякі види модальних конструкцій. Вони будуть розглядатися окремо.

1.19. ПЕРЕКЛАД КОНСТРУКЦІЙ, ЯКІ НЕ МАЮТЬ ФОРМАЛЬНИХ ВІДПОВІДНИКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ. ПЕРЕКЛАД ПАСИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ

Переклад конструкції слід розуміти як умовний термін, який означає вибір найбільш відповідного типу речення, його структури і членування. При перекладі з англійської мови на українську частіше доводиться спостерігати розходження між граматичними формами і синтаксичними конструкціями цих мов, ніж їх подібність. Крім того, необхідно враховувати, що навіть при зовнішній, формальній подібності конструкцій і форм їх стилістичне значення у різних мовах може бути різним.

В англійській мові пасивні конструкції зустрічаються набагато частіше, ніж в українській. Це пов'язано із рядом особливостей, головною з яких є те,

що в англійській мові можна перетворити в пасивну конструкцію речення з дієсловом в активному стані з прямим або прийменниковим додатком, що в українській мові неможливе. Пасивні конструкції в реченнях типу:

He was told the news.

This state of things cannot be put up with.

при перекладі замінюються активними:

Йому повідомили новину.

Не можна миритися з таким станом речей.

При таких перетвореннях можуть зустрічатися такі типові випадки:

- Англійському дієслову, що вимагає непрямого або прийменникового додатка, відповідає в українській мові перехідне дієслово. У таких випадках пасивна конструкція і у перекладі може залишатися пасивною:

The Sherman Anti-Trust Law is being interefered with.

Закон Шермана, спрямований проти монополій, постійно порушується.

These statements relative to the advocacy of violence were testified to only by stool-pigeons.

Покази про те, що вони проповідують насильство, давались тільки поліцейськими агентами.

- Англійському дієслову, що вимагає непрямого або прийменникового додатка, в українській мові відповідає неперехідне дієслово. У таких випадках доводиться замінити пасивну конструкцію активною:

The bed was not slept in.

У ліжку ніхто не спав.

- Форми дієслова у двох мовах ніби співпадають, але стилістичний фактор не дозволяє залишити у перекладі пасивну конструкцію:

He was the sort of person more at ease being asked than asking.

Форми бути запитуваним чи бути запитаним, які існують в українській мові, мають книжний характер. Тому конструкцію краще при перекладі замінити:

Він належав до тих людей, які з більшою охотою відповідають на питання, ніж ставлять їх іншим.

У багатьох випадках англійські пасивні конструкції передаються у перекладі українськими дієсловами з суфіксом -ся:

This method is considered the best.

Цей метод вважається найкращим.

Much fish is caught here.

Тут ловиться багато риби.

Lectures on various subjects are given here.

Тут читаються лекції на різні теми.

Коли при перекладі українською мовою можна або зберегти пасивну форму, або замінити її активною, важливо знати, чим саме обумовлене вживання пасивної форми в англійському оригіналі. Аналіз великої кількості прикладів показує, що пасивній конструкції в англійській мові надається перевага головним чином в наступних випадках:

1) коли неможливо або небажано вказувати виконавця дії:

"He will be well taken care of", said Loomis.

"Про Торпа потурбуються", сказав Луміс.

2) коли потрібно поставити логічний наголос на об'єкті, а не на суб'єкті дії:

The problem has been studied by many English scientists.

Проблема вивчалася багатьма англійським вченими.

The amendment was rejected by the majority of the Security Council.

Поправка була відхилена більшістю голосів членів Ради безпеки.

Деколи пасивні конструкції служать одночасно двом вказаним цілям: і щоб поставити у центрі висловлювання об'єкт дії, і щоб можна було не вказувати суб'єкта дії.

3) коли потрібно зберегти цілісність підмета в реченні:

He rose to speak and was warmly greeted by the audience.

Він встав, щоб взяти слово, і присутні тепло привітали його.

При перекладі українською мовою немає ні можливості, ні необхідності намагатися зберегти єдиний підмет у цьому прикладі подвійного керування. Слід зазначити, що використання пасиву при подвійному керуванні є дуже характерним і поширеним явищем в англійській мові. В українській мові таке не допускається.

This conspiracy against peace was hatched in and directed from London and Washington.

Ця змова проти миру, виношена в Лондоні та Вашингтоні, здійснювалася під їх керівництвом

4) у фразеологічних зворотах, тобто зв'язаних словосполученнях, і у стійких вільних словосполученнях. В англійській мові є цілий ряд фразеологічних зворотів з дієсловами у пасивному стані, Наприклад:

He was wined and dined.

Його тепло приймали.

More sinned against than sinning.

Скоріше жертва, ніж злочинець.

При перекладі дієслів у пасивному стані необхідно в багатьох випадках враховувати необхідність видової диференціації:

Sixty years ago Oklahoma was called Indian territory.

Контекст підказує, що правильним перекладом буде Шістдесят років тому Оклахома називалась індіанською територією або

Шістдесят років тому Оклахома називали індіанською територією а не «була названа».

Термінативні дієслова у пасивному стані часто перекладаються на українську мову дієсловом доконаного виду, але видова диференціація в багатьох випадках можлива лише з врахуванням широкого контексту. Так, при описі кризи 1929–1932 років у США речення

Thousands of thousands of tons of food were burned, hundreds of thousands of gallons of milk were poured into rivers.

можна перекласти двома способами:

1. Мільйони тон харчових продуктів були спалені, сотні тисяч галонів молока вилиті в річки.

2. Мільйони тон харчових продуктів спалювалися, сотні тисяч галонів молока виливалися в річки.

в залежності від того, чи в ширшому контексті йдеться про результат, чи про процес.

Таким чином, переклад пасивних конструкцій зайвий раз доказує необхідність дотримання функціональної, а не формальної точності при перекладі.

1.20. ПЕРЕКЛАД КОНСТРУКЦІЙ, ЯКІ НЕ МАЮТЬ ФОРМАЛЬНИХ ВІДПОВІДНИКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.

ПЕРЕКЛАД СИНТАКСИЧНИХ КОМПЛЕКСІВ – ІНФІНІТИВНИХ, ДІСПРИКМЕТНИКОВИХ, ГЕРУНДІАЛЬНИХ

При перекладі синтаксичних комплексів особливо яскраво проявляється одна з найхарактерніших особливостей англійського синтаксису, котра полягає в тому, що граматичне значення конструкції розкривається за межами самого комплексу. Наглядним прикладом може слугувати переклад розглянутих нами раніше речень:

I wanted to have done it myself.

He hoped to have succeeded.

She promised to have come earlier.

(Перфектний інфінітив при дієслові-присудку, що виражає бажання, намір, обіцянку, очікування).

Переклад інфінітивних комплексів складний додаток та складний підмет розглядаються у нормативних граматиках, однак там відсутні вказівки на специфіку прийомів, що використовуються при перекладі.

При передачі комплексу складний додаток (об'єктний інфінітивний зворот, Complex Object) важливо мати на увазі, що між дієсловом-присудком і частинами комплексу в перекладі часто буває необхідною особлива сполучна ланка:

I, for my part, have known a five-pound note to interpose and knock up a half century's attachment between two brethren. (W. Thackeray, Vanity Fair)

Це речення не можна перекладати:

* Я знав п'ятифунтову банкноту ...

адже У. Текерей зовсім не хотів сказати, що він особисто бачив ту банкноту чи тримав її в руках. Правильний переклад:

Що стосується мене, то я знав випадок, коли п'ятифунтова банкнота стала між двома братами і зруйнувала піввікову дружбу між ними.

Ще один приклад:

"I've known Dog Soldiers to ride a hundred and twenty miles a day", Wint said. H. Fast, The Last Frontier

«Я знаю випадки, коли шайєни проходили по сто двадцять миль за день», сказав Уінт.

Синтаксичний комплекс складний підмет (суб'єктний інфінітивний комплекс, Complex Subject) майже завжди може перекладатися двома способами:

1. підрядним додатковим реченням;
2. головним реченням із перетворенням дієслівного присудка на ввідне слово

The treaty is reported to have been signed by all participants.

Повідомляють, що договір підписаний всіма учасниками.

Як повідомляється, договір підписаний всіма учасниками.

Певні труднощі виникають при перекладі інфінітивного комплексу, що вводить прийменником *for*. При його перекладі необхідно враховувати, що цим комплексом робиться вказівка на те, що дія, виражена інфінітивом, виконується не підметом, а іншим суб'єктом. При передачі цієї конструкції в перекладі часто доводиться вдаватися до перебудови структури речення.

I have closed the window for you not to catch cold.

Я закрив вікно, щоб ви не застудилися.

Інфінітивний комплекс передано підрядним реченням.

It was unusual for him to go out in the afternoon.

Він звичайно не виходив на вулицю після обіду.

Інфінітивний зворот передано дієсловом в особовій формі.

But after Darwin's death, when his greatness was acknowledged by all, it was possible for the Victorian piety to build up a myth that he was essentially a religious man.

Але після смерті Дарвіна, коли його велич була визнана всіма, побожні вікторіанці змогли створити міф про те, що він був по суті релігійною людиною.

Інфінітив передано інфінітивом, але все речення при перекладі перебудовано.

Недивлячись на те, що в українській мові форми дієприкметника та дієприслівника є більш різноманітними, ніж в англійській мові, український дієприкметник та дієприслівник вживається рідше, ніж в англійській мові, оскільки він має більш книжний характер. Крім того, український дієприкметник та дієприслівник може виражати тільки одночасну або попередню дію по відношенню до дії, позначеної дієсловом-присудком. Тому навіть проста форма дієприкметника теперішнього часу далеко не завжди має формальні відповідники у вигляді дієприкметника в українській мові.

He liked always to keep a little nest egg for himself. This he kept in a bag in his room, often counting it and always sleeping with it under his pillow.

У даному прикладі ні один із дієприкметників не можна перекласти дієприкметником, оскільки вони виражають різні по часу та різнопланові дії, рівні за значенням дії дієслова-присудка:

Він любив ховати гроші для власних потреб. Зберігав їх він у себе в кімнаті в мішечку, часто перераховував свій скарб і на ніч завжди клав його під подушку.

В англійській мові дієприкметник може виражати і результат, позначеної присудком:

That was how Gideon spoke for the first time in the Convention hall, carrying a motion. (H.Fast, Freedom Road)

Зберегти дієприкметникову конструкцію у перекладі неможливо, необхідно або виділити результат в окреме речення, або передати його шляхом сурядності:

Ось як Гідеон виступив вперше в Конвенті, і його пропозицію було прийнято.

Дієприкметник з сполучником *while* часто передається дієсловом в особовій формі або дієприкметником. Слід зазначити, що *while* може виражати як часові, так і допустові відносини. У таких випадках на українську мову він перекладається відповідними формами:

While claiming that miners' wages had been raised by five shillings during that period, he admitted that they were still lagging behind rising prices.

Це речення допускає два варіанти перекладу:

1. Хоча він заявив, що заробітна плата шахтарів підвищилася на 5 шилінгів за цей період, він тим не менше визнав, що вона все ще відстає від росту зарплати.

2. Стверджуючи, що зарплата шахтарів підвищилася на 5 шилінгів за цей період, він тим не менше визнав, що вона все ще відстає від росту цін.

З цього прикладу видно, що дієприкметникові конструкції із сполучником *while* передаються як особовою, так і неособовою формою дієслова.

Еліптичні конструкції з дієприкметником минулого часу і сполучниками *when* або *if* звичайно передаються повними підрядними реченнями, оскільки зворот із дієприслівником будучи є архаїчним і книжним:

When asked about the situation in North Africa, he answered that the government were considering it.

Коли його запитали про становище у Північній Африці, він відповів, що уряд розглядає це питання.

Mr Nelson (Labour) said if elected he would support the workers' wage demand.

Лейборист Нельсон заявив, що якщо його оберуть, він буде підтримувати вимоги робітників про підвищення заробітної плати.

У наступних прикладах при перекладі необхідна повна синтаксична перебудова аналогічної дієприкметникової конструкції:

When shot, Mrs Doran was apparently taking a walk.

Місіс Доран була вбита, очевидно, підчас прогулянки.

When asked, he said he was planning to visit the USA.

На поставлене запитання він відповів, що збирається відвідати США.

Цікавим є наступний приклад еліптичної конструкції з дієприкметником минулого часу.

The tribunal's decisions, when arrived at, reflected the opinions of the members.

У перекладі цю конструкцію можна передати дієприкметниковим зворотом:

Рішення, прийняті трибуналом, відобразили думку його членів.

Такі дієприкметникові звороти можуть бути і безсполучниковими:

Questioned about his reaction to the announcement, he replied ...

Коли його запитали, що він думає про цю заяву, він відповів ...

Еліптичні конструкції з дієприкметником часто можна зустріти в заголовках:

Textile Pay Rise Asked

Такі заголовки звичайно передаються відповідно до особливостей українських газетних заголовків та змісту статті:

Вимоги текстильників про підвищення заробітної плати.

Таким чином, еліптичні дієприкметникові звороти можуть передаватися різними способами: підрядними реченнями, дієсловом в особовій формі при повній перебудові речення речення або іменником з прийменником.

В англійській мові вживаються також речення із зворотом «складний додаток» (інфінітивним та дієприкметниковим) після дієслів *to have* і *to get* в якості присудка, що виражає дію, виконану ким-небудь по завданню особи, позначеної підметом або спонукання іншої особи до дії:

1. *I had my hair cut.* – Мені зробили зачіску.
2. *I have a new coat made.* – Мені шиють нове пальто.
3. *I'll have him call you up.* – Я скажу йому, щоб він Вам

подзвонив.

Каузативні конструкції першого типу передаються неозначено-особовими реченнями. Конструкції другого типу – підрядними реченнями, причому дієслово *to have* перекладається залежно від контексту:

As soon as I heard that your boys had left you, I had them told to be back at their place at dawn. W.S. Maugham The Outstation

Як тільки я почув, що Ваші слуги залишили Вас, я наказав передати їм, щоб вони на світанку повернулися на свої місця.

Для сучасної англійської мови дуже характерними є означення, виражені складними прикметниками, другим елементом яких є дієприкметник минулого часу. У ряді випадків такі означення співпадають з українськими означеннями, вираженими складними словами, або двома лексичними одиницями:

The long-expected reform.

Довгоочікувана реформа.

Much-advertised policy.

Широко розрекламована політика

В інших випадках такі означення доводиться перекладати іншими способами:

Tory-directed policy.

Політика, яку направляють консерватори.

A State Department controlled minority.

Меншість, яка знаходиться під контролем Державного департаменту.

У способах перекладу герундія та герундіальних конструкцій відображається подвійна природа герундія: суміщення в ньому дієслівних та іменникових характеристик. Герундій у функції підмета або дodatка

перекладається переважно віддієслівним іменником, герундій у різних обставинних функціях – різними формами дієслова (зокрема, дієприкметником) або підрядним реченням.

Однак, слід зауважити, що вирішальне значення при перекладі герундія часто мають не його функції в реченні, а його лексичне значення і зручність користування тією чи іншою українською граматичною формою. Так, у функції означення один герундій може перекладатися іменником:

the habit of speaking in public

звичка до публічних виступів

а інший – інфінітивом

the habit of smoking

звичка курити

У деяких випадках герундій перекладається дієприслівником:

Judy Gringham, the British champion, put her own best time in breaking the old record.

Чемпіонка Великобританії Джуді Грінгем показала найкращий результат, покрацивши свій власний рекорд.

Герундіальні звороти передаються на українську мову підрядними реченнями:

He insists on the contract being signed immediately.

Він наполягає на тому, щоб договір був підписаний негайно.

He objected to the ships leaving the port in such bad weather.

Він заперечує проти того, щоб кораблі виходили з порту в таку бурю.

Вживання суб'єкта герундіального звороту в загальному відмінку замість присвійного у зв'язку із співпадінням форми герундія з формою дієприкметника теперішнього часу створює деколи можливість двозначного розуміння тексту, як у наступному прикладі:

He used to bombard the Foreign Office with messages protesting against Russians getting visas. (R.Parker Conspiracy Against Peace)

Форма getting формально може розглядатися у даному випадку і як герундій, і як дієприкметник. Однак контекст не дозволяє вважати ing-форму дієприкметником, оскільки тоді при перекладі виходить нісенітниця:

протестуючи проти росіян, які отримували візи.

Правильним перекладом буде:

протестуючи проти того, щоб росіянам видавали візи

або

протестуючи проти видачі віз росіянам.

Таким чином, навіть розпізнавання граматичної форми, не кажучи вже про вибір засобів її перекладу, в деяких випадках обумовлюється контекстом.

1.21. ПЕРЕКЛАД КОНСТРУКЦІЙ, ЯКІ НЕ МАЮТЬ ФОРМАЛЬНИХ ВІДПОВІДНИКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.

ПЕРЕКЛАД АБСОЛЮТНИХ КОНСТРУКЦІЙ

Оскільки під перекладом конструкції слід розуміти вибір граматичних засобів для найбільш повноцінної передачі її змісту, переклад абсолютних конструкцій залежить головним чином від характеру синтаксичного і смислового зв'язку цього звороту з головною частиною речення. Цей зв'язок може бути обставинним, означальним, пояснювальним і приєднувальним.

Специфічне значення абсолютних конструкцій в англійській мові полягає у спряженості дій, тобто у комплексному вираженні зв'язків та відносин між явищами дійсності, що проявляється у сполученні в одній формі причинно–наслідкового значення з часовим, умовного з часовим, значення супутніх обставин з обставиною способу дії тощо. При перекладі таких конструкцій смислові зв'язки між абсолютним зворотом і головною частиною речення формально не диференціюються. Засобами вираження таких недиференційованих зв'язків в українській мові є дієприслівниковий зворот, сурядне і самостійне речення.

General strike spirit began to run like wildfire, one local union after another endorsing the proposal of a complete tie-up.

Абсолютний дієприкметниковий зворот у цьому випадку якби розкриває, пояснює і уточнює загальне положення, охарактеризоване в головній частині речення. Диференціація зв'язку при перекладі тут непотрібна:

Заклик до загального страйку поширився як лісова пожежа по всій країні: одна профспілка за іншою приєднувалися до рішення про повне припинення роботи.

Оскільки граматичне значення абсолютних конструкцій полягає у спряженні різноsubj'єктних дій, при перекладі важливо встановити, чи має дана конструкція не тільки різні граматичні, але й логічні subj'єкти. При єдності логічного subj'єкта (тобто виконавця дії) в обох частинах речення у перекладі можливе використання дієприслівникового звороту:

He stood, his head bent.

Він стояв, опустивши голову.

He stood, his eyes fixed on his friend.

Він стояв, вступившись поглядом у свого товариша.

При різних логічних subj'єктах дієприслівниковий зворот у перекладі неможливий:

The dance broke up, the couples hurrying to their seats.

Музика припинилася, і танцюючі пари кинулися до своїх місць.

Деколи абсолютний зворот вживається для приєднання нової думки, рівної за своїм значенням змісту головної частини речення. Такі звороти можна назвати зворотами із приєднувальним значенням:

The lamp was quickly and widely adopted, Davy himself refusing to take any royalties for what he regarded as his gift to humanity.

Лампа швидко завоювала широке визнання, але сам Дейві відмовлявся приймати будь-які почесні, вважаючи її своїм подарунком людству.

Найбільш постійний характер мають абсолютні звороти, які перетворилися у фразеологічні одиниці. Це звороти типу *sword in hand, cap in hand, hat in hand, tongue in cheek, cheek by jowl*.

ПРАКТИЧНІ ВПРАВИ З ЧИТАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ

- **Practise reading and translating general scientific texts.**

TEXT 1

- 1. Read and translate the text. Draw up a plan of the text.**

SCIENCE AND SCIENTISTS

Science has enormous influence on our lives. It covers the broad field of knowledge, which deals with observed facts and reveals the relationships among them. Modern science and technology have changed our lives in many dramatic ways and despite the fact that scientific and technological achievements have benefited us in numerous ways, they have also created many serious problems. The rapid growth of industrial technology, for instance, has resulted in such side effects as environmental protection and fuel shortages. Breakthrough in nuclear research has led to the development of weapons of mass destruction. Some people fear that advanced biological research will produce new disease-causing bacteria or viruses that resist drugs. People are also concerned that computerized information systems may destroy personal privacy.

Harmful effects of some technological achievements of science have led some people to ask the question concerning the value of scientific research. But science itself is neither good nor bad. Science advances as scientists accumulate more detailed facts and gain a better understanding of the fundamental principles and laws. Science differs from other types of knowledge due to scientific progress, which depends on new ideas expanding or replacing old ones.

The theories of modern scientists have revised many ideas held by earlier scientists. Repeated observations and experiments lead scientists to update existing theories and to propose new ones.

Scientists study a wide variety of subjects. In whatever field they work, all scientists explore the workings of the world. Scientists use systematic methods of study to make observations and collect facts. They work to develop theories, which help them order or unify related facts.

Scientific theories consist of general principles or laws, which try to explain how and why something happens or happened. A theory developed by a scientist cannot be accepted as a part of scientific knowledge until it has been verified by the studies of other researches. In fact, for any knowledge to be truly scientific, it must be repeatedly tested experimentally and found to be true. This characteristic feature of science sets it apart from other branches of knowledge.

As new discoveries continue to be made, even many recent scientific theories may become outdated and can be replaced by better theories explaining more facts. In this way, scientific knowledge is always growing and improving.

Scientific research is a creative process that can involve a great variety of techniques. Patient hard work or sudden leaps of imagination may result in important achievements.

A great number of methods are used by scientists for making discoveries or developing theories. These methods include: observing facts; classifying data; using logic; conducting experiments; forming a hypothesis; expressing findings mathematically etc. Most scientific researches involve some or all of these methods.

One of the oldest scientific methods is observing facts. Classifying data can reveal the relationships among the observed facts. Use of logic allows scientists make conclusions from the existing information. Conducting experiments is a major tool in developing and testing scientific theories. Forming a hypothesis requires talent, skills, and creativity. Scientists base their proposed explanations on the existing information. They try to form hypotheses that help explain the order or unify the related facts. Experimentation and other means can be used by scientists for testing their hypotheses.

2. Translate the following words and word combinations into Ukrainian:

Enormous influence, the broad field of knowledge, scientific and technological achievements, side effects, harmful effects, new ideas expanding or replacing old ones, ideas held by earlier scientists, to update existing theories, the workings of the world, to order or unify related facts, be tested experimentally, a creative process, observing facts, classifying data, using logic, conducting experiments, forming a hypothesis, expressing findings mathematically, experimentation.

3. Answer the following questions:

1. What field of knowledge does science cover?
2. How have modern science and technology changed our lives? Can you give any example?
3. In what way does science differ from other types of knowledge?
4. How do scientists use ideas held by other researchers?
5. What do scientific theories consist of?
6. What basic methods and techniques does scientific research involve?
7. Which of these methods do you think is the most important?

TEXT 2

1. Read and translate the text:

WRITING A RESEARCH PAPER

Definition of the research paper

The research paper is a typewritten paper in which you present your views and research findings on a chosen topic. Students usually work on the "term paper" or the "library paper" or the "diploma paper (project)", postgraduates work on their dissertations (theses). No matter what the paper is called, the task is essentially the same: to read on a particular topic, evaluate information about it, and report your findings in a presented paper.

Format of the research paper

The research paper must conform to a specific format. The format governs the entire paper from the placing of the title to the width of the margins, and to the notation used in acknowledging material drawn from other sources.

Reasons for the research paper

One obvious reason for writing a research paper is that the experience familiarizes the student with the conventions of scholarly writing. The student learns the accepted styles of documentation, ethics of research, and a great deal about the chosen subject.

The second reason is that students become familiar with the library through the "*learn by doing*" method. Even the simplest library is an intricate storehouse of information, full of indexes, encyclopedias, abstracts etc. How to find out in this maze of sources a single piece of needed information is a skill that students learn by doing actual research. The ability to use a library is a priceless skill, because eventually everyone needs to find out about something. Everyone can profit from knowing how to do research.

At the same time writing the research paper is an exercise in logic, imagination, and common sense. As students find out data and information available on their chosen topics, they learn: 1 - how to think; 2 - how to organize; 3 - how to discriminate between worthless and useful opinions; 4 - how to summarize the gist of wordy material; 5 - how to budget their time; 6 - how to conceive a research project from the start, manage it through its intermediary stages, and finally assemble the information uncovered into a useful, coherent paper.

Selecting the sources

Researchers seldom have time to read every book or article written about their subject thoroughly. Instead, the experienced researcher will initially skim a source to determine its usefulness. In skimming, one watches for major ideas in a piece of writing to confirm its appropriateness as a source for research. If an initial skimming

indicates that source is helpful and to the point, it can be carefully read later. However, if the source appears to be farfetched, ponderous, dated, irrelevant, or otherwise useless, then it should be set aside and more promising leads pursued. Do not, however, destroy the bibliography card of the discarded source, since you may wish to return later.

Skimming, like most skills, improves with practice. Here are some hints on how to skim a piece of writing for major ideas:

1. Glance at the preface of a book. Often an author will state there what the book is about. Likewise, an afterword will often recount the major ideas of a book.

2. Look up the subject in the index of the book. Frequently one can tell from the number of pages devoted to the subject whether or not the book is likely to be useful.

3. Read the chapter headings. Often they reveal what the chapter is about. Similarly, the major ideas in a chapter are sometimes summarized in headnotes to its various sections.

4. Read the first and last two sentences in a paragraph to find out what information it contains. Generally, the main idea of a paragraph is stated in its initial sentences, and summed up in its final sentences.

5. Glance at the opening paragraph of an article, essay, or book chapter. Often the author's thesis will be stated in the first paragraph or two of an article or essay. Similarly, the thesis of a chapter may be given in its initial paragraph.

6. Glance at concluding paragraphs in an article, essay, or book chapter. Often these final paragraphs will sum up the discussion and restate major ideas.

7. Run your eye down the page, reading randomly every fourth or fifth sentence. Most readers who do this can get a fair idea of what the material is about.

2. Ask 10 questions on the text you have just read.

3. Define the main idea of the text and make up a summary.

TEXT 3

1. Read and translate the text:

HOW TO AVOID PLAGIARISM

Plagiarism is the act of passing off another's words and ideas as one's own. The question when a person has plagiarized and when he has simply asserted a general truth from an unknown source can be sometimes puzzling. The process of learning is made up of countless tiny crimes of plagiarism, since we all borrow freely from

one another. No generation speaks a language of its own invention; few people are creators of the proverbs and sayings that they utter daily.

Blatant plagiarism, however, involves the conscious and deliberate stealing of another's words and ideas, generally with the motive of earning undeserved rewards. The student who copies the paper of a friend is guilty of blatant plagiarism. Likewise, the student who steals an idea from a book, expresses it in his or her own words, and then passes it off as original, has committed an act of plagiarism.

The conventions of writing research papers dictate that students must acknowledge the source of any idea or statement not truly their own. This acknowledgment is made in a note specifying the source and author of the borrowed material. All summaries, paraphrases, or quotations must be documented; only personal comments may remain undocumented. So, to avoid plagiarism students must:

- Provide a note for any idea borrowed from another.
- Place quoted material within quotation marks.
- Provide a bibliography entry at the end of the book for every source used in the text or in a note.

Not every assertion is documentable. At the same time it is not necessary for students to document matters of general and common knowledge. As a rule of thumb, a piece of information that occurs in five or more sources may be considered general knowledge. Proverbs, and sayings of unknown origins, are also considered general knowledge and do not have to be documented.

The following, however, must be accompanied by a citation specifying author and source:

- Any idea derived from any known source.
- Any fact or data borrowed from the work of another.
- Any especially clever or apt expression, whether or not it says something new, that is taken from someone else.
- Any material lifted verbatim from the work of another.
- Any information that is paraphrased or summarized and used in the paper.

In writing research papers, students are expected to borrow heavily from the works of experts and authorities – indeed, this is partly the purpose of the research, but they are also expected to acknowledge the sources of this borrowed material.

2. Make up a summary of the presented text.

3. Speak on your idea of the problem discussed in the text using the following word combinations:

<i>To begin</i>	<p>The text deals with (the problem of) ...;</p> <p>The article touches upon the issue (problem) of ...;</p> <p>This text is concerned with ...;</p> <p>This article is about ...;</p> <p>The text/article/extract centers round the problem of ...; the problem of this text is of great importance to ... (because ...).</p>
	<p>It is clear from the text that...;</p> <p>It further says that ...;</p> <p>One of the main problems to be singled out is ...;</p> <p>Great importance is also attached to ...;</p> <p>We should remember that ...;</p> <p>It is necessary to note that ...;</p> <p>It must be mentioned that ...;</p> <p>To my mind ...;</p> <p>In my opinion, ...;</p> <p>According to the text ...;</p> <p>Judging from the author's point of view ...;</p>
<i>To end</i>	<p>To sum it up ...;</p> <p>In summary;</p> <p>Summing text up;</p> <p>On the whole;</p> <p>Having analyzed the information it is possible to say that ...;</p> <p>In conclusion.</p>

TEXT 4

1. Read and translate the text:

RESEARCH

In most reports it is necessary to include various kinds of information that is why a long report needs to be broken into several components: introduction, body, and conclusion. *The Problem* is the kind of information that must be included into the introduction of any technical report. *The Problem* should include the following constituents:

- Introduction to the Problem;
- Statement of the Problem;
- Background (summary of the known and the unknown);
- Definitions of Unfamiliar Terms (Operational Terms for Experiment);
- Value of Study or Experiment;

- Limitations of Study or Experiment.

A clear and concise definition of the problem is necessary for two reasons. First it enables the audience to understand the purpose of the report; and also it forces the writer to state an objective, which ensures success in sticking to the topic. If purpose is always in mind, clear presentation of ideas will not be far behind. The other parts of the Problem section are self-explanatory except the definitions of unfamiliar terms. It is necessary to define any word that the reader might not understand. This is the point of the *Definition section* of any report: to define the terms used in the report so well that they are clear to the audience.

The next four steps represent the body of the report:

- Background Information;
- Designs and Procedures of Important Experiments (if applicable);
- Results of Experiments;
- Discussion.

The body of the presentation is the support for the thesis, where you should give enough background information to demonstrate that you have some knowledge of the subject. If you are conducting original or basic research, your next step is to discuss the designs and procedures of your experiments. If the object of your report is to present information called from other sources, your next step is to discuss the designs and procedures used in experiments germane to your topic. The next step is to list the results of the experiments. In listing the results, the following guidelines are to be kept in mind:

- If possible, use graphs and tables for clear presentation of facts.
- Explain whatever is necessary from the graphs and tables.
- Do not restate all the information given in graphic form. The final part of the body of your presentation should be devoted to the discussion of the presented information. Remember that it is not the place to introduce new ideas (implications, recommendations, and so on). The discussion serves as a transition between the introduction (which contains the *Problem* statement), the body, and the conclusion.

- Conclusions, Summary, Implications, and Recommendations. The final part of the report is used to summarize the information, to state your interpretation of the meaningful patterns reported in the body of the report, and to make recommendations you think are necessary.

Whereas the body of the report is used to state the facts, the conclusion is used to state *your* interpretation of the facts, which should always flow logically from the information presented in the introduction and the body.

Such interpretation is necessary, because it helps to discover and report meaningful patterns, the entire purpose in interpretation. The formal elements may change (become longer or shorter), but the basic ingredients will remain the same.

2. Answer the questions on the text:

1. Why is it necessary to break the report into components? What are they?
2. What constituents are included into the introduction of the report?
3. Why is it necessary to present concise definition of the problem?
4. What is the point of the definition section of the report?
5. What major steps represent the body of the report?
6. What kind of information should to be presented in the body of the report?
7. What basic guidelines are to be kept in mind when listing the results of experiments?
8. What kind of information should be presented in the conclusion of the report?

3. Make up a summary of the text using the phrases from the previous text.

4. PRESENTATION. Speak about your research and the constituents of your report.

TEXT 5

1. Read and translate the text:

ORAL PRESENTATION

Giving an oral presentation strikes fear into the souls of many people, but it needn't. Following some simple suggestions should help you overcome much of your fear of giving an oral presentation.

First, be sure to prepare thoroughly for the talk, which means gathering your facts and organizing them logically so that your audience will follow the argument, impose some sort of order on the writing: compare and contrast, chronological order, cause and effect etc.

You can also prepare for your talk by thinking about the characteristics of the audience. Are they likely to agree with your conclusions or are they likely to be hostile? If you think that the audience might be hostile, it may be necessary to prepare answers to questions that might be raised during the presentation.

You will find that audiences generally love handouts. If it is possible, prepare handouts, which illustrate some important concept in your presentation. You will find that handouts, like graphs, can make difficult points easier to understand. The organization of the total presentation includes more than just the organization of the report. The organization includes the writing, of course, but it also includes physical preparation for the presentation: finishing the speech, designing visual aids, checking out the room where you will speak (if possible), and rehearsing the presentation until it satisfies you.

To gain and keep the audience's attention you should remember the three basic elements:

- tell the audience what you intend to say (the introduction);
- support, explain, and expand on the topic of the presentation (the body); and
- sum up your presentation (the conclusion).

It is important to capture the audience's attention at the beginning of your talk. Two good ways to gain attention are to give a startling statistic or piece of information and to quote from someone if the quote is germane to your technical presentation. Powerful opening gives the presentation force and momentum, which will help to ensure interest of the audience.

If you are sure that your introduction and conclusion are forceful, decide whether you will want to use visual aids in your presentation. In case you decide to use visual aids, make sure they do what you want them to do. In other words, make sure that the visual aids support the talk and serve to facilitate understanding of oral presentation. If you use visual aids wisely, the audience should understand and remember the material from the oral presentation better. The following is a list of *do's and don'ts* to consider when using visual aids during an oral presentation:

1. Never use a visual aid in front of an audience until you have rehearsed what you want to say about it.

2. Make certain the aid is a help to audience for better understanding:

- it should be simple, clear, and readable;
- if possible, it should demonstrate and support a single idea or concept;
- handle the aid as little as possible;
- use a pointer so that the visual aid will remain stable.

3. If the visual aid is self-explanatory, don't stop the flow of talk to explain.

Point to the visual briefly at the correct place during the presentation.

- Don't stop talking while changing or handling aids.
- The aid should support your talk; don't talk to support your aid.

4. Speak loudly enough to compensate divided attention of the audience between you and the visual aid.

5. Never stand directly between your audience and the visual aid.

6. Always face the audience: don't talk to your visuals; stand to one side and use a pointer to emphasize important points.

7. Use visuals in proper sequence, and don't display the aid until you are ready to discuss it.

8. Turn off the projection equipment when not in use.

Before the presentation day, try to check physical condition of the room in which you will present your talk. Make sure that there is no construction work nearby to distract the audience; make sure that there are no glaring lights or lights that hum;

and make sure that the room isn't equipped with a singing air conditioner or heater. If you are going to use a chalkboard, make sure that the room has both a board and chalk.

Finally, rehearse your talk until you are satisfied that you are thoroughly familiar with the content and the sequence of the points to be presented. The more you go over the paper, the more confident you will feel that you know the material, and the better the presentation will flow.

After you look through the paper enough times, you will also begin to think about the questions you might be asked during the presentation, so you can prepare answers ahead of time. If you appear confident and at ease, your audience will be much more receptive to you.

2. Translate the following words and word combinations into English:

Ретельно підготуватися до доповіді, слідкувати за аргументами, погодитися з висновками, рекламні листки, графіки, репетиція, підводити підсумок, заволодіти увагою аудиторії (2), використовувати візуальні матеріали під час презентації, сприяти розумінню, підкреслювати важливі моменти, проектне обладнання, заздалегідь.

3. Ask 10 questions on the text you have just read.

4. Define the main idea of the text and make up a summary.

5. Make a presentation of your research.

UNIT B

- **Practise reading and translating economic texts.**

TEXT 1

1. Read and translate the text:

FROM THE HISTORY OF ECONOMICS

In the ancient times there were philosophers, monks and merchants who wrote about economic matters important to specific societies or states; but there were not formal science of “economics”. No one was called an economist. Thus we should begin our search for the origin of modern economics looking for ideas and for those people who wrote about them.

The starting point is ancient Greece, where the two best-known philosophers, Plato (427-347 BC) and Aristotle (384-322 BC), contemplated how citizens might achieve happiness and good life in a just society. They discussed economic matters only incidentally; their primary concern was the nature or form of an ideal society,

and the type of the government that would go with it. We owe the modern term “economics” to their culture and language. In ancient Greece the term “*oikonomia*” referred to the management of the household.

For both Plato and Aristotle, the ideal state was the one in which citizens could be free to devote their leisure-time to self-improvement.

It was also a state with a rigid class system: most physical work was considered degrading for citizens and was left to slaves. Nevertheless, Plato noted that specifications, or what Adam Smith would in the 18-th century call "division of labour", led to increases in productivity and quality of output.

In Aristotle's view, citizens should accumulate property, including slaves. To Aristotle, money was not wealth. Wealth was real property – instruments – things clearly useful to the household owned in the state. Money would be used properly as a medium of exchange, a unit of account.

According to modern scholars in the field of economic thought, very little was added to the economic ideas of the Greek philosophers by either the Romans or the early Christians.

St. Thomas Aquinas (AD 1225 – 1276) was one of many scholastic monks, known as Schoolmen, who wrote about the application of church doctrine to everyday life. Aquinas was much less interested in economic than spiritual matters. Nevertheless, he devoted certain parts of his texts to price and interest. To Aquinas, “price”, meant the price commonly paid for something (a notion similar to that of “competitive market price”). Other Schoolmen defined "price" as the cost of production, including risk (long-run price under the modern theory of perfect competition).

ADAM SMITH, FATHER OF MODERN ECONOMICS

Adam Smith was born in 1723 and died in 1790. He lived during the Industrial Revolution and was one of the first scholars who understood many of the central mechanisms of a free or unplanned economy. Much of his life was spent as Professor of Philosophy at the University of Glasgow in Scotland. In 1759 he published his first book “The Theory of Moral Sentiments”, but it was not the book for which he is famous today. His masterpiece “The Wealth of Nations”, a long encyclopedic book 12 years in writing, was published in 1776. Smith's ideas were revolutionary then. He was among the first to describe how a free, competitive economy can function - without central planning or government interference – to allocate resources efficiently.

His ideas continue to influence economists today. Smith, a teacher of logic and philosophy, believed that the economy of the British Empire would be more productive if trade and other economic activities were less regulated. He believed that without interference, trade would occur naturally in a way that would benefit everyone. Smith believed that the value of a product was equal to the labour that went into making it. By

increasing the productivity of each worker, then, a nation would increase its total wealth.

Also Adam Smith was interested in the forces that determined the evolution of the economy – the forces, determining the rate of growth of average income per person. In addition, he emphasized the importance of increased specialization and division of labour. By specializing, people can concentrate on the tasks they do best. Overall, Smith's views were relatively optimistic for the intellectual climate of his time - the era of Voltaire, Diderot, Franklin, and Jefferson, the age of the Enlightenment, when people believed in rationality.

2. State whether each statement is TRUE or FALSE based on the text.

1. The starting point of the modern science of economics is ancient Rome.
2. Primarily the term "oikonomia" ("economics") referred to the management of household.
3. According to Plato, specification (or "division of labor" by Adam Smith) could increase productivity.
4. St Thomas Aquinas was one of many merchants who wrote about just price.
5. Adam Smith was a professor of mathematics at the University of Glasgow in Scotland.
6. Adam Smith was deeply interested in the forces determining income of people.
7. It was Adam Smith who noted that people should specialize and concentrate on the tasks they could do best.

3. Say the following in English.

Стародавні часи; економічні проблеми; сучасна економіка; ідеальне суспільство; громадянин; присвячувати вільний час самовдосконаленню; жорстка класова система; фізична праця; розподіл праці.

4. Find in the text the meaning of the expressions below.

- A – a person who is engaged in the study of philosophy;
- B – the control or organization of people, a business, a department of a firm, a project or a business;
- C – thing or things owned, whether material or abstract;
- D – giving or receiving something in return for something else;
- E – a means of payment, especially coins and bank notes, given and accepted in buying and selling;
- F – ability to produce;
- G – the amount of money for which something can be bought or sold;
- H – based on competition;

I – money (in the form of wages or a salary or profit) received from the work done, dividends from investments, etc.

5. Answer the following questions (*in writing*):

- A.**
1. When and where did the first ideas of economics appear?
 2. What problems were of the primary concern for Plato and Aristotle?
 3. What kind of state did Plato and Aristotle describe as an ideal one?
 4. What was wealth for Plato and Aristotle?
 5. What did "*price*" mean for St. Thomas Aquinas?
 6. How did other schoolmen define "*price*"?
- B.**
1. When did Adam Smith live?
 2. What book is Adam Smith famous for?
 3. What were the main ideas of Adam Smith?
 4. What did Smith say about the division of labor?

РОЗДІЛ 2 РЕФЕРУВАННЯ ТА АНОТУВАННЯ НАУКОВОГО ТЕКСТУ

Анотація і реферат – це наукові документи, де повідомляється про інформацію, яку вміщує першоджерело, та відображаються його суттєві елементи.

2.1. ЩО ТАКЕ РЕФЕРАТ?

Реферат (від лат. *refero* – повідомляю) – доповідь на конкретну тему, що написана на основі опрацьованих автором літературних, довідкових та наукових джерел; стислий виклад в усній формі або у вигляді письмового повідомлення змісту наукової праці, книги, оприлюднення результатів наукових досліджень з певної теми.

В англійській мові для реферування використовуються іменники:

report – 1. *o written or spoken description of a situation or event, giving people the information they need.* 2. *a piece of writing in a newspaper about something that is happening, or part of a television or radio news programme.* 3. *an official piece of writing that carefully considers a particular subject, and is often written by a group of people.*

precis – *a statement which gives the main idea of a piece of writing, speech etc.; a summary of a passage from a book, report, newspaper, article, etc., which conveys the main idea of the original.*

Цільове призначення реферату різноманітне. Його функції такі:

- 1) реферат відповідає на питання, яка основна інформація викладена у реферованому документі;
- 2) подає опис першоджерела;
- 3) виступає джерелом для отримання довідкової інформації;
- 4) повідомляє про наявність інших подібних першоджерел.

Реферат складається з наступних частин:

- 1) бібліографічний опис першоджерела;
- 2) безпосередньо реферативна частина (текст реферату);
- 3) довідковий апарат, тобто додаткові відомості.

Текст реферату рекомендується будувати за наступним планом:

- 1) конкретні відомості про предмет дослідження (вивчення) чи розробки, його характеристики, які розглядаються;
- 2) мета та методика дослідження (вивчення) чи розробки;
- 3) характеристики дослідження;
- 4) результати та висновки.

Запам'ятайте!

1. Не слід використовувати докази, судження та робити історичні екскурси.
2. Матеріал подається у формі консультації чи опису.
3. Інформація подається точно, стисло, без суб'єктивних висловлювань.
4. Стилість досягається за рахунок використання термінів, формул, ілюстрацій

2.2. ЯК НАПИСАТИ РЕФЕРАТ

1. Уважно прочитати документ, щоб зрозуміти хід думок автора, поділ і розташування матеріалу.

2. Прочитати уривок ще раз, виділити та записати основну думку кожного абзацу, звернути увагу на те, як факти у статті чи іншому реферованому документі пов'язані один з одним.

3. Ще раз прочитати текст, підкреслити ключові речення, слова, фрази.

4. Перефразувати матеріал, якщо це необхідно для вашого реферату.

5. Зробити перелік усіх важливих фактів, які ви збираєтесь використати. Записати їх власними словами, не змінюючи думки автора і не додаючи власної точки зору.

6. Написати план реферату, звертаючи увагу на перелік фактів тексту та на спосіб їх розташування. Це допоможе вам більш докладно відтворити думку документа власними словами.

7. Дотримуйтесь однієї часової форми, теперішній чи минулий час.

8. Перевірте, що ви виключили особисті судження, вірно констатували головні думки оригіналу, не загубили нічого важливого та не повідомили про щось другорядне.

9. Пам'ятайте, що реферат повинен бути не більше, ніж 1/3 оригіналу.

ЯК НАПИСАТИ БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОПИС

Бібліографічний опис – це сукупність відомостей про документ (книгу, збірник, статтю), який дає можливість отримати інформацію про його зміст, читацьке призначення, обсяг, додаткові матеріали тощо.

Основні елементи бібліографічного опису:

- 1) назва;
- 2) відомості про автора чи авторський колектив;
- 3) вихідні дані: місце видання, тобто місто, де знаходиться видавництво, вказується повністю за виключенням міст, які подаються у скороченні;
- 4) назва видавництва; рік видання; інші факультативні елементи; кількість сторінок, наявність ілюстрацій тощо.

Бібліографічний опис статей на іноземній мові складається з:

- 1) назви на українській мові;
- 2) прізвища та ініціалів автора чи авторів;
- 3) назви та відомості про документ на мові першоджерела;
- 4) у дужках українською мовою вказується мова, якою надрукований документ.

Зразок бібліографічного опису:

Національна інформаційна система з фізики. Koch H.W. A National information System for Physics. "Phys. Today", 1998, № 4 (англ.)

Анотація і реферат займають важливе місце серед джерел наукової інформації й засобів її передачі в часі та просторі. Звичайно, інформацію можна отримати з першоджерел: монографій, збірників, матеріалів наукових конференцій, конгресів, симпозіумів, підручників, журналів, статей, газет тощо.

2.3. ЩО ТАКЕ АНОТАЦІЯ?

Для визначення анотації в англійській мові вживаються наступні поняття:

ABSTRACT – *a short written statement of the most important ideas in a speech, article etc.;*

SUMMARY – *a short statement that gives the main information about something, without giving all the details;*

SYNOPSIS – *a short account of something longer such as story of a film, play, or book;*

CONTENT-IN-BRIEF – *the ideas, facts, or opinions that are contained in a speech or a piece of writing;*

ANNOTATION – *short notes to a book or piece of writing to explain parts of it.*

Анотація (від лат. *annotatio* – зауваження) – стисла, але разом з тим повна характеристика змісту статті, монографії, журналу, збірника тощо, яка розміщується безпосередньо після назви і зрозуміла для більш широкого кола читачів. В анотації повідомляється про тематику тексту, найважливіші питання, яю висвітлені у роботі, подається основна думка автора. Це аналітичний огляд змісту первинного документа, який покликаний надати спеціалісту інформацію для можливості подальшого ознайомлення з матеріалом.

Виділяють кілька видів анотацій:

1. За змістом та призначенням:

а) довідкові, які розкривають тематику документу й повідомляють які-небудь відомості про нього, але не дають його критичної оцінки;

б) рекомендовані, які дають оцінку документу для певного категорії читачів.

2. За призначенням до читацької категорії:

а) загальні, які повністю характеризують документ і розраховані на широкий круг читачів;

б) спеціалізовані, які розкривають тільки певні аспекти документу, що цікавлять вузький круг спеціалістів.

3. За змістом та методами дослідження:

а) анотації наукових статей, де викладаються результати оригінальних теоретичних та експериментальних досліджень, написані авторами (див. Зразки анотацій);

б) анотації узагальнюючих наукових статей, які присвячені розповсюдженню отриманих результатів на інші сфери і які займають межу позицію між оригінальними дослідженнями та оглядами літератури (див. Зразки анотацій);

в) анотації оглядових наукових статей (див. Зразки анотацій).

Структура анотації:

1. Бібліографічний опис.

2. Інформація про автора (вчений ступінь, наукова школа тощо).

3. Конкретна форма анотованого документа (якщо це не вказано у бібліографічному описі): монографія, підручник, навчальний посібник тощо.

4. Предмет характеристики та його основні положення: тема, основні поняття.

5. Відмінні риси документа у порівнянні з подібними за тематикою і призначенням: те нове, що несе у собі документ, а також особливості організації матеріалу (наприклад, система викладу питання, нова методика, повідомлення про використання різних джерел, нова оцінка фактів, нова концепція чи гіпотеза, конкретні рекомендації практичного характеру тощо).

6. Конкретна адреса читача: якому колу читачів ця книга (стаття) адресується, крім основного.

Запам'ятайте!

1. Слід вказувати тільки суттєві ознаки змісту документа, тобто ті, що дозволяють виявити його наукове і практичне значення, новизну, відокремити його від інших праць, які подібні до нього за тематикою й цільовим призначенням.

2. Не треба переказувати зміст документів (висновки, рекомендації, фактичний матеріал).

3. Слід звести до мінімуму вживання складних зворотів, особових та вказівних займенників

Анотації, які не відповідають вимогам до їх написання:

1. The article studies the characteristic features of concept "life" in the Russian language.

2. The epithet «white» is the main component of figurativeness of the winter calendar-ritual poetry. And at the same time acts as an element of the universe both symbolical, and rethought, transferred on analogy on the person, amenities of everyday life, astral concepts, a landscape.

3. The article deals with semantics of evaluative attitude in language and in text. There is proposed a special approach to its study.

4. In the article the problems connected with the elaboration of the precise conventional color group structure are analyzed.

2.4. ЯК НАПИСАТИ АНОТАЦІЮ

1. Прочитати назву статті та спробувати сформулювати тему статті (пам'ятайте, що іноді назва може бути заплутаною й ви зможете її зрозуміти повністю тільки після ознайомлення зі змістом статті).

2. Прочитати статтю та зрозуміти головну думку автора.

3. Прочитати уважно першоджерело, у кожному абзаці знайти ГОЛОВНУ ДУМКУ, занотувати, що є важливим.

4. Вирішити, чи є ще деталі, які також можуть бути важливими.

5. Виключити неважливі деталі (власні коментарі, приклади, ілюстрації, дані тощо).

6. Записати основну ідею якомога простіше.

7. Вказати джерело, автора на початку анотації.

8. Констатувати головну ідею автора без викривлень чи додавання власних думок.

9. Констатувати найбільш важливі авторські роздуми, які супроводжують ідею статті, також без викривлень та не зупиняючись на деталях.

10. Писати анотацію власними словами, а не цитувати текст. Іноді фрази

в першоджерелі можуть бути особливо цікавими, контроверсійними, це можуть бути нові терміни, у такому разі їх слід взяти у лапки.

11. Не давайте коментарів та не висловлюйте власну точку зору. Анотація повинна включати тільки думки автора статті.

12. Написати анотацію відповідно до її вимог (див. *Що таке анотація*).

2.5. СИНТАКСИЧНІ СТРУКТУРИ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ В АНОТАЦІЇ

СТРУКТУРА	ПРИКЛАДИ
<p>1. Пасивний стан з певними дієсловами:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>to be concerned with,</i> • <i>to be reported with,</i> • <i>to be likely,</i> • <i>to be based,</i> • <i>to have been studied,</i> • <i>to be observed,</i> • <i>to be discussed, to be applied,</i> • <i>to be given</i> тощо 	<p>1. а) Подана нова класифікація деяких видів. – <i>A new classification of some species is given.</i> б) Вивчена структура різноманітних субстанцій. – <i>The structure of various substances has been studied.</i> в) Викладені основні принципи. – <i>The main principles were discussed</i></p>
<p>2. Безособові речення з присудком у пасивномустані:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>it is said,</i> • <i>it is reported,</i> • <i>it is assumed,</i> • <i>it is believed,</i> • <i>it is considered,</i> • <i>it is expected,</i> • <i>it is estimated,</i> • <i>it is found,</i> • <i>it is supposed,</i> • <i>it is understood</i> тощо 	<p>2. а) Показано, що цифровий фотоапарат має значні переваги у певних відношеннях. – <i>It is shown that digital camera offers a significant advantage in some respects.</i> б) Припускається, що комп'ютер має особливе значення для підвищення роботи. – <i>It has been concluded that computer is of particular value in work</i></p>

СТРУКТУРА	ПРИКЛАДИ
<p>3. Дієприкметниковий і герундіальний звороти. Дієприкметник, як правило, стоїть у функції постпозиційного означення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>the results obtained</i> – отримані результати, • <i>the problem investigated</i> – проблема, яка досліджується 	<p>3. а) Отримані результати підтверджують значення цього експерименту. – <i>The results obtained confirm the importance of such an experiment.</i></p> <p>б) Вони намагались отримати філософський камінь шляхом перегону суміші. – <i>They tried to make the philosopher's stone by distilling a mixture</i></p>
<p>4. Препозиційні іменники у функції означення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>mass struggle</i> – масова боротьба, • <i>time dependence</i> – залежність від часу 	<p>4. Показано, що залежність від часу впливає на результати експерименту. – <i>It is shown that time dependence influences the results of the experiment</i></p>
<p>5. Сталі звороти типу:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>it is interesting,</i> • <i>it is noteworthy,</i> • <i>as well as,</i> • <i>that's why,</i> • <i>that is,</i> • <i>provided that,</i> • <i>in order to,</i> • <i>so that,</i> • <i>in addition,</i> • <i>apart from,</i> • <i>in question under consideration,</i> • <i>it should be mentioned</i> тощо 	<p>5. а) Для спрощення викладу введені діаграми. – <i>Diagrams are introduced in order to simplify the discussion.</i></p> <p>б) Крім того, він легко отримує будь-яку форму. – <i>In addition, it is easy to mold it into any shape.</i></p> <p>в) Аналіз методу проведений на основі простої моделі. – <i>We analyze the method in terms of a simple model</i></p>
<p>6. Прислівники типу: <i>increasingly, readily, particularly, practically, notably, currently, consequently</i> тощо</p>	<p>6. а) Ця величина отримана теоретично. – <i>The value is derived theoretically</i></p>

ARTICLE	IMPORTANT DETAILS
<p><u>Where and How to Cut Your Losses</u></p> <p>Half the skull in getting ahead on the career front is knowing when to move on. In everyone's life there comes a moment when they should make the break – the world is full if has-beens who, perhaps, just didn't have the courage to take a chance when that chance came.</p> <p>It pays to constantly reassess where you stand. A good stock question to ask yourself is "Where am I going to be this time next year, if I stay in the same job?"</p> <p>Each career has a different kind of time-scale. The sale scene moves fast – you tent to make your money in the early years, then move on to management before you are too old and too tired to continue with the foot-in-the-door technique and the patter. The same thing goes, to a certain extent, for advertising. But other careers move at a different pace – to become head curator in a museum, for instance, or head librarian, may take years</p>	<p>IMPORTANT TO KNOW WHEN TO CHANGE JOB</p> <p>MANY MISS THE RIGHT MOMENT</p> <p>TRY TO CONCEDE YOUR POSITION A YEAR AHEAD</p> <p>SOME CAREER AND JOBS MOVE SLOWLY, SOME FAST</p>
<p><u>Summary</u></p> <p>In this article on successful careers it says that it's important to know when to change jobs. Many people miss the right moment: so you should always think about where you are now and where you'll be in a year. Some jobs, though, move slowly, while others move quickly – careers have different time-scales</p>	

ВІДМІННОСТІ АНОТУВАННЯ ВІД РЕФЕРУВАННЯ

	АНОТУВАННЯ	РЕФЕРУВАННЯ
<i>Мовні засоби</i>	Високий ступінь абстрагування та узагальнення. Формулювання власними словами, використання кліше	Цитування оригінального тексту. Майстерність у скороченні тексту першоджерела
<i>Обсяг</i>	До 500 друкованих знаків	2000 друкованих знаків, 1/8 або 10–15% статті (першоджерела)
<i>Структура</i>	а) узагальнення викладу теми усього тексту;	а) формулювання головної думки;

	б) перелік (без розкриття) основних підтем; в) висновок	б) формулювання кожного питання, висновок до нього і необхідна низка доказів у їх логічній послідовності; в) висновки автора реферованого тексту
<i>Мета</i>	Повідомлення про існування документа певного змісту і характеру	Викладення змісту документа з характеристикою методів дослідження, з фактичними кінцевими підсумками роботи

Зразок анотації та реферату

РЕФЕРАТ (Precis)	АНОТАЦІЯ (Summary)
A computer is counting machine. There are two kinds of computers: special-purpose and general-purpose computers. F computer can store the information in its memory until it is needed. The process of inputting data into a computer is via punched card reader or punched paper tape reader from magnetic tape. The advantages of a computer are its small size and weight, reliability, speed of operation and little power required for running it	The text deals with computers. Types of computers and input data are described. Special emphasis is laid on the advantages of the computer

Практичні вправи з реферування та анотування наукових текстів

ТЕХТ 1

2. Read and translate the text:

FROM THE HISTORY OF ECONOMICS

In the ancient times there were philosophers, monks and merchants who wrote about economic matters important to specific societies or states; but there were not formal science of “economics”. No one was called an economist. Thus we should begin our search for the origin of modern economics looking for ideas and for those people who wrote about them.

The starting point is ancient Greece, where the two best-known philosophers, Plato (427-347 BC) and Aristotle (384-322 BC), contemplated how citizens might achieve happiness and good life in a just society. They discussed economic matters only incidentally; their primary concern was the nature or form of an ideal society, and the type of the government that would go with it. We owe the modern term “economics” to their culture and language. In ancient Greece the term “*oikonomia*” referred to the management of the household.

For both Plato and Aristotle, the ideal state was the one in which citizens could be free to devote their leisure-time to self-improvement.

It was also a state with a rigid class system: most physical work was considered degrading for citizens and was left to slaves. Nevertheless, Plato noted that specifications, or what Adam Smith would in the 18-th century call "division of labour", led to increases in productivity and quality of output.

In Aristotle's view, citizens should accumulate property, including slaves. To Aristotle, money was not wealth. Wealth was real property – instruments – things clearly useful to the household owned in the state. Money would be used properly as a medium of exchange, a unit of account.

According to modern scholars in the field of economic thought, very little was added to the economic ideas of the Greek philosophers by either the Romans or the early Christians.

St. Thomas Aquinas (AD 1225 – 1276) was one of many scholastic monks, known as Schoolmen, who wrote about the application of church doctrine to everyday life. Aquinas was much less interested in economic than spiritual matters. Nevertheless, he devoted certain parts of his texts to price and interest. To Aquinas, “price”, meant the price commonly paid for something (a notion similar to that of “competitive market price”). Other Schoolmen defined "price" as the cost of production, including risk (long-run price under the modern theory of perfect competition).

ADAM SMITH, FATHER OF MODERN ECONOMICS

Adam Smith was born in 1723 and died in 1790. He lived during the Industrial Revolution and was one of the first scholars who understood many of the central mechanisms of a free or unplanned economy. Much of his life was spent as Professor of Philosophy at the University of Glasgow in Scotland. In 1759 he published his first book “The Theory of Moral Sentiments”, but it was not the book for which he is famous today. His masterpiece “The Wealth of Nations”, a long encyclopedic book 12 years in writing, was published in 1776. Smith's ideas were revolutionary then. He was among the first to describe how a free, competitive economy can function - without central planning or government interference – to allocate resources efficiently.

His ideas continue to influence economists today. Smith, a teacher of logic and philosophy, believed that the economy of the British Empire would be more productive if trade and other economic activities were less regulated. He believed that without interference, trade would occur naturally in a way that would benefit everyone. Smith believed that the value of a product was equal to the labour that went into making it. By increasing the productivity of each worker, then, a nation would increase its total wealth.

Also Adam Smith was interested in the forces that determined the evolution of the economy – the forces, determining the rate of growth of average income per person. In addition, he emphasized the importance of increased specialization and division of labour. By specializing, people can concentrate on the tasks they do best. Overall, Smith's views were relatively optimistic for the intellectual climate of his time - the era of Voltaire, Diderot, Franklin, and Jefferson, the age of the Enlightenment, when people believed in rationality.

2. State whether each statement is TRUE or FALSE based on the text.

1. The starting point of the modern science of economics is ancient Rome.
2. Primarily the term "oikonomia" ("economics") referred to the management of household.
3. According to Plato, specialization (or "division of labor" by Adam Smith) could increase productivity.
4. St Thomas Aquinas was one of many merchants who wrote about just price.
5. Adam Smith was a professor of mathematics at the University of Glasgow in Scotland.
6. Adam Smith was deeply interested in the forces determining income of people.
7. It was Adam Smith who noted that people should specialize and concentrate on the tasks they could do best.

3. Say the following in English.

Стародавні часи; економічні проблеми; сучасна економіка; ідеальне суспільство; громадянин; присвячувати вільний час самовдосконаленню; жорстка класова система; фізична праця; розподіл праці.

4. Find in the text the meaning of the expressions below.

- A – a person who is engaged in the study of philosophy;
- B – the control or organization of people, a business, a department of a firm, a project or a business;
- C – thing or things owned, whether material or abstract;
- D – giving or receiving something in return for something else;
- E – a means of payment, especially coins and bank notes, given and accepted in buying and selling;
- F – ability to produce;
- G – the amount of money for which something can be bought or sold;
- H – based on competition;
- I – money (in the form of wages or a salary or profit) received from the work done, dividends from investments, etc.

5. Answer the following questions (*in writing*):

- A.** 1. When and where did the first ideas of economics appear?
7. What problems were of the primary concern for Plato and Aristotle?
8. What kind of state did Plato and Aristotle describe as an ideal one?
9. What was wealth for Plato and Aristotle?
10. What did "*price*" mean for St. Thomas Aquinas?
11. How did other schoolmen define "*price*"?
- B.** 1. When did Adam Smith live?
5. What book is Adam Smith famous for?
6. What were the main ideas of Adam Smith?
7. What did Smith say about the division of labor?

6. Write a brief annotation to the text below.

THE INFLUENCE OF ECONOMICS TODAY

Turning from Adam Smith's day to the present, economics continues to have an enormous influence over the shape of our society. Economics, and economists, play an extremely important part in the formation of public policy. Economics and economists play a key role at the highest levels of our government. The president relies on his economic advisers in making the decisions that help to shape the future of the country. Economists are advisers to individual politicians, congressmen and

senators. As you know, congressmen usually spend much time wrestling with budgetary and tax questions.

Perhaps the most dramatic evidence of the importance of economics in the formation of public policy which is provided during elections, when each candidate - with his or her own cadre (штаб), ideas and reports - stakes out a position on the major economic problems of the day. This position can determine victory or defeat, and you, the citizen, must know some economics to understand whether a candidate is talking sense or nonsense.

Also, economics and economists play an extremely important role in private decision-making, since many of the nation's enterprises hire professional economists to forecast their sales, reduce their costs, increase their efficiency, negotiate with government.

TEXT 2

1. Make written translation of the text:

THE BASIC TYPES OF ECONOMIC SYSTEMS

In studying an economic system, you first need to analyze the system's answers to the four basic economic questions. Second, you need to analyze the ways these answers are reached. The way a society makes economic decisions says a lot about its culture. Culture is a society's way of life. It includes the society's language, housing, food, clothing, religion, family life, and political system. A society's economic system is only one part of its culture. That system influences, and is influenced by all the other parts.

Economist Robert L. Heilbroner found a simple way to look at the different methods of economic decision-making. He said that economic systems can be classed into three main types or a mix of those types. Economies operate: (a) by tradition, (b) by command, and (c) by the market, or (d) represent different ends of the spectrum of mixed economies.

Habits and customs are very important for making decisions.

Until recently, tradition was the most widespread system for making economic decisions. It is still common in many parts of the world. People in these economies generally produce the same items their ancestors made, using the methods their ancestors used. Jobs are handed down from parents to children so that skills can be retained and the economy can survive. Answers to the questions "for whom" and "how much" in traditional cultures are fixed by custom, habit, religion, or law. In traditional cultures, change comes slowly. Wars, climate, and other outside forces can cause traditional economic systems to change. When change does come, it is not always welcomed and may even be opposed.

In a traditional culture economic choices are limited. People do things "the way they are supposed to be done" because in the past the society survived by choosing what is considered to be the best method of performing a task. The people may not know any other way. They believe that their way of doing things and their elders' choices are right. They find it hard to believe that any other or better methods may exist.

In a command economic system, a group of central planners answers the basic economic questions. These planners have the power to make economic decisions for the society as a whole. Many of the great cultures of the past, such as Egypt, Rome, or Soviet Union were command economies. Today, Cuba and China almost always use the command system. Other countries, such as Sweden and the United States, use the command system in part. A command economy is also known as a planned economy, and answers the "what to produce" question in several ways. Leader of a country may decide to produce what they want for themselves - such things as palaces and works of art, or what they believe is good for the people — such as modern weapons or schools. Finally, they may decide to produce what they think the people want - such as low-cost housing or cheap food. Whatever the choices, the leaders of a command system decide what to produce.

In command economies, the leaders also answer the "how to produce" question. They decide how many people will work, which workers will get jobs, and where they will work. The Soviet Union, for example, had a central planning agency called Gosplan. It assigned to each factory or farm its production goals, its machinery and supplies, and its work force.

By setting wages, the leaders of a command economy also answer the "for whom" question. That is, they decide how much of the country's goods and services each worker will be able to buy. Leaders can decide to provide some goods and services (such as housing or medical care) to every one. Also, by the way they set prices and fix goals they can control who is able to buy goods and services.

It is important to understand that some elements of a command economy can exist in either a democracy or a dictatorship. Many democratic countries use a command system to make some of their major economic decisions. In the democratic countries of Britain, France, Sweden, and Japan, the government owns some important industries. Even in market economies, some decisions are made by command. In the United States, for example, the federal government has controlled prices and wages in wartime, and occasionally in peacetime as well.

In a market economy, the basic economic questions are answered by the exchanges of buyers and sellers. The major principle of market system is self-interest. Individuals do what they believe will help them most. Sellers want to sell at the highest possible prices. Buyers want to buy at the lowest possible prices. The

agreements that buyers and sellers reach, answer the four basic economic questions. The economy of the United States is an example of a market system called capitalism. Capitalism is a type of market system in which private individuals and businesses own most of the resources. Since most economic decisions are made privately rather than by the government, such economy is also called a free enterprise or a private enterprise system. How does the market system answer the basic economic questions? Producers and consumers together answer the question of "what to produce". Producers compete for the business of consumers in order to make a profit. Profit is the difference between what it costs to make something and the price at which it sells. The profit motive, or desire to make money determines the behavior of producers. Every consumer purchase is an order to producers to provide a greater supply of that good or service.

The questions "how to produce" and "for whom to produce" are answered at the same time as the "what" question. The income that people get as profits, wages, rent or interest determines their ability to buy the goods and services that have been produced. High-income people are better able to buy products than low-income people.

Regardless of political systems, to operate efficiently, a market system must have four components:

- Private property;
- Freedom of exchange;
- Competition;
- Profit motive.

But no economy in the world can be purely market determined or centrally planned. The United States and the former Soviet Union represent different ends of the spectrum of mixed economies. In practice, however, mixed economies generally have a higher degree of government intervention than is found in the United States and a greater degree of reliance on market forces than is found in the former Soviet Union. Government intervention can be regarded in two ways: actual government ownership of means of production and government influence in economic decision making.

2. Find in the text and write the following in English:

Витрачати гроші; купувати; приймати рішення; чотири основні економічні питання; спосіб життя суспільства; політична система; звички та звичаї; виробляти; традиційна культура; економічний вибір; команда (планова економіка; дешевий; отримувати роботу; товари та послуги; забезпечувати товарами і послугами; встановлювати ціни; намічати цілі; демократичні країни; диктатура; важливі галузі виробництва; уряд; заробітна платня; споживач; система

вільного підприємництва; бажання заробляти гроші; прибуток; люди з високим (низьким) рівнем прибутку.

3. Answer the questions based on the text:

1. Until recently, which type of economic system was the most common?
2. In what parts of the world today are you most likely to find a traditional economic system?
3. What is the major disadvantage of a traditional economic system?
4. How are basic economic questions answered in a command economy?
5. Explain why a command economy also can be called a planned economy.
6. How does a command economy decide for whom it will produce?
7. What is the longest time you have ever waited in line to purchase an item? What did you buy? Would you like to wait in a long line on a weekly basis for this item? Explain your answer.
8. What economic activities take place in all markets?
9. What are the four requirements for the efficient working of a market system?

4. State whether each statement is TRUE or FALSE:

1. The only part of the society's culture is its economic system.
2. Economies operate by tradition, by command, and by businessmen.
3. Changes come very slowly in traditional cultures.
4. A group of central planners have the power to make economic decisions for the whole society in a planned economic system.
5. Not any element of a command economy can exist in a democracy.
6. Most economic decisions are made by the government rather than privately in a market system called capitalism.
7. The ability of people to buy the goods and services that have been produced is determined by the income they get.
8. Any market system, regardless of political systems, must have five elements.

5. Read the summary of text “The basic types of economic systems” and give your opinion of it.

The text under the title “The basic types of economic systems” presents the classification of economic systems according to the method of resource allocation and control. Thus we can speak of traditional economy, centrally planned economy, market economy and mixed economies.

Let's characterize these basic types of economic systems.

The author starts with the definition of the notion “culture”. He says that a society's economic system is only one part of the nation's culture, which influences,

and is influenced, by its all other parts. Until recently, tradition was the most widespread system for making economic decisions. The author emphasises that traditional systems base economic decisions on what has always been done in past in other systems by tradition. He says that the answers to the questions "for whom" and "how much" in traditional cultures are fixed by custom, habit, religion, or law.

The next type of economy characterized in the text is centrally planned or traditional economy. The author reminds that this type of economic system existed in many cultures of the past, such as Egypt, Rome and in the former Soviet Union. Today, Cuba and China and other countries, such as Sweden and the United States, use the command system in part. A command economy is also known as a planned economy. All the key problems of the country's economy are determined by the leaders of the government, which answers the "what to produce", "how to produce", and "for whom" questions. It is important to understand that some elements of a command economy can exist in democratic countries, which use a command system to make some of their major economic decisions. Even in market economies, some decisions are made by command.

After that the author goes on to describing market economy. Judging from his point of view, in a market economy, the basic economic questions are answered by the exchanges of buyers and sellers. The author presents the United States as an example of a market economic system called capitalism. It is very important to note that in a market economy most economic decisions are made privately rather than by the government, Producers and consumers together answer the question of "what to produce". The questions "how to produce" and "for whom to produce" are answered at the same time as the "what" question.

Great importance is also attached to mixed economies because it is very difficult to find a pure type. The author notes that in practice mixed economies have a higher degree of government intervention than is found in the United States and a greater degree of reliance on market forces than it is found in the former USSR.

In conclusion it is necessary to mention that the given classification of the types of economic systems has proved its right to existence. Examples of such types are easily found in practice. And in reality different types of economic systems are mixed together.

6. A. – Make a plan of the text below.

B. – Write a brief annotation to this text.

THE CENTRALLY PLANNED ECONOMIES VERSUS MARKET ECONOMIES

In the market economies a large share of international trade is carried on between and among private business firms and prices are generally established by market forces of supply and demand.

In the centrally planned economies, however, virtually all international trade is controlled by agencies of the central government. Trade between the former Soviet Union and other members of the Eastern bloc, as well as trade with China, was generally carried on by means of bilateral (two-country) agreements covering the specific kinds and quantities of goods to be exchanged.

The period since World War II has been characterized by isolation of the communist bloc nations from the non-communist world. As a result of these conditions and of the fact that the level of economic development of the centrally planned economies was far below that of the developed market economies, the amount of international trade carried on by the centrally planned group was relatively small.

During the 1970s trade began to open up between the communist countries and the major industrialized nations of the non-communist world. The United States has been a leader in this development.

At present at the period of transition of the countries of the former USSR from the centrally planned economies to the market economics, political considerations are likely to be every bit as economic ones in determining how rapidly this trade will expand.

TEXT 3

1. Make written translation of the text:

TYPES OF BUSINESS FIRMS

Consumers, firms and markets are the basic elements that make up the private, or non-governmental, sector of the economy.

A firm is an organization that produces a good or a service for sale. In contrast to non-profit organizations, firms want and try to make a profit. It is obvious that the activity of firms is the centre of the economy, and it is hard to overestimate the importance of business firms in the economy. They produce goods and services; hire most of the nation's workers, and issue stocks and bonds that represent a large percentage of the nation's wealth.

Economists define the following types of business firms: proprietorships, partnerships and corporations. A proprietorship is a legal form of business organization, the most common form in most countries, and also the simplest. A proprietorship is one-owner business. Many entrepreneurs start their own businesses as sole proprietorships. The proprietorship's owner hires the people he needs to wait on

customers, deliver orders, do the bookkeeping etc. He borrows, if he can, whatever money he feels he needs. He reaps the profit, or incurs losses. The advantages of this form of business are:

- owners of proprietorships have complete control over their businesses;
- a proprietorship is easy and inexpensive to establish.

But proprietorships have important disadvantages as well - and for this reason, they are seldom found in many important industries. First, it is difficult for a proprietor to put together enough financial resources to enter industries like automobiles, computers etc. Another disadvantage is that proprietors are liable for all the debts of the firm.

A partnership is more complicated than a proprietorship. It is a form of business organization where two or more people agree to own and conduct a business. Each partner agrees to contribute some proportion of the capital and labour used by the business, and to receive some proportion of the profits or losses. A partnership also has certain advantages:

- it can be established without great expense;
- it can usually put together more financial resources and specialized knowledge than a proprietorship.

Though a partnership also has certain drawbacks:

- each partner is liable without limit for the bills of the firm;
- it is not a very effective way to obtain the large amounts of capital required for some modern industries.

Corporation is a legal person, separate and distinct from its owners. It is a far more complicated form of business organization. A corporation is formed by having lawyers draw up all the necessary papers stating what sorts of activities the owners of the corporation, the stockholders, should perform. Stock, pieces of paper signifying ownership of the corporation is issued to the owners, in exchange for their cash. Each share of stock gives its owner one vote. The corporation's board of directors is elected by the stockholders. The firm's owners can sell their stock to someone else. The corporation has many advantages. In particular,

- each of the corporation's owners has limited liability,
- the corporation has unlimited life;
- it can raise large sums of money.

One disadvantage of the corporation is double taxation of income: the tax rate is often almost one-half of every extra dollar earned.

2. Find in the text and say the following in English:

Неприбуткові фірми та організації, виробляти товари на продаж, законна форма бізнесу, вести справи, діяльність фірми, наймати робітників, випускати акції та облігації, вкладати капітал у бізнес, обслуговувати клієнтів, доставляти

замовлення, вести бухгалтерію, отримати прибуток, зазнавати втрат, фінансові ресурси, вести безмежну відповідальність, отримувати капітал, кожна акція дає один голос, рада директорів, акціонер, обмежена відповідальність, кожен додатково зароблений долар.

3. State whether each sentence is TRUE or FALSE based on the text:

1. The governmental sector of the economy is based on consumers, firms and markets.

2. Goods and services are produced for sale by the firms which want and try to make a profit.

3. A proprietorship is owned by a group of individuals.

4. Corporation is the most complicated form of business organization.

5. Only the president of the corporation is responsible for setting the firm's policy.

4. Find the meaning of the words below:

1. Debt	a) A person wishing to make a purchase from a store or firm
2. Stockholder	b) Someone qualified to practise law
3. Lawyer	c) Legally responsible for something
4. Cash	d) Something, especially money, owed to another, the state of owing
5. Tax rate	e) To take something understanding that it will be returned later
6. Consumer	f) Money in the form of coins or paper, ready money
7. Sell	g) To offer for sale
8. Borrow	h) A person who owns a stock (shares of corporate capital)
9. Liable	i) The imposition of tax

TEXT 4

1. Read and translate the text. Draw up a plan of the text.

MILK PRODUCTS

Cream. Cream is derived from fresh milk either by skimming off the fatty layer which rises to the surface or in a mechanical separator. In a mechanical separator the cream of any desired fat content may be obtained. The constituents of cream are the

same as those of milk, but in a different proportion. Minimum fat contents for different types of cream can be specified:

- half cream, 12 per cent by weight as milk fat;
- single cream, 18 per cent;
- whipping cream, 35 per cent;
- double cream, 48 per cent;
- clotted cream, 55 per cent.

These compare with 3.9 per cent fat in milk.

Yogurt. The nutritional value of yogurt is the same as that of the milk. Minor ingredients are used in its preparation. Most commercial yogurts are based either on whole milk or skimmed milk. Dried skimmed milk may be added to produce a firmer consistency. Flavourings, fruit juices, fruit, nuts and sugar are often incorporated to give a varied product. Some varieties of yogurt are fortified with vitamins **A** and **D**.

Ice-cream. The nutrient composition of dairy ice-cream varies with the amounts of sugar, milk, dried milk; butterfat and cream which it contains. It can make a useful contribution to the daily intake of energy and calcium, particularly for people who have small appetites or who do not drink milk. However, most ice-cream, is based on skimmed milk with non-dairy fats instead of milk fat.

Butter. Butter is made by churning cream in a rotating 'Irrom so that the fat globules separate from the liquid buttermilk. Butter must contain about 80 per cent milk fat and not more than 16 per cent water. During manufacture! 1–2 per cent of salt is added to salted butter.

Margarine. It is not a dairy product but a butter substi-| tute made by homogenizing a mixture of oils and fats with brine. Almost any edible oil can be used for margarine.

Cheese. When rennet¹ is added to warm acidified milk J the milk protein casein coagulates to form a firm curd ¹ which is treated in various ways to make cheeses of different] kinds. Most of the protein, fat and vitamin A and much of i the calcium in the milk remain in the curd. But a large part of the lactose and B-vitamins are lost. During ripening and] storage there are no great changes in vitamin content of cheese. An ideal temperature for storing cheese is between 5 and 10 °C.

NOTE

¹ **rennet** ['remt] *n* сичуг (четвертий відділ шлунку теляти)

2. Translate the following sentences. Make up 2 special questions to each sentence.

1. Cider is an English wine. It is made from apples in factories.
2. Ukrainian soups are almost thick with a lot of i vegetables and meat in them.
3. The task of the International Dairy Federation, which was founded in 1903, is to solve the scientific engineering and economic problems of the dairy industry.

4. The English have different words for the meat and the animals it comes from.
5. The effect on beef quality by microwave cooking as compared to a standard cooking method has been investigated.
6. Before having a meal we have to lay the table.
7. Vegetables should not be cooked long before they are served because a lot of vitamins are ruined when heated.
8. One should remember that potato is an excellent source of energy, containing starch, carbohydrates, minerals and vitamins.

3. Translate the following sentences in writing:

1. Молоко і молочні продукти мають велику цінність для харчування людини, тому що містять речовини, необхідні для життєдіяльності організму.
2. Сире і пастеризоване молоко необхідно кип'ятити.
3. Вершки відокремлюють від молока за допомогою спеціальних приладів – сепараторів.
4. Сир – це молочний білок, що скипівся.
5. Сичужні сири використовуються для приготування бутербродів.

4. Translate the following into your native language:

Fresh milk; fatty layer; mechanical separator; desired fat; content; different types of cream; minor ingredients; dried skimmed milk; fruit juice; nutrient composition of dairy ice-cream.

TEXT 5

1. Make written translation of the text:

MEAT AND ITS IMPORTANCE IN THE DIET

Besides dairy-produce stock-breeding provides us with meat, which plays an important role in our daily diet. It is a good source of high quality protein of iron and zink, and of all B-vitamins except folic acid. Pork, bacon and ham are in particular rich in thiamin. Liver and kidneys are also rich in vitamin A, folic acid, iron, riboflavin and B-vitamins. Sweetbreads and tripe are useful and easily digestible sources of animal protein. Tripe also contains more calcium than other meats. This is derived from the lime with which it is treated during preparation.

Chicken, turkey, liver and kidney contain less fat than most carcass meat and their energy is therefore lower. Much of the fat can nevertheless be trimmed from beef, lamb and pork before or after cooking. Due to growth of the broiler industry, consumption of poultry meat is much greater nowadays. Small differences in the nutrient composition of broiler chickens are of no significance in a mixed diet.

The eating quality of meat is greatly determined by the proportions of connective tissue and muscle fibers in a particular cut and the amount of fat that is present within the lean.

Myoglobin is the muscle protein which provides the red colour of raw meat. The colour is changed by heat, and the brown colour associated with cooked meat develops at temperatures above 65 °C. Heat causes the proteins to coagulate and the meat becomes firm. Shrinkage² occurs and this causes extrusion³ of meat juices and loss of weight. Losses of fat and meat juice increase as the temperature rises. Thus the effects of frying and grilling are similar.

To make meat tenderer, stewing or braising can be used for preparation. Pressure cooking is also useful for this purpose. Cooking does not affect the minerals present in meat but a proportion of those which are soluble pass into the drip or dissolve in the cooking water. There is not any significant loss of nutrients from meat during freezing, but the drip which collect on thawing will contain some soluble nutrient.

Meat extractives are water-soluble substances from meat which include peptides, B-vitamins and mineral salts. They provide with fat most of flavour and aroma of meat. Also they act as a stimulant to appetite.

Stock can be made by boiling meat bones in water. Stock is generally used as a basis for soups and is the addition to other ingredients. For example, milk, fat and flour in cream soups provide most of nutritional value of the soup.

2. Translate the following sentences into English in writing:

1. Якщо м'ясо ніжне, його смажать великими шматками.
2. У їжу широко використовують печінку і нирки.
3. Одне з основних правил кулінарії – не переварювати і не пересмажувати.
4. Для харчування дітей можна використовувати яловичину, телятину, м'ясо птиці (курки, індички).
5. У ресторани і їдальні м'ясо надходить охолодженим і мороженим.

3. Translate into Ukrainian:

1. The customer asked the waiter to give him a cheese sandwich.
2. You must give up eating so many sweets.
3. I had to give in because I was not right.

4. Make an abstract of the text.

TEXT 6

1. Read the text.

EGGS

Eggs make a useful contribution to the daily intake of vitamin D, retinol, riboflavin, iodine, iron and protein in the diet. For the elderly they can be an important source of protein, iron, vitamin B12 and vitamin D.

The shell colour is related to the breed of hen rather than to nutrient content and in this respect it is unimportant. Similarly a deep yellow yolk does not necessarily indicate high vitamin A content.

When eggs are boiled or fried the proteins coagulate first in the white at about 60 °C, then in the yolk. This property of coagulation makes eggs suitable for binding dry ingredients together in cooking, and for thickening sauces and soups. The black discoloration which is sometimes present around the yolk of hard boiled eggs is iron sulphide. This blackening can be reduced by cooling the eggs in water immediately after cooking.

When egg whites are beaten, the proteins will hold air and form a stable foam which coagulates or sets at a very low temperature. Eggs are also used as raising agents, for example, in sponge cakes. In mayonnaise eggs are used to promote the emulsification.

During heating some of the heat-sensitive B-vitamins are lost. For example, the average loss of thiamin and riboflavin which results from boiling, frying, scrambling is between 5 and 15 per cent.

The egg white protein system¹, because of its several proteins with interesting biological properties, has interested biochemists and food technologists for many years. Because of its ability to form a stable foam, its heat denaturation, properties, its binding characteristics, its high nutritional quality, egg white has found many uses in the food industry. In addition to the well-known and extensive use of egg white in the bakery and confectionary trade, it has been employed in photographic applications, in wine clarification, as an antioxidant, as a binder in sausage type products, and in the production of artificial fibers.

Many of the functional characteristics of proteins depend upon the distribution and quantity of charged groups and physical structures.

2. A. – Draw up a plan to the text.

B. – Write a brief annotation to this text.

3. Say what it is:

1. female of the cock; 2. flesh of animals used as food; 3. hard outer covering of eggs; 4. kind or variety of animals; 5. hens, geese, turkeys etc. considered as food.

4. Make up the sentences corresponding to the Ukrainian ones, out of the words, given in brackets:

1. Риба містить у собі білки і жири, багаті на вітаміни А і D (contains, vitamins, and, fish, oils, in, A and D, proteins, rich).

2. Англійці випивають більш 20 мільйонів галонів сидру на рік (20 million, of, drink, cider, Englishmen, over, a, gallons, year).

3. Молоко використовується в приготуванні тістечок, хліба і цукерок (in, bread, used, milk, is, preparation, sweets, of, cakes, and).

5. Translate into Ukrainian:

1. Thiamin is fairly stable to heat if the food.

2. It's very interesting to know if she has enjoyed her dinner at the refectory today.

3. If the temperature of the freezer is kept below - 18 °C, there's no further loss of nutritional value.

4. I shall investigate this case again if the results of the experiment are not clear.

5. The waiter asked the customer if he wants some champagne or cider.

TEXT 7

1. Make a written translation of the text:

CEREALS

Cereal grains are a major component of man's diet throughout the world. In this country, wheat in the form of bread, flour, cakes, biscuits together with other cereals provides more than a quarter of the total energy, protein, carbohydrate and iron in the average diet. Cereals also make a substantial contribution to the intake of many other nutrients, particularly calcium, niacin, thiamin and dietary fiber.

The distribution of nutrients within the wheat grain is not uniform. The concentration of protein, minerals and vitamins is higher in the germ and outer layers of grain. Thus, when wheat is milled to produce white flour, a proportion of the nutrients and dietary fiber is discarded with the bran and germ. Similar losses of minerals and vitamins occur in the milling of rice.

As a rule we use wholemeal, brown and white flours. The composition of each of these flours varies. In general wholemeal flour contains somewhat greater amounts of most minerals and cereal vitamins, particularly of the B-group. But it has little calcium. Wholemeal flour also contains more dietary fiber and phytic acid than brown or white flour. However, apart from the fiber content, nutritional differences between wholemeal and the brown and white flours are not of great significance in

a mixed diet. To make a large loaf of good quality, flours should contain sufficient gluten.

Cereal carbohydrate is composed of the starch granules which are swelled and gelatinized during cooking. Thus starch becomes digestible. Thiamin is the vitamin which is mainly affected during the baking or processing of cereal products because it is sensitive to heat. The amount lost varies with the cooking time and the final temperature of the cooked food. Riboflavin and niacin are more stable to heat and the loss on baking is rather small. Of the other unstable vitamins, folic acid and vitamin C are low in wheat.

In bread-making the yeast gradually ferments the sugars which are formed from the starch in the dough, breaking them down to alcohol and then to carbon dioxide and water which are driven off, thus causing the bread to rise. The loss of thiamin in baking bread is about 15 per cent.

PLANNING BALANCED MEALS

The provision of palatable and acceptable meals must be first consideration. A balanced meal is one which provides adequate amounts of protein and of all the minerals and vitamins as well as energy. It should also provide dietary fiber, and should be limited in fat, sugar and salt contents. These are to be supplied from other sources during the day. At least one balanced meal should be eaten every day.

Most foods contain a wide variety of common foods. Thus the simplest way to meet nutritional standards is to eat a varied diet containing a wide selection of different types of food. Traditional meals are generally nutritionally satisfactory, but nevertheless certain general rules should be followed. These are:

1. Each main meal should contain a lot of fruit and vegetables. They are good sources of some vitamins and minerals, which we cannot find in other foods-
2. Each meal should contain foods rich in protein, such as meat, poultry, fish, cheese, eggs, milk, bread, nuts, peas or beans.
3. Foods rich in energy should be eaten only in amounts which will satisfy appetite and maintain correct body weight. Such foods include foods rich in sugar and fat.

2. Translate the following word combinations:

Основний компонент; забезпечувати організм енергією; вагомий внесок; споживання поживних речовин; розподіл поживних речовин

3. Translate the following sentences.

1. Rancidity resulting from the oxidation of fat can be retarded by the addition of antioxidants.

2. Stabilizers are usually added to prevent uniform dispersions separating out, for example, in the setting of instant desserts.

3. If the natural colour is lost during processing, colouring matter may be added to restore the food to the expected colour.

4. The dietary energy required by an individual who is neither gaining nor losing weight equals the energy expended on maintenance and physical activity.

4. Translate the following word combinations:

Раціональне харчування; смачна і прийнятна їжа; достатня кількість білка та всіх мінеральних речовин; бути обмеженим у жирі, цукрі й солі; постачатися з інших джерел; велика різноманітність простої їжі; харчуватися різноманітно; їжа, багата на енергію.

Make up summaries of the presented texts using phrases for writing a summary:

ТЕХТ 1

ЦІЛІ (ДІЯЛЬНОСТІ) ПІДПРИЄМСТВА

Суттєве завдання менеджменту полягає в перенесенні поставленої мети в конкретні цілі, які вказують конкретні зусилля заходи та результати. З точки зору змісту вони частіше всього пов'язані з досягненням прибутку, збільшенням частки на ринку, диверсифікацією ризиків та реалізацією інновацій. Цілі можуть результувати безпосередньо із формулювання мети чи розглядатись як допоміжні засоби для досягнення головної мети. Цілі корисні тільки тоді, коли вони ієрархічно підпорядковані, містять кількісні показники та є реалістичними і консистентними.

У будь-якому разі підприємство прагне до реалізації багатьох цілей. За можливості основні цілі повинні мати ієрархічне підпорядкування, щоб було чітко видно, які ж цілі є найважливішими. Цілі компанії *Interstate Telephone* є добрим прикладом ієрархічного порядку у формулюванні цілей. Протягом останнього року *Підприємство* не змогло досягти визначеної як головна ціль рентабельності на рівні 7,5%; факт, який став приводом для тривоги для різних зацікавлених груп.

До підвищення рентабельності ведуть два можливих шляхи: або необхідно збільшити прибуток, або зменшити базовий капітал. Зрозуміло, що зазначена останньою можливість не розглядається. Для збільшення прибутку знову ж таки існують два можливих заходи: підприємство може збільшити

надходження та/чи зменшити витрати. Збільшенню прибутків можуть сприяти такі заходи:

1) інсталяція більшої кількості телефонних з'єднань для підвищення абонементної плати та збільшення надходжень від місцевих та міжрегіональних переговорів;

2) стимулювання більш інтенсивного використання інсталюваних на теперішній момент апаратів;

3) підвищення тарифів у таких розмірах, які б не спричинили зменшення частоти використання телефонів та були б дозволені державною тарифною комісією.

До зменшення витрат можна прагнути досягненням довших термінів використання вже інсталюваних апаратів. Дана ціль може у свою чергу вести до спроби краще пристосувати інсталювані апарати до справжніх потреб клієнтів. У тих рамках, в яких підприємство прагне збільшувати надходження, необхідне формулювання нових ієрархічно нижчих цілей для служби збуту, реклами та інших складових маркетингового комплексу. Цей приклад показує, як на базі головної мети підприємства розбудовується ієрархія цілей.

По можливості, формулювання цілей мають містити кількісні показники. Постановка цілі «підвищити рентабельність» не може задовольняти. Кращим вже є формулювання «підвищити рентабельність на 7,5%». Ще кориснішим є формулювання «протягом двох років підвищити рентабельність на 7,5%». Чим точнішими у формулюванні цілі будуть посилення на величини/показники, терміни та місце, тим кориснішою буде така ціль для складання планів та здійснення контролю результатів.

Телефонна компанія повинна дуже обережно підходити до вибору цільового показника рентабельності. Адже при цьому не йдеться про визначення як ціль якогось високого рівня рентабельності. Основою для встановлення цільового показника має бути аналіз шансів, що відкриваються, та наявних ресурсів, а не щось на зразок «суб'єктивних побажань».

ТЕХТ 2

Кредит як самостійна економічна категорія виконує важливі функції в економіці. Визначення і трактування окремих функцій кредиту залежить від методологічних підходів до аналізу кредитних відносин. Так, на макроекономічному рівні виділяються перерозподільна функція та функція заміщення готівкових коштів кредитними засобами.

Очевидно, що ринковий механізм перерозподілу кредитних ресурсів має цілу низку переваг перед іншими способами розміщення грошових коштів. По-перше, обсяг кредитних ресурсів за своїм потенціалом значно перевищує,

наприклад, обсяг ресурсів, які розподіляються через бюджетну сферу. По-друге, можливість погашення кредиту дозволяє надавати ресурси в позику багатократно, що також розширює можливості функції перерозподілу. Нарешті, не можна не виділити перевагу оперативності ринкового розподілу кредитних ресурсів порівняно з тією ж бюджетною сферою.

Багато спеціалістів визнають важливу роль функції заміщення. На сьогодні функціонування кредитних засобів обігу вже не носить характеру тимчасового заміщення реальних грошей: перманентні процеси кредитування в результаті призводять до істотної економії суспільних витрат грошового обігу в цілому.

При більш детальному розгляді кредитних відносин можна обґрунтувати виділення більшої кількості функцій, зокрема:

- акумуляцію тимчасово вільних ресурсів;
- розподіл залучених коштів між позичальниками;
- емісійну;
- контрольну та ін.

Не менш важливе значення має виділення меж: кредиту як економічного явища, в яких він об'єктивно зберігає свою сутнісну специфіку. У протилежному разі надлишкове кредитування як і недостатність кредитних вкладень (тобто порушення економічно обґрунтованих меж), спричиняє негативний вплив на суспільно-економічні відносини в цілому. Виділяють зовнішні та внутрішні межі кредиту. Зовнішні межі відбивають межі відносин стосовно акумуляції та розміщення кредитних ресурсів у цілому. Вони залежать в основному від таких факторів:

- рівня розвитку виробництва;
- обсягу і структури кредитних ресурсів;
- соціально-економічної політики;
- системи ціноутворення і рівня цін;
- форми кредитних відносин;
- структури кредитної системи;
- фінансового стану суб'єктів господарювання.

Внутрішні межі відбивають припустиму міру розвитку окремих форм кредиту в його зовнішніх межах, що обумовлено специфікою прояву різних типів кредитних відносин.

З точки зору виконання основних функцій кредиту виділяються такі функціональні межі: перерозподільна та емісійна. Перша є не що інше, як об'єктивно обґрунтований обсяг кредитних ресурсів. Фактично вона підкреслює глибокий зв'язок операцій із залучення ресурсів і активних операцій банків. Друга межа визначає емісійні кредити, які виділяються під

наступні витрати, під ще не вироблену продукцію, справляючи в результаті вплив на сукупну кількість грошей в обігу. Вона залежить від співвідношення між попитом суспільства на додаткові платіжні засоби та можливостями банківської системи щодо випуску кредитних грошей в обіг.

Практичні засади кредитних відносин в Україні, форми і види кредитів, принципи та умови банківського кредитування визначаються відповідними нормативними актами Національного банку України. Так, згідно з Положенням НБУ «Про кредитування», затвердженим постановою Правління НБУ № 246 від 28 вересня 1995 р., *кредит* — це позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільового характеру використання.

Банківські кредити поділяються на види за такими ознаками:

- строки користування;
- забезпечення;
- ступінь ризику;
- методи надання кредиту;
- строки погашення.

ТЕХТ 3

НОВИЙ ЗАКОН ПРО РЕКЛАМУ:

В ІНТЕРЕСАХ СУСПІЛЬСТВА ЧИ РЕКЛАМНОГО БІЗНЕСУ?

Необхідність прийняття нової редакції закону про рекламу зумовлена часом. Нині чинний закон, ухвалений ще 1996 року, потребує передусім узгодження з європейськими стандартами. Потрібно також доопрацювати термінологічну базу, уточнити зміст цілої низки статей, конкретизувати норми задля уникнення двозначностей.

Однак найголовнішою проблемою, яка є нині у сфері реклами в Україні та яка ставить питання про вдосконалення чинного закону, є невиконання, а в ряді випадків – свідоме ігнорування його норм. Наведу лише один приклад, який може підтвердити кожен український телеглядач. Стаття 12 чинного закону прямо забороняє переривання фільмів рекламою, проте вона порушується чи не на кожному вітчизняному телеканалі.

Вочевидь держава повинна впорядкувати рекламний ринок. І новий законопроект має здійснити істотні кроки для цього. Так, зокрема, в ньому буде дозволено переривати фільм один раз на 45 хвилин рекламою чи анонсами.

Зауважимо, що норми нового законопроекту, на відміну від чинних, дозволяють телеканалам двічі переривати фільм (адже тривалість більшості

фільмів перевищує 90 хвилин). Закон обмежує загальну тривалість реклами 15 відсотками на кожну годину мовлення. Ці та інші обмеження цілком відповідають положенням Європейської конвенції про транскордонне мовлення, котру готує до ратифікації Україна.

Наступний блок проблем пов'язано з обмеженням на рекламу певних видів товарів, насамперед, алкоголю і тютюну. Як відомо, пряма реклама алкоголю заборонена в більшості країн Європи. Саме так можна захистити права громадян, зокрема, неповнолітніх, щодо захисту від пропаганди шкідливих для здоров'я тютюнокуріння і вживання алкоголю. Проект нового закону про рекламу передбачає суворіші норми для використання зовнішньої реклами алкоголю, тютюну. Пропонується істотно збільшити розмір попереджувального напису, а замість «Мінздраву», який попереджає необхідно виробити дієвіше попередження. У пропонованому варіанті – «Куріння може викликати захворювання на рак», «Уживання алкоголю шкодить вашому здоров'ю». У більшості європейських країн діє саме такий механізм функціонування попереджувального напису.

Примітно, що опоненти нового законопроекту (а найгучніше виступають проти нього власники рекламних агенцій) апелюють саме до суспільного інтересу та інтересів споживачів реклами. Однак досі ніхто не провів репрезентативних соціологічних досліджень, які чітко свідчили б про ставлення суспільства до цієї проблеми, зокрема, реклами алкоголю і тютюну та доцільності введення обмежень. Проте це не заважає говорити від імені «пересічного глядача», якому потрібні якісні вітчизняні програми.

Комітет, який я очолюю, готовий до дискусії з удосконалення цього законопроекту. Одним з етапів такої дискусії стало проведення 3 лютого в Києві громадського обговорення нового законопроекту, підкреслюю, ще до того, як він був зареєстрований і пройшов перше читання у Верховній Раді».

Безумовно, між першим і другим читаннями потребують доопрацювання базові положення, які стосуються визначень понять, уникнення двозначностей та повторів. Ми готові також піти назустріч і розглянути пропозиції фахівців, які стосуються змісту конкретних статей проекту закону про рекламу. Однак результатом цих домовленостей має стати не перемога інтересів професійних телерадіоорганізацій, підприємств ринку реклами чи будь-яких інших лобістських структур, а інтересів українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ОСНОВНА

1. Osimo Bruno, Translation Course.
2. Neufeld J. K. A Handbook for Technical Communication / J. K. Neufeld. – Englewood : Prentice Hall Regents.
3. Winkler A. C. Writing the Research Paper : a Handbook / A. C. Winkler, J. R. McCuen. – San Diego, New York : Harcourt Brace Jovanovich Publishers, 2009. – 284 p.
4. Tamzen Armer Cambridge English for Scientists. – Cambridge : Cambridge University Press, 2012. – 128 p.
5. English for Academics / Svetlana Bogolepova, Vasiliy Gorbachev, Olga Groza, etc. – UK, Cambridge : University Printing House, 2015. – Book 1. – 161 p.
6. English for Academics / Svetlana Bogolepova, Vasiliy Gorbachev, Olga Groza, etc. – UK, Cambridge : University Printing House, 2015. – Book 2. – 171 p.

СЛОВНИКИ ТА ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Англо-український словник / склав М. І. Балла. – Т. 1, 2. – Київ : Освіта, 2016.
2. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову / В. І. Карабан. – Київ-Кременчук, 2009.
3. Alan V. Deardorff Deardorff's Glossary of International Economics. [Electronic resource] / V. Alan. – 21 Dec, 2001. Available at: <http://www-personal.umich.edu/~alandear/glossary/>
4. Transliteration des Kyrillischen – Transliteration of Cyrillic – Lateinische Umschrift – ISO-Transliteration. 22 March, 2002. [Electronic resource]. – Available at: <http://kodeks.uni-bamberg.de/AKSL/Schrift/Transliteration.htm>
5. Ukrainian–English Transliteration Table. 22 March, 2012 [Electronic resource]. – Available at: <http://www.rada.kiev.ua/translit>

Навчальне видання

**Методичні рекомендації
для слухачів наукових курсів
«КУЛЬТУРА НАУКОВОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ»**

Укладачі:

КОЛЕСНИК Аліна Олексіївна,
ГЕРМАН Людмила Володимирівна,
ЄМЕЛЬЯНОВА Євгенія Степанівна,
АНАСТАСЬЄВА Оксана Анатоліївна,
КРУПЕЙ Михайло Іванович,
МАНУЄНKOBA Олена Олегівна,
МУРАВЬОВА Олена Миколаївна,
ПОДВОРНА Людмила Анатоліївна,
УДОВЕНКО Інна Володимирівна

Відповідальна за випуск зав. кафедри мовної підготовки, канд. техн. наук,
доц. А.О. Колесник

Видавець і виготівник
Державний біотехнологічний університет
вул. Алчевських, 44, Харків, 61002.